

Evaluarea eficienței și transparenței utilizării resurselor publice alocate culturii

Autori:

Dumitru Budianschi (coordonator)

Angela Stafii

Ghenadie Șonțu

Veaceslav Reabcinski

Chișinău, Februarie 2013

Notă de limitare a responsabilității

Prezentul document a fost elaborat de Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP în cadrul proiectului „Procesul bugetar în Republica Moldova: monitorizarea transparenței și promovarea controlului public” finanțat de Fundația Soros-Moldova.

Autorii își exprimă gratitudinea pentru cei care au contribuit cu sugestii și comentarii la elaborarea acestui document: Dr. Sergius Ciocanu, Dr. Tamara Nesterov, Dr. Sergiu Musteață, Ion Ștefăniță, Corina Rezneac, Iulian Filip, Petru Hadârcă și Claudia Sersun.

Totodată, numai autorii sunt responsabili de afirmațiile din acest document, care nu sunt în mod necesar împărtășite de finanțator sau de persoanele care au făcut comentarii.

EXPERT-GRUP nu adoptă opinii colective.

Conținut:

Introducere	6
Sumar executiv	7
1. Gestionarea culturii	11
Cadrul general de politici, instituțional și legal	11
Cadrul instituțional	12
Cadrul legal	13
Finanțarea culturii	14
Concluzii și recomandări	16
2. Domeniile artei	18
Artele în Republica Moldova, situația actuală	18
Politicile în domeniul artelor	21
Managementul artelor	23
Cadrul legal de activitate al instituțiilor din domeniul artelor	25
Arta teatrală și muzicală.	25
Arta cinematografică.	26
Arta non-profesionistă.....	26
Finanțarea și utilizarea resurselor destinate artelor	27
Concluzii și recomandări	30
3. Patrimoniul cultural.....	33
Structura Patrimoniului Cultural Național.....	33
Patrimoniul Cultural Imobil	33
Patrimoniul cultural mobil	35
Patrimoniul cultural imaterial.....	35
Cadrul legal.....	36
Cadrul instituțional de administrare a patrimoniului cultural.....	38
Cadrul de Politici.....	40
Managementul patrimoniului cultural	42
Starea patrimoniului.....	49
Patrimoniu imobil: Monumentele de Arhitectură.....	49
Patrimoniul Arheologic	51
Patrimoniul mobil din Muzeu, colecții, arhive	52
Resursele destinate patrimoniului cultural și utilizarea acestora	55
Concluzii și recomandări	57
4. Cultura scrisă	61
Cadrul de politici.....	61
Cadrul normativ.....	62

Cadrul instituțional	63
Alocarea resurselor și utilizarea acestora	65
Bibliotecile	65
Edituri și poligrafie	69
Susținerea literaturii	71
Concluzii și recomandări	72
5. Utilizarea patrimoniului material din spațiul rural destinat prestării serviciilor culturale	74
Casele de Cultură. Situația actuală	74
Managementul și finanțarea Caselor de Cultură	75
Cadrul legal și normativ de activitate a CC	75
Concluzii și recomandări	76
6. Învățământul artistic	78
Cadrul legal și instituțional	78
Finanțarea învățământului artistic	79
7. Transparența în procesul de finanțare și management a culturii.....	84
8. Concluzii și recomandări generale.....	86
Anexe	91
Anexa 1 Lista instituțiilor teatrale subordonate Ministerului Culturii	91
Anexa 2. Dinamica alocațiilor de la bugetul de stat, și indicatorii de rezultat al instituțiilor teatrale.....	91
Anexa 3 Acoperirea cheltuielilor din venituri proprii și din alocații de la buget în instituțiile teatrale în anul 2011.	92
Anexa 4. Dependența veniturilor proprii ale IT de numărul de spectatori și costul билетelor.	92
Anexa 5 Cadrul Legal privind Patrimoniul Cultural	93
Anexa 6 Alocații destinate finanțării investițiilor capitale – Patrimoniul Cultural	94
Anexa 7: Studii de Caz Patrimoniul Cultural Imobil	95

Lista de Figuri:

Figura 1 Structura Patrimoniului Cultural al Republicii Moldova	33
Figura 2 Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat	34
Figura 3 Muzeele din Republica Moldova (stânga) și patrimoniul mobil gestionat de muzeele naționale (dreapta)	53
Figura 4 Alocații din BPN muzee per ani pe țară, mln. lei	54
Figura 5 Cadrul instituțional al subdomeniului cultură scrisă.....	63
Figura 6 Evoluția numărului de utilizatori a bibliotecilor pe țară, mii.....	65
Figura 7 Cheltuielile pentru reparații curente și capitale pe raioane	67
Figura 8 Vizite biblioteci pe țară, mii	68

Figura 9 Evoluția numărului de titluri de cărți editate în Republica Moldova, titluri	72
Figura 10 Cadrul instituțional al învățământului artistic	78
Figura 11 Ponderea cheltuielilor învățământului artistic din resursele MC.....	79
Figura 12 Cheltuieli per student în funcție de tipul de instituție	80
Figura 13 Numărul total de studenți în învățământul artistic formal	82

Lista de Tabele:

Tabelul 1 Cheltuielile bugetului public național pentru cultură, mln. lei	14
Tabelul 2 Repartiția cheltuielilor BPN pentru cultură pe subprograme, mil. lei	15
Tabelul 3 Subprogramele bugetare ale bugetului de stat pentru Cultură, mil lei....	15
Tabelul 4 Ponderea mijloacelor speciale in totalul cheltuielilor pentru activitățile culturale, mil lei	16
Tabelul 5 Numărul de spectacole și de spectatori deserviți	19
Tabelul 6 Ponderea cheltuielilor instituțiilor teatral-concertistice față de bugetul Ministerului Culturii.....	27
Tabelul 7 Ponderea de acoperire a cheltuielilor ITC din venituri proprii	28
Tabelul 8 Ponderea cheltuielilor acoperite din subvenții și din venituri proprii	28
Tabelul 9 Acoperirea cheltuielilor din venituri proprii și din alocații de la buget în instituțiile concertistice în anul 2011	29
Tabelul 10 Dinamica veniturilor și pierderilor Studioului „Moldova-film” în perioada 2009 – 2011	30
Tabelul 11 Structura veniturilor și pierderile SA „Moldcinema”	30
Tabelul 12 Distribuirea alocațiilor de resurse pe programe de cheltuieli pentru Programul III " Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național ", pe anii 2013-2015	56
Tabelul 13 Lista editurilor de publice la nivel central	64
Tabelul 14 Alocațiile din mijloace speciale destinate bibliotecilor, mln. lei	67
Tabelul 15 Rezultatele editurilor de stat	69
Tabelul 16 Rezultatele financiare ale editurilor de stat.....	70
Tabelul 17 Rezultatele financiare ale tipografiilor de stat.....	70
Tabelul 18 Lista proiectelor pentru uniunea scriitorilor planificate pentru 2013	71
Tabelul 19 Distribuția cheltuielilor în funcție de tipul de finanțare al instituției.....	80
Tabelul 20 Coeficienții de cost în funcție de domeniul de formare	82

Introducere

Cultura joacă un rol fundamental în dezvoltarea și progresul oricărui stat. În Republica Moldova însă, pe întreaga perioadă de după 1992, domeniul cultură a fost neglijat, atribuindu-i-se un rol fragmentar și marginal în dezvoltarea societății. Republica Moldova a eșuat în crearea unei noi paradigme de dezvoltare a culturii în conformitate cu realitățile economice, sociale și politice actuale.

Această lucrare are ca scop analiza situației în cultură, punând accentul pe utilizarea resurselor publice alocate ca rezultat al politicilor de dezvoltare și management aplicate de Guvern în acest sector. Pentru aceasta, pe lângă situația generală a culturii au fost analizate cele mai importante subdomenii și subiecte orizontale ale acestora: domeniile artelor, patrimoniul cultural, cultura scrisă, utilizarea patrimoniului material din spațiul rural destinat activităților culturale, învățământul artistic, transparența în procesul de finanțare și utilizare a resurselor destinate culturii.

Astfel, studiul este format din 7 capitole de bază și un capitol de concluzii și recomandări generale. Fiecare capitol destinat analizei subdomeniilor culturii conține: analiza detaliată a cadrului legal și de reglementare specială, a cadrului de politici și instituțional, descrierea situației actuale, structura și evoluția resurselor alocate, aspectele de management ale subdomeniului și concluzii și recomandări pentru dezvoltarea subdomeniului analizat.

Primul Capitol conține descrierea aspectelor generale de guvernare și management ale culturii în Republica Moldova. A fost prezentat cadrul legal, instituțional și de politici generale asupra culturii ca fundament pentru elaborarea și aplicarea politicilor sub-sectoriale, finanțarea culturii și structura acestora.

Capitolul doi dezvăluie starea de lucru în aria vastă a subdomeniilor artelor. În analiză au fost cuprinse arta teatrală și muzicală, artele plastice, arta cinematografică și arta neprofesionistă (populară).

Capitolul trei conține analiza patrimoniul cultural în ansamblu și pe componente ale acestuia: material și imaterial. O deosebită atenție a fost alocată patrimoniului cultural arhitectural, care a avut cel mai mult de suferit în ultimii 20 de ani.

În Capitolul patru prezintă situația privind activitatea bibliotecilor, poligrafia și editarea. Analiza conține rezultatele și resursele alocate instituțiilor subordonate Ministerului Culturii și autorităților locale precum și programelor de susținere a literaturii.

Următorul Capitol conține analiza stării infrastructurii rurale destinată activităților culturale. Republica Moldova a deținut un patrimoniu material semnificativ la sate, o bună parte din care în prezent este într-o stare deplorabilă. Principalul accent în analiza a fost scoaterea în evidență a factorilor care duc sau pot duce și în continuare la utilizarea ineficientă a resurselor financiare destinate Caselor de Cultură.

Capitolul șase este dedicat unui alt subiect orizontal, învățământului artistic. Deși cheltuielile destinate învățământului artistic funcțional fac parte din învățământ, acestea sunt gestionate de către Ministerul Culturii. Modul de utilizare a acestora influențează cardinal performanța culturală. Includerea acestui subiect în studiu a contribuit la formarea unei viziuni complexe asupra dezvoltării domeniului culturii.

Capitolul șapte este integrator și conține principalele constatări privind asigurarea transparenței de către Ministerul Culturii. Astfel, au fost menționate cele mai importante lacune în asigurarea transparenței printr-o abordare transversală și orizontală.

Studiul se încheie cu concluzii și recomandări generale, care au menirea de a contribui la înțelegerea strategică a situației actuale și la trasarea unor recomandări magistrale în domeniul cultură și principalele subdomenii ale acestora.

Sumar executiv

Gestiunea culturii. Formarea cadrului instituțional și de reglementare al culturii a avut loc foarte lent, neuniform și în linii mari se poate constata că acesta nu corespunde realităților economice și sociale actuale. Politicile ce au stat la baza gestiunii acestui sector au fost orientate prea puțin către utilizarea mecanismelor de dezvoltare a culturii aferente economiei de piață și nu au ținut cont de tendințele demografice actuale. De asemenea, politicile de dezvoltare a culturii au fost insuficient integrate cu alte sectoare importante de dezvoltare a societății, în primul rând cu sectorul economic, educație și alte domenii orizontale așa ca mediul, politicile de tineret și sport, asistență socială. Din această cauză rolul culturii în dezvoltarea țării a fost subestimat. La rândul său, această subestimare a dus la atenție inadecvată din partea Guvernului la necesitățile acestui domeniu, în primul rând, sub aspect managerial și nu neapărat al volumului de resurse alocate. Resursele consolidate alocate culturii măsurate ca pondere din PIB sau din cheltuielile totale ale bugetului public național sunt destul de aproape de indicatorii din alte țări din Europa.

Artele. Sistemul actual de management și finanțare a Instituțiilor Teatral Concertistice (ITC) publice nu este orientat spre performanță, nu stimulează inițiativa antreprenorială și de creație și nu dispune de mecanismele necesare pentru orientarea activităților acestora spre necesitățile culturale individuale și/sau colective ale populației. Statutul organizatorico-juridic al acestora rămâne confuz, creându-se astfel probleme în managementul ITC și în funcționarea normală a pieței pe aceste segmente. O problemă este și modul de angajare a persoanelor de conducere în ITC publice care permite numirea în funcție a persoanelor fără concurs, iar reglementările existente nu permit formarea unei echipe manageriale adecvate pentru a face față rigorilor economiei de piață.

Artele plastice nu au un cadrul legal specific. Mecanismele de finanțare existente și dezvoltare artei non profesioniste nu stimulează activitatea permanentă a colectivelor artistice de amatori, nu contribuie la dezvoltarea antreprenorialului cultural și nu promovează implicarea în activitățile culturale orientate spre educarea estetică a populației. Reforma juridico-organizatorică a instituțiilor cinematografice de stat și cadrul legal aprobat până în prezent nu au schimbat spre bine situația din domeniul artei cinematografice. Instituțiile cinematografice din cadrul Ministerului generează pierderi în fiecare an, principala sursă de venituri fiind veniturile de la darea în arendă a spațiilor neutilizate în procesul tehnologic și alte activități ne legate de activitatea de bază. De asemenea, statul nu a reușit să găsească mijloacele necesare pentru implementarea politicilor cultural-lingvistice în cinematografe și în programele de radio și televiziune.

Pentru a îmbunătăți situația în aceste subdomenii, Ministerul Culturii a inițiat câteva reforme importante: a venit cu un nou proiect de lege a culturii, care se află în Parlament, urmează să elaboreze o lege privind statutul omului de creație, a elaborat o nouă strategie a culturii, care este la etapa finală de elaborare. Totodată, acest proces de reformare trebuie să continue, inclusiv cu abrogarea Legii cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice și Legii cu privire la cinematografie și adoptarea unui cadru legal adecvat mecanismelor de finanțare a artelor bazat pe principiul de maximă autonomie a ITC, cu acces la resursele bugetare a ITC de diferite forme de proprietate (de stat, municipale, particulare), profesioniste și neprofesioniste, asigurarea durabilității prin finanțarea programelor pe o perioadă de mai mulți ani. Principalele instrumente de finanțare trebuie să devină fondurile cu destinații precise având ca principal scop implementarea politicilor de stat în aceste subdomenii ale culturii. Instituțiile culturale de nivel național, care sunt „cartea de vizită” a țării, Teatrul de Operă și Balet, Teatrul Național „Mihai Eminescu”, Filarmonica Națională, Circul din Chișinău, Sala cu Orgă devin instituții publice asigurate pe deplin cu finanțare de la buget. Noul proiect al legii culturii trebuie să asigure aceleași drepturi de asistență din partea statului pentru toate organizațiile de cultură, indiferent de proprietate și formă organizatorico-juridică, să prevadă măsuri de susținere a antreprenoriatului în domeniul culturii și pentru creația profesionistă sau de amatori. De asemenea, pentru eficientizarea resurselor publice este necesară privatizarea întreprinderilor din aceste domenii care nu au nimic cu dezvoltarea culturii, sau unde sectorul privat poate cu succes acoperi necesitățile culturale ale populației.

Patrimoniul Cultural. O serie de factori au contribuit în ultimul timp la distrugerea irecuperabilă a sute de monumente și vestigii ale patrimoniului cultural național - lipsa unui cadru legal și de reglementare adecvat,

neimplicarea promptă a instituțiilor de drept pentru stoparea încălcărilor legislației, lipsa unui cadru instituțional capabil să gestioneze patrimoniul cultural, lipsa politicilor coerente ale statului și a cooperării dintre diferite instituții guvernamentale de diferite nivele, lipsa unui plan strategic de dezvoltare a patrimoniului și a unui sistem de management eficient al patrimoniului cultural, lipsa specialiștilor în domeniul restaurării monumentelor, finanțarea precară și lipsa voinței politice pentru schimbarea acestei situații. În mun. Chișinău au fost demolate deja 10% din monumentele Centrului Istoric al Chișinăului, iar 30% din patrimoniul construit este considerat în pericol. Dacă ritmul demolărilor și intervențiilor degradante asupra patrimoniului arhitectural nu va înceta orașul Chișinău riscă să piardă Centrul Istoric.

Începând cu anul 2009 s-au aprobat mai multe legi și acte normative privind patrimoniul cultural, care au îmbunătățit situația de reglementare. Totodată, aplicarea cadrului legal rămâne și în prezent principala problemă. Se creează impresia că unele organe de la nivel central și local lucrează nu pentru a aplica legislația, ci pentru a găsi diferite forme de ocolire a acesteia. Chiar și în cazul demolărilor de răsunet, nimeni nu a fost pedepsit, iar demolările continuă.

Pentru redresarea situației este necesară continuarea dezvoltării cadrului legal, inclusiv pentru adaptarea la normele internaționale din domeniu, actualizarea Legii privind ocrotirea monumentelor din 1993, modificarea Codului Penal și a Codului Contravențional privind pedepsele ce țin de nerespectarea legislației de protecție a monumentelor istorice, elaborarea actelor normative privind protejarea și evidența monumentelor istorice, modificarea Legii Sponsorizării și Filantropiei în scopul încurajării investițiilor în sectorul cultural. Este necesară implicarea mai activă a societății în scoaterea la iveală și cererea de la autorități a pedepsirii persoanelor și luarea măsurilor de recuperare a monumentelor de la persoanele vinovate. De asemenea, este necesar de exclus ingerința politicului în procesul de administrare a patrimoniului cultural la toate nivelele.

În planul dezvoltării cadrului de politici și instituțional este necesar de elaborat Strategia Națională privind salvagardarea patrimoniului cultural, implementarea politicilor pro-active de protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural, inclusiv prin utilizarea parteneriatului public–privat, elaborarea Strategiei de Dezvoltare a Muzeelor. Consiliul Municipiului Chișinău trebuie să modifice Planul Urbanistic General al mun. Chișinău pentru a-l aduce în conformitate cu prevederile Hotărârii Guvernului nr. 1531-XII din 1993, prin care partea centrală a orașului are statut de zonă construită protejată. De asemenea, este necesar de elaborat Registrul Patrimoniului Arheologic, Registrul Monumentelor de For Public, Registrul monumentelor de patrimoniu mobil, Registrul național al patrimoniului audiovizual etc., pentru a oferi un cadru juridic de protecție la nivel de stat, stabilirea unor planuri integrate de protejare a patrimoniului cultural și natural, în conformitate cu principiile convențiilor internaționale la care Moldova este parte și conlucrarea cu Poliția, Vama, Procuratura, Poliția de frontieră și alte structuri statale pentru a preveni scoaterea ilicită peste hotarele țării a patrimoniului mobil.

Cultura scrisă. Problemele subsectoarelor culturii scrise sunt legate, în cea mai mare parte, de un management defectuos, ca rezultat al lipsei politicilor clare și coerente la nivel central, lipsa unei colaborări eficiente între autoritățile locale și centrale și nu insuficienței mijloacelor financiare. În domeniul de editare și poligrafie există un sector privat important, care poate să deservească necesitățile publice. Astfel, păstrarea în continuare a 2 edituri de stat, 1 revistă și 2 întreprinderi poligrafice de stat subordonate Ministerului culturii și, pe lângă acestea, a încă 8 edituri de stat la alte instituții publice centrale nu este rezonabilă. Este necesară restructurarea sectorului prin privatizare și reorganizarea instituțiilor rămase pentru sporirea eficienței acestora.

Ministerul Culturii asigură finanțarea acțiunilor Uniunii Scriitorilor și acordă premii anuale pentru tinerii scriitori. La acest capitol este necesară majorarea alocațiilor de la bugetul de stat și distribuirea acestora exclusiv pe bază de concurs.

Bibliotecile naționale, cât și cele din teritoriu nu mai corespund nevoilor cititorilor, numărul acestora fiind în scădere. Totodată, creșterea numărului de vizitatori virtuali este o bună premisă pentru dezvoltarea domeniului; în primele nouă luni ale anului 2012 în bibliotecile naționale numărul de utilizatori virtuali

constitua circa 122 mii. Prin urmare, este necesară dezvoltarea rețelei naționale de biblioteci cu acces la internet, care ar permite creșterea împrumutului de cărți în formă electronică. De asemenea, este necesar de găsit formele potrivite de colaborare a autorităților publice și bibliotecilor, pentru a eficientiza procurarea de carte și schimbul inter-bibliotecar, asigurând în același timp autonomia instituțională a acestora.

Casele de Cultură. În Moldova există peste 1200 de case de cultură în care activează circa 3400 de formații artistice de amatori, din ele 790 cu titlul „model”. Din numărul total de edificii doar 615 sunt în stare tehnică bună, 3 instituții la moment sunt construcții nefinisate, 519 necesită reparație capitală, iar 97 de clădiri sunt în stare avariata, și doar 347 se încălzesc pe timp de iarnă. Pe parcursul ultimului deceniu 12 instituții au fost privatizate, iar alte 10 au fost date integral în arendă.

Casele de cultură se află în proprietatea APL, prin urmare finanțarea și managementul acestora intră în atribuția acestor autorități. În aceste condiții, Ministrul Culturii întâmpină dificultăți la implementarea politicilor culturale în teritoriu și nu a găsit deocamdată mecanisme pentru cooperarea cu APL și alte instituții centrale pentru utilizarea Caselor de Cultură. De asemenea, efortul financiar depus de APL pentru menținerea în condiții bune a edificiilor caselor de cultură din localitățile rurale este de 6 ori mai mare decât în localitățile urbane. În aceste condiții, pentru asigurarea utilizării eficiente a resurselor publice și pentru ca Casele de Cultură să devină cu adevărat centre de servicii culturale, este necesar ca toate instituțiile implicate în activități culturale sau conexe să poată utiliza aceste spații, iar finanțarea acestora să fie în funcție de activitățile culturale desfășurate. O altă cale ar putea fi crearea Parteneriatelor Publice Private cu scopul de a oferi condiții optime pentru activitățile culturale și alte activități comerciale complementare desfășurate în casele de cultură.

Învățământul artistic. Educația artistică face parte din sistemul educațional al Republicii Moldova. Ministerul Culturii gestionează învățământul artistic formal, iar finanțarea învățământului extrașcolar se face din bugetul unităților administrative teritoriale. În subordinea Ministerului Culturii activează 9 instituții de învățământ artistic cu profil muzical, teatral, coreografic și plastic: Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, 5 colegii și 3 licee, cu un potențial didactic de 874 profesori și contingent circa 3000 elevi/studenți. Concomitent Ministerul Culturii acordă asistență metodică celor 108 școli de muzică, arte și arte plastice amplasate pe întreg teritoriul republicii, dar nu este responsabil de managementul și finanțarea acestora.

În contextul Strategiei de Dezvoltare a Învățământului Vocațional/Tehnic pentru anii 2013-2020, colegiile vor fi reformate și în acest sens Ministerul Culturii va trebui să prezinte strategia de reformare a colegiilor de profil. De asemenea, este necesară reformarea structurii învățământului artistic din Republica Moldova. Colegiile subordonate MC trebuie să fie reorganizate în licee de profil și optimizat numărul acestora ținând cont de liceele care există deja. Conservatorul trebuie să redevină instituție separată, cu statut special, finanțată integral din bugetul de stat (cu păstrarea dreptului de a avea mijloace extrabugetare), Academia de Teatru și Film ar putea exista separat și ar putea atrage mijloace speciale prin dezvoltarea unor specialități noi sau cursuri de scurtă durată pentru neprofesioniști (montaj video, fotografie, etc.), iar Universitatea de Arte Frumoase ar fi responsabilă de domeniul de formare profesională Arte Vizuale și Design.

Transparența. În linii mari, activitatea Ministerului Culturii poate fi caracterizată ca fiind transparentă parțial, menționând că în ultimii ani există o tendință pozitivă de sporire a transparenței în activitatea acestuia. Cele mai mari deficiențe se constată la nivelul instituțiilor subordonate ministerului și în activitatea consiliilor și comisiilor consultativ unde lipsește informație comprehensivă privind activitatea și utilitatea acestora. Nu există date publice cu privire la componența și regulamentul în baza cărora activează comisiile și consiliile recomandările pe care le oferă aceste instituții și rapoartele de activitate precum și a deciziilor adoptate. Trebuie asigurată de asemenea opțiunea de a oferi servicii și consultații online pentru cetățenii care solicită date și informații cu privire la activitatea Ministerului, sau care vor să depună un proiect sau o petiție. Pe pagina web a ministerului lipsesc totalmente date cu privire la patrimoniul cultural mobil, imobil precum și date despre instituțiile de specialitate care administrează patrimoniul cultural. Datele cu privire la Registrele și inventarele patrimoniului cultural mobil și imobil lipsesc de asemenea de pe pagina web.

Concluzii și recomandări generale. Prezența statului în domeniul culturii este exagerată, manifestată în special prin numărul mare de organizații și instituții de cultură. La polul opus, sectorul privat este subdezvoltat în majoritatea subdomeniilor din cultură. Politica Guvernului în domeniul culturii este insuficient integrată în obiectivele generale de dezvoltare ale țării, aceasta fiind rezultatul unei viziuni înguste asupra rolului pe care îl are cultura la dezvoltarea economică și socială a țării. Politicile de dezvoltare a culturii nu sunt orientate către cererea individuală sau colectivă, iar finanțarea acestui domeniu nu este suficient de bine orientată către rezultate.

Începând cu anul 2009, Guvernul a inițiat un șir de documente de politici și acte legislative menite să producă modificări profunde în anumite sectoare ale culturii și a domeniului în ansamblu. În acest sens, o nouă lege privind cultura se află în Parlament, Strategia de dezvoltare a culturii se află la ultima etapă de elaborare iar câteva acte legislative sectoriale au fost aprobate. Acestea nu vor asigura însă schimbarea paradigmei de dezvoltare a culturii, deși pentru multe subdomenii a culturii vor contribui substanțial la îmbunătățirii calității managementului.

1. Gestionarea culturii

Domeniul Cultura cuprinde un spectru larg de domenii și activități pentru gestiunea cărora sunt create instituții, organe și regulamente specifice. Totodată există un cadru general propriu domeniului în întregime care asigură funcționarea acestuia ca un întreg. În cele ce urmează se va prezenta o descriere generală a cadrului de politici, legal și instituțional a domeniului cultură în ansamblu și evoluția finanțării acestuia.

Cadrul general de politici, instituțional și legal

Cultura a fost și în mare măsură a rămas un domeniu căruia pe parcursul anilor nu i s-a acordat atenția cuvenită. În documentele strategice, astfel ca SCERS (2004-2006), Strategia națională de dezvoltare pe anii 2008–2011, sau din cele mai recente „Relansăm Moldova” sau „Moldova 2020”, cultura a fost trecută cu vederea sau i s-a acordat o atenție neînsemnată. Pe de o parte acest lucru este și de înțeles. Cultura în țara noastră a fost văzută în primul rând ca un domeniu consumator de resurse publice, însă nu ca și domeniu care contribuie direct și indirect la prosperitate și eradicarea sărăciei.

În Programele de guvernare (2005-2014) acest domeniu a fost menționat cu diferite nivele de detaliere, însă nu este văzut ca o prioritate de dezvoltare. În această perioadă, în linii mari se poate spune că au existat 4 Programe de Guvernare:

- Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2005-2009 „Modernizarea țării – bunăstarea poporului”;
- Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova pentru anii 2008-2009 „Progres și integrare”;
- Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova: „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2009-2013;
- Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova: „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” 2011-2014.

Deși ultimele două Programe sunt a aceleiași Alianțe pentru Integrare Europeană (AIE) nu se poate spune că sunt echivalente la capitolul cultură. Mai mult ca atât, nu se poate spune că Programul AIE2 este mai bun ca cel al AIE1, ba chiar din contra. Din punct de vedere al clarității obiectivelor și coerenței Acțiunilor Prioritare stipulate în aceste Programe, Programul AIE2 este mai confuz în unele aspecte și totodată mai concret în altele.

În cel de-al doilea Program nu au fost preluate obiectivele referitoare la „asigurarea accesului larg al cetățenilor la viața culturală și la Patrimoniul Cultural Național” și „asigurarea cadrului de dezvoltare și de manifestare a diversității culturale în scopul edificării unei societăți deschise și multiculturale” și au fost introduse alte două obiective „restabilirea activității și infrastructurii culturale, în special în zonele rurale” și „Finanțarea activităților culturale în conformitate cu prioritățile stabilite și pe bază de proiecte”. Primul obiectiv nou introdus (în Programele guvernării comuniste a existat ca acțiune) este mai curând un rezultat intermediar, și nu poate fi văzut ca un obiectiv final, fiindcă nu este clar unde această infrastructură este necesară și care este garanția că infrastructura nou creată (sau restabilită) nu va degrada iarăși. Iar al doilea nu are caracteristici de obiectiv, ci mai curând reflectă implementarea politicii finanțării pe programe.

Programul Național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020 presupune „crearea infrastructurii și a spațiului informațional cultural necesar pentru prestarea serviciilor electronice în domeniul culturii¹” prin (i) implementarea guvernării electronice în cadrul aparatului central al Ministerului Culturii și în instituțiile subordonate, (ii) digitalizarea patrimoniului cultural la 75%, (iii) asigurarea digitalizării fondului de carte din bibliotecile publice, (iv) crearea serviciilor culturale publice online, (v) crearea paginilor web pentru instituțiile de cultură. Conform datelor provenite de la MC, în anul 2012 nu au fost alocate resurse pentru realizarea obiectivelor din Programul de Informatizare. Din acest motiv, digitalizarea pieselor muzeistice și a cărților

¹ Programul Național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020

este realizată din resursele proprii ale instituțiilor subordonate. Conform rapoartelor, în anul 2012 au fost digitalizate 1000 de cărți la Biblioteca Națională (colecția „Cărți vechi și rare” și colecția „Periodice naționale vechi); 100 mii piese incluse în baza de date electronice a MNIAM; iar în baza electronică a MNA au fost introduse 2518 opere; în baza electronică a MNEIN au fost introduse 417 fișe analitice, 5440 imagini foto, 52 video, 270 colinde și 14 registre de patrimoniu ale negativelor fotografice. Totodată, digitalizarea are loc în absența unui soft comun pentru toate instituțiile, ceea ce va face dificilă unirea acestora într-un singur portal. Mai mult, calitatea produsului depinde de capacitățile muzeelor pentru că nu este asigurată asistența specializată din partea profesioniștilor. Din cauza absenței finanțării obiectivele stabilite pentru anul 2012 nu au fost realizate.

Unul din documentele de bază prin care MC asigură implementarea Programului de Guvernare este Programul de dezvoltare strategică al Ministerului Culturii pentru anii 2012-2014. Conform procedurii, PDS este aprobat prin ședința Colegiului Ministerului. PDS este documentul de planificare strategică a activității autorității și este succesorul PDI (Planul de dezvoltare instituțională).

Ministerul Culturii a elaborat de asemenea și un șir de Programe și Strategii Sectoriale, care vor fi analizate în Capitolele următoare.

Cadrul instituțional

Principalele autorități, instituții și organizații publice, care fac parte din cadrul instituțional de management și reglementare al culturii sunt:

- Ministerul Culturii;
- Agenții, Consilii și Comisii în subordinea sau pe lângă MC;
- Autoritățile publice locale de nivelul doi;
- Direcțiile/ Secțiile culturale din APL de nivelul II și mun. Bălți;
- Autoritățile publice locale de nivelul întâi.

Ministerul Culturii este instituția centrală specializată responsabilă de domeniul culturii în Republica Moldova.

Agenții și Consilii. Pentru îndeplinirea funcțiilor de management, implementarea politicilor și consiliere au fost create un șir de Agenții, Consilii și Comisii. Toate aceste instituții sunt de facto în subordinea MC, iar modalitatea de creare, structura organizatorică și modul de funcționare fiind foarte diverse.

Autoritățile publice locale de nivelul doi. Acestea au în atribuții „administrarea instituțiilor de cultură, turism și sport de interes raional, alte activități cu caracter educațional, cultural și sportiv de interes raional”². Pot decide asupra înființării, reorganizării și lichidării instituțiilor social-culturale de interes raional și asigură buna lor funcționare, în limita alocațiilor prevăzute la bugetul respectiv. De asemenea, pot organiza și desfășura activități culturale de interes raional.³

Direcțiile/Secțiile de cultură. Direcțiile/ Secțiile de cultură din unitățile administrative de nivelul doi și mun. Bălți îndeplinesc rolul de implementare a politicilor culturale ale statului și a unității teritorial administrative respective. Statutul prezent al acestora nu este foarte bine reglementat, ne fiind clare mecanismele prin care aceste instituții trebuie să interacționeze cu Ministerul Culturii și cu instituțiile de cultură din subordinea autorităților publice locale de nivelul întâi. Regulamentul tip al acestora aprobat de Ministerul Culturii (ordinul ministrului nr 283 din 25/09/2003) stabilește o interacțiune dintre direcțiile/secțiile de cultură și minister, însă acestea nu au la bază o reglementare legală. În conformitate cu legislația existentă privind administrația publică, activitățile culturale fac parte din competențele proprii ale unităților administrative locale (legea privind descentralizarea art. 4).

² Legea privind descentralizarea administrativă nr. 435 din 28/12/2006

³ Legea privind administrația publică locală nr. 436 din 28/12/2006

Autoritățile publice locale de nivelul întâi. Activitățile culturale fac parte din domeniul propriu de competență a autorităților locale de nivelul întâi. Acestea decid asupra înființării instituțiilor publice de interes local, aprobă, în condițiile legii, planurile urbanistice ale localităților din componența unității administrativ-teritoriale respective, precum și planurile de amenajare a teritoriului, contribuie la organizarea de activități culturale, artistice, sportive și de agrement de interes local.

Alte instituții. În unele activități ce țin de cultură, sunt implicate alte ministere sau agenții în activitatea de management acest proces o importanță deosebită o are Inspekția în Construcții subordonată Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Agenția Apele Moldovei din subordinea Ministerului Mediului, Ministerul Educației, Ministerul Finanțelor, Moldsilva și Cadastru. Totodată, un punct slab rămâne cooperarea între instituții, fără de care succesul politicilor culturale sunt serios afectate, iar efectul orizontal al acestora nu este sesizabil.

Ministerul Culturii a creat o rețea de instituții formale și informale pentru a efectua procesul de gestiune a sectoarelor din cultură. O bună parte dintre instituțiile implicate în cadrul instituțional nu au funcții clar stabilite, neexistând o delimitare exactă a competențelor de reglementare de cele de prestare a serviciilor sau de consiliere. Cadrul instituțional existent reflectă o situație în care Guvernul a realizat de jure descentralizarea administrativă a culturii, însă încă nu a găsit mecanismele și formele potrivite pentru implementarea politicilor. De asemenea, o mare parte din instituții lucrează în condiții de transparență redusă, fără publicarea rapoartelor de activitate și a rezultatelor obținute.

O problemă gravă a cadrului instituțional existent este supradimensionarea sectorului public în cultură. Statul, chiar în condițiile când resursele financiare disponibile au fost extrem de reduse, a păstrat un sector impunător de prestatori de servicii publice în acest domeniu. Astfel, infrastructura de care a dispus cultura în mare parte s-a degradat, iar instituțiile publice care au gestionat acest patrimoniu au constituit o barieră în dezvoltarea prestatorilor privați de servicii culturale.

Cadrul legal

Cadrul legal al Republicii Moldova care stă la baza reglementării domeniului culturii a fost creat neuniform, fără a avea o concepție clară de activitate și dezvoltare a acestui domeniu. Astfel, dezvoltarea cadrului legal poate fi împărțit în 3 etape:

- Anii 1992-1998, etapa de contemplare a situației existente, moștenite dintr-un alt sistem, fără a interveni, decât fragmentar pe câteva segmente ale culturii, cel al bibliotecilor și patrimoniului.
- Perioada anilor 1999-2008: etapa de dezvoltare primară a sistemului legal privind dezvoltarea culturii. În această perioadă au fost aprobate 6 legi importante, toate în vigoare până în prezent: *Legea culturii (1999)*, *cu privire la activitatea editorială (2000)*, *cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice (2002)*, *muzeelor (2002)*, *privind meșteșugurile populare (2003)*, *cu privire la cinematografie (2004)*;
- Perioada de după 2009, perioada de consolidare a cadrului de reglementare și încercarea implementării unei viziuni mai holistice asupra reglementării acestui domeniu. În această perioadă s-a inițiat și aprobat un șir de legi sectoriale noi: *Legea privind protejarea patrimoniului arheologic (2010)*, *Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil (2011)*, *Legea monumentelor de for public (2011)*, *Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial (2012)*. De asemenea, a fost pregătit un nou proiect de lege al culturii și cinematografiei, care sunt în Parlament la moment.

Din cauza lipsei unei viziuni și a politicilor corespunzătoare noilor condiții socio-economice în care funcționează sectoarele ce țin de domeniul culturii, reglementarea juridică a acestui domeniu s-a format foarte lent, cu mari goluri de reglementare. Problemele punctuale privind cadrul legal vor fi prezentate în capitolele următoare destinate celor mai importante sectoare din cultură. Totodată, la nivel general putem menționa că principalele probleme ale cadrului legal rămân a fi dezvoltarea destul de lentă și lipsa unei viziuni clare, aprobate la nivel de Guvern asupra acestui domeniu. Subiectele cheie la care trebuie de atras atenție sunt legate de reglementarea acestui domeniu în condițiile de piață, relația acestuia cu legislația ce ține de reglementarea afacerilor, rolului statului și structurii instituționale prin care statul își va realiza politica în acest domeniu.

Finanțarea culturii

Finanțarea culturii⁴ are loc în conformitate cu prevederile legale privind delimitarea competențelor autorităților publice. Instituțiile publice de cultură sunt finanțate prin intermediul autorităților care le-au creat și în subordinea cărora se află. Astfel, instituțiile ale căror fondator este Guvernul, sunt finanțate de la bugetul de stat, iar restul de la bugetele unităților administrative teritoriale de nivelul unu sau doi. De asemenea, pentru atingerea obiectivelor statului privind dezvoltarea culturii, din bugetul de stat pot fi finanțate diferite proiecte sau programe de dezvoltare a culturii implementate de instituțiile și organizațiile de cultură indiferent de către cine au fost fondate.

Tabelul 1 Cheltuielile bugetului public național pentru cultură, mln. lei

Indicatori	2005	2008	2010	2011	2012
Cultura, arta, sportul si activitățile pentru tineret	321,6	645,6	594,7	750,7	867.5
din care pentru Cultura*	248,4	481,3	447,3	456,0	513.7
Central	88,3	177,9	124	131,2	152.3
Local	160,1	303,4	323,3	324,8	361.4
Pondere din cheltuielile BPN, %	1.7	1.8	1.52	1.42	1.45
Pondere din PIB, %	0.66	0.76	0.62	0.55	0.58
Învățământul artistic (cheltuieli atribuite Ministerului Culturii din grupa principală Învățământ)	34,1	61,5	88	92,9	105.2
din care din mijloace speciale	20.4	11.3	9.2	8.7	12.4

**Notă: În linia privind cheltuielile aferente Culturii au fost incluse subgrupele: activități în domeniul culturii (8.02), presa periodică și edituri (8.04), instituții și activități în domeniul culturii, artei și sportului neatribuite la alte grupe (8.06) și organe administrative (8.10, cheltuielile aferente Ministerului Culturii și Direcțiilor de Cultură)*

Sursa: Ministerul Finanțelor, Baza de date a cheltuielilor publice BOOST 2005 – 2010 (www.mf.gov.md) și Cheltuielile bugetare consolidate <http://data.gov.md/raw/107>

În general nivelul cheltuielilor (Tabelul 1) din bugetul public național (BPN) ca pondere din Produsul Intern Brut (PIB) și pondere din cheltuielile totale bugetare, este foarte aproape de nivelul mediu european⁵. Chiar este peste nivelul mediu, dacă ne referim la ponderea din cheltuielile bugetare totale⁶. Totodată, se poate menționa că tendința în perioada 2010-2012 a fost creșterea valorii absolute și de stabilizare ca pondere în PIB și cheltuielile publice totale.

De asemenea, este necesar de menționat că asigurarea cu resurse pentru cultură la nivel local se datorează inclusiv și modalității de calculare a volumului transferurilor din bugetul central, care are la bază acoperirea cheltuielilor normative. Este recunoscut faptul că această metodă de acordare a transferurilor nu este una potrivită pentru stimularea APL privind consolidarea veniturilor proprii și sporirea eficienței utilizării resurselor publice. Pentru a schimba situația, a fost elaborat un nou mecanism de calculare a transferurilor pentru susținerea Unităților Administrative Teritoriale bazate pe venituri, iar proiectul de lege se află în prezent la examinare în Parlament. Odată cu aprobarea proiectului de lege, există riscul că APL vor considera că cultura nu este o prioritate, astfel existând riscul diminuării drastice a alocațiilor pentru cultură la nivel local.

⁴ În cheltuielile pentru Cultură, din grupa principală "Cultura, arta, sportul si activitatile pentru tineret" au fost incluse doar subgrupele: Activitati in domeniul culturii (8.02), Presa periodica si edituri (8.04), Instituții si activități in domeniul culturii, artei si sportului neatribuite la alte grupe (8.06) și Organe administrative (8.10, cheltuielile aferente Ministerului Culturii și Direcțiilor de Cultură), fără subgrupa Radioteleviziune care în mod normal face parte din Cultură. De asemenea, subgrupa (8.06) a fost inclusă integral fără o separare a cheltuielilor destinate pentru activitățile sportive și de tineret.

⁵ <http://www.culturalpolicies.net/web/statistics-funding.php?aid=232&cid=80&lid=en>

⁶ Comparația cu alte țări, nu este una foarte riguroasă din cauza existenței anumitor diferențe în structura cheltuielilor incluse la Cultura între Republica Moldova și alte țări.

Pentru evitarea acestei situații este necesar ca Ministerul Culturii să elaboreze măsurile necesare pentru a spori rolul și interesul față de cultură al APL.

Programul de finanțare a culturii include următoarele subprograme:

- Subprogramul I. Elaborarea politicii de management în domeniul culturii;
- Subprogramul II. Dezvoltarea culturii;
- Subprogramul III. Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național;
- Subprogramul IV. Susținerea de stat a televiziunii și radiodifuziunii publice;
- Subprogramul V. Susținerea culturii scrise.

Repartiția cheltuielilor pe aceste subprograme este prezentată în **Error! Reference source not found..** Se poate observa o repartizare extrem de neuniformă pe programe, în special pe Subprogramele II și III, care constituie pilonii de bază a domeniului Cultură. Acest lucru este rezultatul unei planificări excesiv axate pe finanțarea instituțiilor și nu a rezultatelor care contribuie la realizarea obiectivelor din acest domeniu.

Tabelul 2 Repartiția cheltuielilor BPN pentru cultură pe subprograme, mil. lei

Subprogram	2010	2011	2012
I. Elaborarea politicii de management în domeniul culturii	13.6	14.4	16.9
II. Dezvoltarea culturii	406.5	419.2	484.5
III. Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național	0.6	7.7	1.6
IV. Susținerea de către stat a televiziunii și radiodifuziunii publice	74.0	88.6	98.4
V. Susținerea culturii scrise	10.4	9.7	13.5

*Sursa: Conform Strategiei sectoriale de cheltuieli în domeniul Culturii, 2013-2015,
http://www.mf.gov.md/common/middlecost/cctm2013/Anexe/Anexa_14_Cultura.pdf*

O tendință bună în managementul public al domeniului cultură este planificarea pe programe bugetare. Domeniul cultură bugetat pe programe este parte componentă a programului „Cultura, agreementul și sportul”, implementat de Ministerul Culturii și Ministerul Educației. Pentru perioada 2010-2012 acesta a fost constituit din 4 subprograme bugetare (vezi Tabelul 3).

Tabelul 3 Subprogramele bugetare ale bugetului de stat pentru Cultură, mil lei

Subprograme bugetare	2009, executat	2010, executat	2011, aprobat	2012, planificat
Elaborare a politicii și management în domeniul culturii, agreementului și sportului	3.3	3.7	3.1	3.7
Dezvoltarea culturii	122.6	104.5	122.7	131.0
Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național	0.0	0.0	0.0	1.6
Susținerea culturii scrise	3.3	2.1	2.3	13.5

Sursa: Notă informativă la proiectul legii bugetului de stat pentru anul 2013, Tabelul 13, Ministerul Finanțelor

Totodată, subprogramele bugetare (Tabelul 3) destinate culturii (fără radioteleviziune) acoperă aproape integral sumele alocate pentru cultură cheltuite de la nivel central. Calitatea joasă a programelor bugetare în acest domeniu și lipsa unui management complet al acestora reduce aproape integral beneficiile bugetării pe programe. Una dintre principale probleme ce țin de planificarea pe programe bugetare constă în faptul că până în prezent acestea au un rol secundar, informativ, fără a se face raportarea și monitorizarea acestora la nivelul convenit.

Tabelul 4 Ponderea mijloacelor speciale în totalul cheltuielilor pentru activitățile culturale, mil lei

Activități culturale	2005		2008		2010		2011	
	central	local	central	local	central	local	central	local
Activități în domeniul culturii	17.9	3.0	14.4	3.0	5.4	2.9	6.2	2.8
Instituții și activități în domeniul culturii, artei și sportului neatribuite la alte grupe	4.5	6.9	18.7	6.9	17.4	8.4	35.6	10.8
Organe administrative	4.0	0.3	11.7	0.3	13.8	0.3	3.7	1.4
Total	16.7	3.3	14.2	3.3	6.2	3.3	7.9	3.4

Sursa: Ministerul Finanțelor, Baza de date a cheltuielilor publice BOOST 2005 – 2010 (www.mf.gov.md) și Cheltuielile bugetare consolidate <http://data.gov.md/raw/107>

Finanțarea instituțiilor și organizațiilor publice de cultură are la bază în mare parte principiul de întreținere directă de la buget a acestora. Nivelul general al mijloacelor speciale acumulate din cultură în 2012 a constituit circa 6.4% la nivel central și respectiv 3.2% la nivel local, ca pondere din cheltuielile destinate activităților culturale (Tabelul 4). Pentru nivelul local, acesta este aproape de nivelul înregistrat în anii precedenți. În valoare absolută, acestea au avut o tendință de creștere în aceeași măsură ca și cheltuielile totale pentru cultură, circa de 2 ori față de 2005.

Totodată, la nivel central ponderea cheltuielilor din mijloacele speciale s-a diminuat cu circa 1.7 puncte procentuale, iar față de anul 2005 cu 8.8 puncte. În valoare absolută mijloacele speciale au cunoscut de asemenea o scădere considerabilă față de 2005, de circa 1.4 ori.

Ținând cont de specificul mijloacelor speciale destinate culturii, putem constata că politicile implementate în sectoarele respective nu au fost orientate spre cerere și/sau politica de prețuri a fost una improprie. Chiar dacă această constatare este valabilă pentru ambele nivele, este necesar să menționăm că la nivelul central această situație este mai proastă.

Concluzii și recomandări

Cadrul legal și de reglementare nu este finalizat pe toate subdomeniile, iar o parte dintre legile adoptate anterior nu corespund realităților actuale și obiectivelor de sporire a eficienței utilizării resurselor publice. În acest sens, procesul de reformare și consolidare a cadrului legal care are loc în prezent trebuie să țină cont inclusiv și de politicile generale implementate de Guvern cum ar fi stimularea liberii inițiative, descentralizarea și consolidarea funcționării pieții.

Dificultățile cadrului instituțional sunt determinate de politica excesiv paternalistă asupra culturii, întârzierile în implementarea reformelor privind descentralizarea și de faptul că instituțiile responsabile de guvernarea culturii sunt investite cu funcții și competențe incoerente, fără asigurarea unui control administrativ și public adecvat.

Sectorul de instituții și organizații publice de cultură este supra dimensionat, aceasta cauzează pe de o parte impedimente în dezvoltarea sectorului privat, iar pe de altă parte creează condiții pentru utilizarea patrimoniului public în defavoarea sectorului public.

Unele obiective ale politicilor culturale nu exprimă suficient de bine rezultatele finale și de impact, ci mai curând sunt orientate pentru atingerea unor rezultate care nu neapărat asigură sporirea performanțelor din domeniul culturii, astfel purtând un risc sporit pentru utilizarea ineficientă a mijloacelor financiare.

Principiile de finanțare a culturii sunt foarte slab legate cu rezultatele obținute. Politicile de finanțare sunt preponderent axate pe finanțarea instituțiilor publice, iar sectorul privat este practic neglijat. Dezvoltarea programelor bugetare este un bun început pentru a spori eficiența utilizării banilor destinați culturii, însă calitatea și rolul acestora în managementul finanțelor destinate sectorului trebuie să sporească.

Chiar dacă în mod formal cheltuielile destinate radioteleviziunii sunt cuprinse în grupa cultură, în realitate acestea nu fac parte integrantă din politicile culturale decât episodic. În acest sens, este necesară stabilirea unor relații instituționale care ar permite includerea mai amplă a IPNA și radioteleviziunii în realizarea obiectivelor culturale ale Republicii Moldova.

Odată cu modificarea legii finanțelor publice locale (proiectul legii se află în proces de examinare în Parlament) și la trecerea de la transferurile de susținerea a Unităților Administrativ Teritoriale bazate pe cheltuieli la cea bazată pe venituri, există riscul unei diminuări drastice a finanțării culturii la nivel local. În acest sens ministerul culturii ar trebui să inițieze cât mai curând mai multe programe de susținere a activităților culturale din teritoriu.

2. Domeniile artei

Capitolul este dedicat analizei situației din instituțiile administrate de către Ministerul Culturii din domeniul arta teatrală, muzicală și cinematografică. Este prezentată situația generală în arte, atât cea profesionistă, cât și cea de amatori, precum și a sistemului de management al domeniului, se face o analiză a rezultatelor implementării prevederilor cadrului legal și regulamentar și eficiența mecanismelor existente de finanțare a instituțiilor. Legile adoptate nu au contribuit la îmbunătățirea situației în domeniile respective și nu au dus la eficientizarea activității instituțiilor de stat precum și la apariția și dezvoltarea instituțiilor private.

Artele în Republica Moldova, situația actuală

Baza tehnico-materială de activitate a instituțiilor de stat din domeniul teatral-concertistic a fost creată în perioada sovietică, când cultura era subvenționată integral de către stat. Regulamentul de organizare și funcționare a Ministerului Culturii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 696 din 19.11.2009, prevede în domeniul teatral-concertistic 16 instituții, dintre care 12 instituții teatrale și 4 instituții de concert (**Anexa 1**) aflate în subordinea Ministerului.

Legislația definește teatrele, circurile și organizațiile concertistice ca instituții publice⁷ de cultură și artă, care desfășoară, în ansamblul lor, o activitate profesionistă, îmbinând activitatea de creație cu cea economică, științifică, tehnică și de instruire în vederea creării și prezentării pe viu publicului a spectacolelor, concertelor, programelor de circ, practicând, totodată, și alte activități culturale. Conform statutului, ITC sunt înregistrate nu ca instituții publice ci ca întreprinderi de stat, în felul acesta creându-se o atitudine dublicitară față de activitatea lor economică.

Din cele 16 ITC, doar două activează în afara Chișinăului - Teatrul Național „V. Alecsandri” din Bălți și Teatrul „B. P. Hașdeu” din Cahul.

În afară de instituțiile din subordinea MC sunt înregistrate și instituții teatrale fondate de către administrațiile publice locale – eatrul Satiricus „Ion Luca Caragiale”, Teatrul unui actor, Teatrul de marionete, și Teatrul de păpuși „Guguța”, fondate de către Primăria Chișinău, Teatrul găgăuz „Mihail Ceachir” din Ceadâr-Lunga și Teatrul „Veniamin Apostol” din Soroca.

Raportul Național pentru UNESCO „Mecanismul de interacțiune între teatru și stat în țările de tranziție” a constatat că în Republica Moldova o instituție de spectacol revine la aproximativ 111 mii locuitori, o cifră sub nivelul mediei europene – în Polonia, Estonia, Lituania, Slovacia - o instituție revine la aproximativ 50 – 87 mii locuitori. Exemplul acestor țări demonstrează, că activitatea teatrală poate deveni o afacere profitabilă. Ponderea teatrelor private ajunge la jumătate din cele de stat. De exemplu, în Polonia din cele 599 teatre, 350 sunt private, în Slovacia dintre cele 62 teatre – 35 sunt private, în Lituania din 39 teatre – 26 private.

În Republica Moldova au fost mai multe inițiative de activitate teatrală privată, care nu au avut succes. În prezent exemplu de activitate privată în domeniul teatral reprezintă proiectele teatrale realizate de către asociația „Coliseum”, spectacolele teatrului „Spălătoria”. Legislația prevede obligațiunea statului de a crea, indiferent de tipul de proprietate, condiții juridice și economice egale de activitate, garantează drepturile și interesele lor, și trebuie să „contribuie la dezvoltarea concurenței libere, loiale între creatorii de spectacole teatrale, reprezentații de circ și programe de concert, și să asigure posibilități egale în folosirea potențialului intelectual și artistic al țării, a resurselor tehnico-materiale, a resurselor naturale, de munca, de finanțare și informative, neadmițând monopolizarea pieței creatorilor de artă”. Mecanismele de susținere a activității ITC implementate de către MC nu asigură însă realizarea acestor prevederi legale. Nu putem vorbi despre accesul egal la susținerea din partea statului a instituțiilor fondate de către administrația centrală sau locală și cele private.

⁷ „autoritate (instituție), care se finanțează de la bugetul public național”, Legea privind sistemul bugetar și procesul bugetar.

Numărul de spectacole și numărul de spectatori deserviți pe parcursul a 3 ani este prezentat în Tabelul 5. Creșterea alocațiilor din partea statului nu influențează direct rezultatul final al activității ITC – numărul de spectatori deserviți.

Tabelul 5 Numărul de spectacole și de spectatori deserviți

Anul	2009	2010	2011
Alocații ITC, mil lei	72,6	67,2	76,4
Nr. de spectacole	2139	2803	2552
Nr. de spectatori, mii	540,6	479,9	503,3

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii 2009-2011

ITC nu sunt motivate pentru a valorifica potențialul repertorial acumulat, pentru a-și promova noile premiere și pentru a-și recupera cheltuielile investite în montarea spectacolelor. Gradul de realizare a normativelor prevăzute nu influențează în nici un fel alocațiile din partea bugetului. Cu toate că în 2011 sumele alocate au crescut pentru toate teatrele, majoritatea instituțiilor au rămas la același nivel la compartimentul montări noi și numărul de spectacole prezentate: Teatrul „Luceafărul” 3 montări noi în 2010 și 3 montări noi în 2011, Teatrul Dramatic Rus A.P.Cehov” – 5 montări noi în 2010 și doar 4 în 2011, Teatrul „Eugene Ionesco”, Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină”, Teatrul „Alexei Mateevici”, Teatrul Epic de Etnografie și folclor „Ion Creangă” au rămas la același număr de montări noi ca și în anul precedent (**Anexa 2**). În acest context, este necesar de remarcat, că circa 30% dintre noile montări, reprezintă renovarea spectacolelor vechi care s-au bucurat de succes și scoase din repertoriu în anii precedenți.

Mecanismul de susținere a ITC în baza normativelor nu încurajează procesul de creație și nu creează competitivitate în obținerea finanțării.

În domeniul **cinematografiei** în gestiunea MC se află întreprinderile Societatea pe Acțiuni „Moldova-film”, (100% acțiuni), Societatea pe Acțiuni „Moldcinema”, Cinematografele „Chișinău”, „Andrieș”, Întreprinderea de Stat „Gaudeamus cinema”. „Moldova Film” dispune de un sediu imens și 6 ha de teren, 2000 m.p. din încăperi sunt date în chirie pentru oficii sau depozite. De asemenea, instituția dispune de o arhivă cu peste 700 de filme: 160 de filme artistice, 110 filme de multiplicație, 240 de popularizare a științei, 120 de filme de satiră, și peste 100 de filme „despre Moldova sovietică”. După datele administrației societății, produsele „Moldova Film” nu sunt solicitate nici de companiile TV străine, nici de posturile locale de televiziune. În 2010, Studioul Cinematografic S.A. „Moldova-Film” a realizat 6 filme documentare (4 promoționale, la comanda Centrului Expozițional Internațional „Moldexpo” pentru Expoziția mondială din Shanghai, China) și 1 film de lung metraj.

Odată cu trecerea la economia de piață, s-a distrus și sistemul de difuzare și proiectare a filmelor. Primul cinematograful reutilat după tehnologiile moderne a fost cinematograful „Patria”, care în prezent s-a transformat în rețea de cinematografe.

La Chișinău funcționează încă trei cinematografe cu dotare tehnică respectivă – „Flacăra”, „Odeon” și „Gaudeamus”. În localitățile rurale activează peste 40 de săli de cinema.

Singura instituție destinată reprezentațiilor de **circ** este „Cercul din Chișinău”. Instituția a funcționat din 1981 până în 2004, când din cauza necesității reparației capitale, și-a încetat activitatea. În contradicție cu prevederile legislației, prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 20 din 31.01.2007, întreprinderea de stat „Cercul din Chișinău” a fost reorganizată în societate pe acțiuni, în capitalul social al căreia au fost plasate clădirea circului și terenul aferent, statul devenind proprietar al acțiunilor. În noiembrie 2008 între S.A. „Cercul din Chișinău” și o companie cu capital străin a fost încheiat un contract de uzufruct, conform căruia ultimei i s-au transmis în posesie și folosință pe un termen de 29 ani, cu dreptul de a obține beneficii, imobilele Cercului, care constau din două clădiri și teren aferent. În 2009, Procuratura Generală a înaintat în instanța de judecată în interesul Ministerului Culturii, o cerere privind declararea nulității contractului de uzufruct,

respectiv aducerea părților în poziții inițiale. Prin decizia judecătorească în 2011 patrimoniul Circului a fost reîntors în posesia statului, însă pentru reînceperea activității este necesar de achitat toate datoriile care le-a acumulat pe parcursul anilor și investirea a peste 25 mil. lei pentru realizarea primei etape de reconstrucție, bani de care MC nu dispune.

Perioada de tranziție de la sistemul centralizat la economia de piață a condiționat reformarea sistemului instituțional de **arte plastice**. A scăzut numărul de comenzi, în special pe linia Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici (UAP), au crescut prețurile de întreținere a atelierelor, obținerea unui atelier a devenit dificilă din cauza lipsei de construcții noi. Piața de desfacere redusă a dus la migrarea masivă a plasticienilor și operelor lor peste hotare. Astfel, arta profesionistă a scăpat de marginalizarea ideologică, dar a nimerit sub marginalizarea economică. Numărul de opere vândute și câștigurile obținute sunt derizorii. Artiștii plastici duc lipsă de cunoștințe privind modul de organizare a activității în noile condiții economice. În această perioadă nu a fost elaborat cadrul legal specific pentru sectorul artelor plastice.

Arta contemporană este promovată de către unele ONG specializate în acest domeniu. Astfel muzica contemporană este promovată de către Asociația moldovenească de muzică contemporană, care a desfășurat deja optsprezece festivaluri internaționale de muzică contemporană. Unele activități s-au realizat și cu susținerea MC.

În domeniul **artelor vizuale**, în baza proiectelor susținute de către donatori de peste hotare, s-au impus Centrul de Artă Contemporană KSA:K, asociația tinerilor plasticieni „Oberliht”.

Arta populară cuprinde un șir de activități legate de obiceiurile populare, muzica, dans, poezia și proza orală, ritualuri, teatrul popular, etc.

Un loc important în arta populară îl ocupă meșteșugurile. În Republica Moldova activează peste 2900 meșteri populari și peste 50 de centre meșteșugărești în cadrul cărora se promovează olăritul, țesutul, brodatul, împletitul, prelucrarea lemnului, pietrei, împletitul din fibre naturale etc. Într-o strânsă legătură cu acestea se află și costumul popular, ornamentul național, confecționat conform vechilor tehnici și promovat în cadrul sărbătorilor tradiționale.

Arta non-profesionistă are un rol deosebit de important în păstrarea și promovarea patrimoniului cultural imaterial. Conform raportului Ministerului Culturii din 2010 în cele 1228 de Case și Cămine de Cultură activau peste 4000 de formații de amatori, dintre care 3381 formații de creație artistică și 788 formații artistice cu titlul „model”, printre ele 234 formații folclorice, 87 de teatre, 69 de orchestre de muzică populară, 61 ansambluri de dans popular, ș.a. La moment, în țară activează 47 de Centre și ateliere de meșteșuguri populare în care își desfășurau activitatea 2779 meșteri populari înregistrați.

Păstrarea mecanismelor învechite de gestionare a artelor, bazate pe normative și subvenționarea instituțiilor, nu asigură competiție de idei și creativitate, duce la stagnare în domeniu și ineficiență în cheltuirea banilor publici. Țările europene s-au dezis în mare parte de mecanismul liberal de susținere a artelor (exemplul SUA, Marea Britanie), cât și de mecanismul centralizat, care a existat în țările socialiste, și care continuă să prevaleze în Republica Moldova.

Principiile care stau la baza politicilor europene de susținere a artelor sunt bazate pe asigurarea autonomiei ITC, chiar și când acestea există în cadrul sistemului public. Vechiul model în care angajații companiilor de spectacole sunt angajați publici fără nici o diferență față de alte domenii bugetare, are avantajul de a oferi securitate și de a lega teatrele și orchestrele de structura serviciului public. În timp ce colectivele folosesc venitul din vânzări pentru noi montări, autoritățile au grijă de păstrarea clădirilor și angajării personalului. Acest sistem asigură un confort pentru angajați, deoarece există încrederea de a avea un salariu, fie și mic, dar asigurat pe viitor. În același timp, angajarea permanentă creează o situație dificilă pentru înprospătarea personalului și crearea unor noi spectacole, ținând cont de preferințele spectatorilor. În aceste condiții, ITC sunt impuse să folosească același personal artistic, care nu face întotdeauna față cerințelor regizorale, sau să contracteze alt personal, măbind numărul persoanelor salariate, dar fără angajare în repertoriu.

Autonomia ar permite separarea statului de angajați. În acest caz instituția stabilește singură regulile de angajare, oferind aceleași riscuri și garanții ca și întreprinderile comerciale. Beneficiind de banii publici, în dependență de planul repertorial, instituția ar putea oferi diferite angajări cu diferite condiții financiare, perioadă de activitate, etc. Aceasta ar permite ca instituția să nu mențină personal scump care nu este necesar și să decidă de sine stătător prioritățile bugetare.

Politicile în domeniul artelor

Programul de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” pentru perioada 2011-2014, oferă un cadru de politici culturale cu obiective și acțiuni în domeniul artelor. Printre obiectivele stabilite în domeniul culturii se regăsește „Dezvoltarea artei contemporane ca mijloc de promovare și afirmare a culturii naționale, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional”. Pentru atingerea acestui obiectiv, programul de guvernare prevede un șir de acțiuni în domeniul artelor: „Dezvoltarea comprehensivă a artei contemporane prin crearea condițiilor necesare, susținerea infrastructurii și educației artistice, înlesnirea accesului și încurajarea participării largi a cetățenilor la procesele cultural-artistice, elaborarea și implementarea Legii privind uniunile de creație și a Statutului omului de creație, în scopul susținerii efective a artiștilor și a creației lor;”. Planul de acțiuni ale Guvernului pentru anii 2011-2014, prevede elaborarea acestor proiecte de legi în trimestrul II al anului 2013. Până în prezent MC nu a elaborat un oarecare proiect pentru a fi propus spre discuție părților interesate.

Elaborarea **Statutului omului de creație** este condiționată de creșterea numărului de liber-profesioniști, artiști, care creează sau interpretează opere de artă în afara instituțiilor tradiționale de cultură și care constituie un segment important al spectrului cultural în țările UE. În 1980, la ședința plenară din Belgrad au fost adoptate Recomandările UNESCO cu privire la statutul artistului, care, pornind de la dreptul general la libertatea de exprimare și la creația artistică, definește recomandări pentru statele membre în domeniile legislativ, economico-fiscal, educațional și social.

Pentru realizarea acestui obiectiv, MC a elaborat de asemenea un nou proiect de Lege al Culturii. Proiectul a fost aprobat de către Guvern și se află pentru aprobare în Parlament. Ministerul Culturii a pregătit modificări la Legea nr.1421-XV din 31 octombrie 2002 cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice, care propune un nou mecanism de finanțare a instituțiilor teatral-concertistice, a propus un nou proiect de Lege a cinematografului, și își pune ca scop crearea Agenției de evaluare și perfecționare a educației artistice complementare în baza instituționalizării Cabinetului metodic.

Alte acțiuni, care pot avea impact asupra domeniului artelor țin de „reformarea sistemului de finanțare a culturii prin asigurarea transparenței în elaborarea, gestionarea și distribuirea bugetului culturii, revizuirea sistemului de salarizare a lucrătorilor din domeniul cultural, stabilirea unei cote minime de alocații pentru cultură în bugetele de toate nivelurile; finanțarea adecvată a domeniului culturii și artelor, inclusiv prin identificarea mecanismelor de stimulare a investițiilor în domeniu.”⁸

Pentru realizarea acestor acțiuni, MC a propus ajustarea mecanismului de plată per capita în funcție de diferențele dintre structura demografică a populației și numărul instituțiilor de cultură, al colectivelor artistice. Propunerile MC nu coincid cu activitățile aprobate în programul de guvernare, deoarece mecanismul propus nu asigură „revizuirea sistemului de salarizare a lucrătorilor din domeniul cultural” și nu stabilește o cotă minimă de alocații pentru cultură în bugetele de toate nivelurile.

Unele activități din programul de guvernare, precum, „pregătirea și perfecționarea resurselor umane pentru activitatea în noile condiții economice” și „finanțarea adecvată a domeniului culturii și artelor, inclusiv prin identificarea mecanismelor de stimulare a investițiilor în domeniu” - foarte necesare pentru eficientizarea managementului instituțiilor din domeniul artelor nu se regăsesc în planul de acțiuni ale MC. În schimb sunt stabilite alte, precum „eficientizarea activității instituțiilor teatral-concertistice”, unde este prevăzut revizuirea

⁸ Programul de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” pentru perioada 2011-2014

cadrlui normativ, care reglementează activitatea instituțiilor teatral-concertistice, și „dezvoltarea industriilor culturale”, în cadrul căreia va fi elaborat și aprobat proiectul Regulamentului privind industriile culturale.

Prin dispoziția Cămarii de Stat nr.2503-127 din 21 iunie 2011, Ministerul Culturii a elaborat politica publică **„Eficientizarea activității instituțiilor teatral-concertistice bazată pe performanță”**. În urma analizei activității ITC, s-a ajuns la concluzia că problema principală cu care se confruntă instituțiile este ineficiența mecanismului de management al instituțiilor teatrale, reflectată în numărul scăzut de spectatori, numărul scăzut de spectacole și montări noi și o situație financiară precară. Cauzele care determină problema sunt de ordin administrativ (criză administrativă la toate nivelurile, lipsa unei viziuni strategice de dezvoltare a artei teatrale, lipsa managerilor cu abilități de antreprenori, discrepanța teritorială în prestarea serviciilor teatrale), financiar (mecanismul unificat de finanțare, incapacitatea de generare a veniturilor, infrastructura masivă și costisitoare), deficitul de resurse umane calitative și lipsa marketingului teatral.

Pentru rezolvarea problemei a fost propusă modificarea mecanismului unificat de finanțare a ITC la subvenționarea consumatorului sau finanțarea biletului de spectacol. Această propunere are scopul de a orienta activitatea ITC spre cerințele spectatorului. Propunerea presupune păstrarea statutului de instituție publică pentru 4 instituții teatral-concertistice, datorită specificului lor (Teatrul Național de Operă și Balet, Filarmonica Națională, Sala cu Orgă și Teatrul Național „Mihai Eminescu”) și acordarea formei organizatorico-juridice de întreprindere de stat pentru celelalte instituții. Modelul de finanțare presupune acordarea subsidiilor teatrelor în funcție de numărul de bilete vândute. Finanțarea vine să compenseze diferența dintre costul real al biletului de teatru/concert și prețul biletului vândut la casele de bilete. Finanțarea se acordă în baza numărului de spectatori, numărului de montări noi și costurile de întreținere suportate de ITC.

Pentru implementarea acestei politici, MC urma să modifice Legea cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice, regulamentul privind normativele de estimare a cheltuielilor necesare activității teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice beneficiare de subvenții de la buget și regulamentul teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice. De asemenea urma să se elaboreze un set de acte normative noi - Regulamentul Comisiei de evaluare a performanțelor teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice, caietul-tip de sarcini pentru teatre și organizații concertistice, metodologia de evaluare a performanțelor ITC, cu descrierea criteriilor și standardelor de performanță a ITC.

Până în prezent MC nu a elaborat documentele necesare pentru reformarea sistemului de finanțare în baza politicii aprobate. Implementarea acestor prevederi este destul de complicată în condițiile Republicii Moldova. Ea presupune elaborarea mai multor regulamente și asigurarea unui control permanent asupra activității ITC, ceea ce va duce la crearea unui sistem birocratic complicat, și nu va schimba mult eficiența activității ITC.

Elaborarea Strategiei unice de dezvoltare a culturii și de protejare a patrimoniului cultural național ar putea crea cadrul necesar pentru reformarea domeniului artelor pe principiile economiei de piață.

La sfârșitul anului 2012, MC a propus spre dezbatere Strategia de dezvoltare a culturii Republicii Moldova: 2013-2020 „Cultura XXI/20”. Scopul Strategiei constă în elaborarea liniilor directorii de evoluție a procesului cultural durabil din Republica Moldova menit să contribuie la dezvoltarea socio-economică continuă a țării. Printre obiectivele specifice stabilite de către autorii strategiei sunt: rentabilizarea activității instituțiilor de cultură prin modernizarea managementului cultural, și reformarea sistemului și principiului de finanțare a culturii pe bază de proiecte și priorități naționale.

Pentru dezvoltarea artelor spectacolului, strategia își stabilește ca obiective pregătirea cadrelor regizorale de specialitate, care sunt lipsă la moment, instituirea unei instituții / teatru experimental unde ar putea să se afirme cadrele tinere, redimensionarea compartimentului „critică de specialitate”, sporirea atractivității specialităților artistice prin modificarea sistemului de retribuire a muncii oamenilor de teatru. Obiectivele stabilite nu sunt adecvate problemelor majore cu care se confruntă artele spectacolului în prezent.

În domeniul cinematografiei, Strategia prevede modificarea cadrului legal în domeniu până în 2020, elaborarea strategiei de dezvoltare a cinematografiei naționale, modificarea politicii fiscale pentru domeniu, fortificarea procesului de pregătire a cadrelor profesionale în domeniul cinematografiei, și stimularea investițiilor în domeniul cinematografiei și a proiectării filmelor. Aceste acțiuni demonstrează de fapt lipsa unei viziuni clare a MC în ceea ce privește dezvoltarea domeniului cinematografic. În 2004 a fost deja aprobată o strategie **de dezvoltare a cinematografiei Republicii Moldova pentru perioada 2004-2007** ce nu a fost implementată din cauza obiectivelor ireale pe care le conține.

Republica Moldova a ratificat Convenția Europeană asupra coproducțiilor cinematografice, adoptată la Strasbourg la 02.10.1992. Convenția permite accesul Republicii Moldova la practicile culturale internaționale, includerea în structurile europene și obținerea finanțărilor în vederea dezvoltării domeniului.

În urma analizei sistemului de finanțare existent, autorii Strategiei consideră necesară o abordare inovativă a finanțării, luând în considerație indicii de performanță a instituțiilor de cultură la luarea deciziilor de finanțare. Principiul de finanțare a instituțiilor de cultură și artă din bugetul public urmează a fi schimbat. Alocațiile urmează a fi efectuate în baza unor proiecte, la baza cărora ar fi puse interesele sociale, stipulate prin scopuri, obiective și rezultate scontate. Pentru mai multe activități trebuie prevăzută o finanțare plurivalentă, în formă de alocații, sponsorizări, venituri, e.t.c.

Modificarea sistemului de finanțare urmează să ducă la transformarea treptată a instituțiilor de cultură în organizații cu auto-gestiune. În calitate de organizații autonome instituțiile ar primi mijloace de la stat în formă de alocații. Aceste granturi ar fi negociate periodic pentru obiective, programe și proiecte culturale specificate și ar constitui doar o parte (deși și cea mai mare parte) a venitului, sporit de către instituții din surse diferite.

Pentru a realiza reforma sistemului de finanțare a artelor, autorii strategiei consideră necesară pregătirea managerilor în businessul cultural, lansarea ideilor inovatoare pentru crearea entităților de afaceri culturale, crearea condițiilor avantajoase pentru acces la finanțare în cazurile când se lansează o afacere în domeniul culturii - activități incomplete pentru atingerea obiectivelor reformei.

Managementul artelor

Politicele în domeniul artelor în cadrul Ministerului Culturii sunt elaborate de către Direcția arte profesionale, învățământ artistic și industrii culturale. „Direcția asigură cadrul legal și normativ de dezvoltare în domeniul artelor profesionale, promovarea și dezvoltarea artelor contemporane profesionale; susținerea activității de creație în instituțiile teatral-concertistice, cinematografice cu scopul creării produselor culturale de calitate pentru publicul larg;....conservarea și perpetuarea valorilor culturale prin promovarea proiectelor culturale în cadrul uniunilor de creație profesionale și ONG-urilor de profil”⁹

Legea „Cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice” prevede că instituțiile teatral-concertistice (ITC) din Republica Moldova se pot constitui ca instituții de repertoriu, proiecte, precum și instituții gazdă, iar ca formă organizatorico-juridică pot exista de stat și private. Sistemul creat însă nu stimulează apariția altor forme de activitate decât cele deja obișnuite - instituții de repertoriu și de stat. Nu sunt create condiții pentru promovarea altor forme de activitate a ITC.

Legislația prevede acordarea unor ITC a statutului de instituție națională. Se consideră cu statut național instituțiile, „care promovează o strategie repertorială de importanță deosebită pentru procesul cultural național, opere naționale și universale de valoare și de o înaltă calitate artistică, în spiritul celor mai bune tradiții autohtone, ce constituie un reper estetic și etico-moral pentru societate.”¹⁰ Statutul de instituție națională se acordă și se retrage prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Culturii, uniunilor de creație și autorităților administrației publice locale, în baza deciziei Comisiei de experți, instituite de Ministerul

⁹ Programul de dezvoltare strategică al Ministerului Culturii pentru anii 2012-2014

¹⁰ Regulamentul cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice

Culturii. Printre criteriile de care se ține cont la acordarea statutului de instituție națională sunt și niște prevederi destul de concrete, cum ar fi: „ h) experiență de activitate a instituției de cel puțin 25 de ani; i) constituirea trupei de creație din artiști valoroși, maeștri recunoscuți ai scenei, posesori ai distincțiilor de stat (în proporție de cel puțin 70 la sută), inclusiv veterani ai scenei ce activează după pensionare în ultimii 5 ani; j) efectuarea turneelor interne (cel puțin 20 pe an) cu prezentarea integrală a repertoriului în localitățile țării, în baza unui program coordonat cu Ministerul Culturii.”. Sunt niște caracteristici inventate, pentru a diferenția unele instituții, care de fapt sunt „cartea de vizită” a culturii, de celelalte instituții. Nici o instituție teatral-concertistică nu îndeplinește toate condițiile prevăzute de către regulament.

Administrarea ITC de stat se efectuează de către un director, desemnat prin concurs sau fără concurs de către fondator și cu care Ministerul Culturii sau autoritatea administrației publice locale, de comun acord cu Ministerul Culturii, încheie acord individual de muncă (contract) pe un termen de 5 ani. Este o prevedere, care nu schimbă nimic, deoarece rămâne la decizia fondatorului de a organiza concurs sau nu.

Instituțiile naționale sânt conduse de director, care are în subordinea sa un director artistic și un director economic, numiți la propunerea directorului instituției de către MC în baza contractului managerial. În celelalte instituții conducerea este asigurată de către directorul instituției, care este numit în funcție de către fondator, în baza contractului managerial.

Legea nu prevede careva restricții față de candidații la funcția de director al ITC. Regulamentul teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice însă, stabilește că în funcția de director poate fi numită doar „o persoană cu experiență în domeniu de cel puțin 10 ani, de specialitate: regizor, dirijor, actor, solist, teatrolog, muzicolog, dramaturg, compozitor, scenograf, coregraf sau animator al procesului de creație”. Aceste prevederi sunt valabile, atât pentru instituțiile naționale, cât și pentru celelalte instituții: republicane, municipale, particulare. La funcția de manager nu poate pretinde un specialist cu pregătire economică sau din domeniul managementului. Ținând cont de faptul că MC nu dispune de cursuri de perfecționare în managementul artistic, pregătirea slabă a conducătorilor în domeniul economico-financiar influențează negativ activitatea ITC.

Politica publică ***Eficientizarea activității instituțiilor teatral-concertistice bazată pe performanță*** presupune modificarea procedurii de angajare a directorului ITC. Directorul va fi angajat prin concurs, o dată la 5 ani. Pentru a asigura un grad înalt de abilități manageriale, concursul se va axa pe alegerea proiectului de management și nu a persoanei, și pe calitatea Caietului de sarcini, elaborat de către Ministerul Culturii și completat de către candidat.

Pentru participarea la concurs, candidații vor trebui să dețină un set demonstrat de competențe manageriale (studii în domeniul managementului sau experiență în domeniul administrării ITC) și cunoașterea specialității (experiență în domeniu sau studii de specialitate).

Această politică a fost susținută de către majoritatea absolută a profesioniștilor participanți la dezbaterile publice.

Coordonarea activității cinematografice în Moldova a fost realizată de către Departamentul Cinematografie din cadrul Ministerului Culturii al Republicii Moldova în perioada 2001 – 2005. Scopul departamentului era promovarea politicii de stat în sfera producției cinematografice, reglementarea activității cinematografice în domeniul privat, crearea condițiilor necesare pentru producerea, difuzarea, exploatarea, restaurarea și conservarea operelor cinematografice de înaltă valoare artistică. În 2005 Departamentul a fost transformat în Direcția Cinematografie pe lângă Ministerul Culturii și Turismului, iar în 2006 a fost lichidată și direcția. Toate aceste schimbări frecvente și radicale denotă faptul că lipsește o viziune în dezvoltarea cinematografiei și târăgănarea elaborării politicii naționale în cinematografie sub toate aspectele ei, creează perspectiva declinului total în acest domeniu.

Realizarea politicii de stat în susținerea artei populare se realizează prin intermediul Centrului Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial. Centrul se află în subordinea MC și are funcția de a conserva și a dezvolta tradițiile folclorice. Specialiștii Centrului, în colaborare cu cei din teritoriu,

realizează atestarea bianuală a formațiilor artistice cu titlul „model”. Atestarea este realizată în colaborare cu administrația publică locală și permite supervizarea situației în domeniul creației de amatori. Obținerea titlului de colectiv „model” permite alocarea 1-2 salarii din bugetul local pentru conducătorii colectivelor.

Cadrul legal de activitate al instituțiilor din domeniul artelor

Totalitatea domeniilor de activitate culturală este determinată de către **Legea culturii nr. 413 din 27.05.1999**. Legea prevede obligația statului de a asigura accesul liber la activitate culturală, la valori și bunuri culturale prin finanțarea, de la buget, și dezvoltarea bazei tehnico-materiale a instituțiilor de cultură de interes național, stimularea activității organizațiilor de cultură statale și nestatale, inclusiv ale celor particulare. În scopul demonopolizării activității culturale statul susține și stimulează organizațiile alternative de cultură. Oamenii de creație, indiferent de statutul său de profesionist sau neprofesionist, au aceleași drepturi la asistență din partea statului.

În prezent MC a elaborat un nou proiect de Lege a Culturii, care a fost aprobat de către guvern și se află pentru adoptare în Parlament. Noua lege a fost elaborată în cadrul programului de guvernare pentru „dezvoltarea artei contemporane prin crearea condițiilor necesare, susținerea infrastructurii și educației artistice, înlesnirea accesului și încurajarea participării largi a cetățenilor la procesele cultural-artistice”. Printre principiile de bază ale politicii statului în domeniul culturii noua lege recunoaște și rolul fundamental al culturii și al patrimoniului cultural pentru societate în dezvoltarea multilaterală și afirmarea personalității umane, importanța deosebită a culturii pentru coeziunea și dezvoltarea socială. Proiectul de lege recunoaște de asemenea cultura drept resursă strategică în dezvoltarea durabilă a țării și societății, precum și drept componentă obligatorie în cadrul documentelor de politici de dezvoltare durabilă.

Noul proiect de lege prevede dreptul la activitatea de creație pe bază profesională și non-profesională, însă nu stabilește aceleași drepturi la asistență din partea statului, precum era prevăzut în legea veche.

Proiectul de lege stabilește clar atribuțiile diferitor instituții ale statului față de domeniul culturii – Parlamentului, Guvernului, Ministerului Culturii și administrației publice locale. De asemenea noul proiect prevede un sistem stabilit de administrare a culturii, definește noțiunile de instituție publică de cultură și industrii culturale, determinând condițiile lor de activitate.

Arta teatrală și muzicală.

Activitatea instituțiilor teatral-concertistice este reglementată de **Legea „Cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice” nr. 1421-XV din 31.12.2002**, care recunoaște arta spectacolului ca element esențial al culturii. Statul se obligă să creeze teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice, indiferent de tipul de proprietate, „condiții juridice și economice egale de activitate, garantează drepturile și interesele lor legitime, contribuie la dezvoltarea concurenței libere, loiale între creatorii de spectacole teatrale, reprezentații de circ și programe de concert”.

Mijloacele financiare pentru întreținerea activității teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice de stat provin de la bugetul de stat sau de la bugetul local (în dependență de fondator), din subvenții pentru îndeplinirea comenzilor de stat și din veniturile din activitatea de bază sau prestarea unor servicii contra plată. Legea prevede două nivele de finanțare a instituțiilor din domeniu. Primul nivel stabilește pentru toate instituțiile fondate de stat sau de autoritățile locale subvenții din buget în mărime de 60% pentru acoperirea cheltuielilor aferente activităților desfășurate pe parcursul anului financiar. În același timp, instituțiile cu statut de importanță națională beneficiază de subvenții din buget pentru acoperirea cheltuielilor aferente activităților de pe parcursul anului financiar și pentru realizarea proiectelor de creație în mărime de 80% față de cheltuielile totale. Teatrele, circurile și organizațiile concertistice nestatale sunt finanțate din resursele fondatorilor.

Regulamentul teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice aprobat prin Hotărârea Guvernului Nr. 1242 din 15.10.2003, completează legea cu unele concretizări. Astfel, organizație cu statut național sunt considerate organizațiile „care promovează o strategie repertorială de importanță deosebită pentru procesul

cultural național, opere naționale și universale de valoare și de o înaltă calitate artistică, în spiritul celor mai bune tradiții autohtone, ce constituie un reper estetic și etico-moral pentru societate.”¹¹ Regulamentul prevede sarcini concrete pentru instituții și organizații teatral-concertistice. Pe parcursul unei stagiuni acestea trebuie să monteze 3-6 spectacole noi și să prezinte cel puțin 20 spectacole pe lună. Durata stagiunii este considerată – 9 luni. Astfel, într-o stagiune, instituțiile și organizațiile teatral-concertistice trebuie să prezinte cel puțin 180 de spectacole. De asemenea, este obligatorie efectuarea turneelor interne (cel puțin 15 pe an), cu prezentarea integrală a repertoriului în localitățile din țară, în baza unui program coordonat cu Ministerul Culturii. În afară de subvențiile din partea fondatorului, instituțiile și organizațiile teatral-concertistice pot obține venituri atât din darea în arendă a sălilor de spectacole, holurilor, terenurilor aferente, clădirilor auxiliare, decorurilor, costumelor, cât și din prestarea diverselor servicii, care contribuie la realizarea obiectivelor propuse (activități editoriale, impresariat în republică și peste hotare, organizarea programelor distractive, etc.).

Spre deosebire de cele de stat, organizațiile private nu pot beneficia de subvenții din partea statului, ceea ce contravine prevederilor legale de crearea condițiilor egale indiferent de tipul de proprietate.

Aprobarea legii nu a dus la rezolvarea problemelor din domeniul teatral și se poate constata o stagnare în dezvoltarea artelor spectacolului.

Arta cinematografică.

Legea Nr. 386 din 25.11.2004 cu privire la cinematografie stabilește prevederile de bază în realizarea politicii de stat în domeniu. Legea definește cinematografia ca „domeniu al culturii și artei care cuprinde activitățile legate de crearea, producerea, finanțarea, distribuirea, difuzarea și exploatarea (reproducerea, restaurarea, închirierea, demonstrarea) filmelor și altor opere cinematografice”. Politica de stat prevede finanțarea activităților din domeniul cinematografiei și promovarea „unui sistem transparent de acces, în bază de competitivitate, la diverse forme de finanțare a proiectelor cinematografice”. Mecanismul de realizare a finanțării de stat prevede crearea Fondului Național de cinematografie, care se constituie în proporție de 75% din mijloacele obținute din comercializarea și exploatarea filmelor realizate conform comenzii de stat și 25% din mijloace speciale, precum utilizarea proprietății aflate în administrarea persoanelor juridice subordonate Ministerului Culturii, plata în mărime de 3% din plata de arendă, achitată de persoanele care desfășoară activități, altele decât cele cinematografice, plata în mărime de 25% din venitul net, primită în urma cedării drepturilor asupra filmelor realizate până în 1992 cu finanțare totală din bugetul de stat, plata în mărime de 1% din bugetul lucrărilor și/sau al serviciilor cinematografice, prestate pe teritoriul Republicii Moldova în cazul producerii filmelor străine, care se achită de producătorul filmului, din sponsorizări.

Beneficiari ai mijloacelor finanțării de stat în domeniul cinematografiei pot fi atât persoane fizice, cât și juridice, selectate de Ministerul Culturii în conformitate cu un regulament aprobat de Guvern pentru realizarea proiectelor cinematografice, produse conform comenzii de stat. Legea prevede elaborarea documentelor normative care completează legea: Regulamentul cu privire la Fondul Național de Cinematografie; Regulamentul privind finanțarea Comenzii de Stat în domeniul cinematografiei; Regulamentul cu privire la Concursul de proiecte cinematografice pentru Comanda de Stat; Regulamentul cu privire la modul de întreținere a ÎS „Registrul cinematografic” și Regulamentul cu privire la clasificarea, distribuirea și demonstrarea publică a producției cinematografice. Elaborarea regulamentelor s-a reținut în timp, astfel, în prezent, legea nu funcționează. Aprobarea legii nu a schimbat situația în domeniul cinematografiei iar Comisia pentru Cultură a Parlamentului discută în prezent un nou proiect de lege.

Arta non-profesionistă

Activitatea formațiilor artistice de amatori de diferite genuri de artă este reglementată de către Regulamentul de activitate a formației artistice de amatori. Acest document definește formația artistică de amatori ca fiind colectiv artistic alcătuit din persoane cu calități și aptitudini artistice dezvoltate, constituit în cadrul unei

¹¹ Regulamentul teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice, art. II,

instituții (organizații, întreprinderi) de stat în scopul cercetării, valorificării și promovării unui gen de creație artistică. Ca nivel artistic de dezvoltare este stabilit conferirea titlului colectiv „model” - formație artistică, care activează într-o instituție de stat, deține un nivel înalt de măiestrie artistică și beneficiază de salarizare de la buget. Autoritatea publică, din bugetul căreia se finanțează instituția unde activează formația artistică de amatori, este responsabilă de activitatea artistică, de asigurarea dotării cu costume populare, vestimentație corespunzătoare repertoriului promovat de formație, realizarea reclamei, materialelor publicitare etc.

Printre criteriile pentru conferirea titlului „model” sunt prezentarea anuală a 10 concerte, spectacole cu durata programelor artistice de cel puțin 1 oră 30 min., participarea la festivaluri, concursuri locale, republicane, internaționale (cel puțin o participare pe an) iar de la o atestare la alta formațiile artistice "model" care promovează tradiția muzicală trebuie să își înnoiască repertoriul cu 40%, cele de dans popular, modern și sportiv - cu 30 %, teatrele montează anual 2 spectacole într-un act sau mai multe acte, circurile - 2 programe de circ, studiourile vernisează anual nu mai puțin de 3 prezentări.

Atestarea formațiilor artistice de amatori are loc o dată la trei ani prin ordinul MC, care stabilește componența Comisiei Republicane de Atestare. După obținerea certificatului de colectiv „model” autoritatea publică decide asupra includerii în statele de personal a instituției unitățile de personal prevăzute pentru colectivul „model” – pentru ansamblurile de muzică și dans popular 4 unități, pentru celelalte 1-2 unități.

Acoperirea cheltuielilor pentru întreținerea formației artistice „model” se efectuează din sursele bugetare destinate acestor scopuri ale instituției pe lângă care activează, din mijloace speciale (venituri de pe urma serviciilor prestate, transferuri benevole de la întreprinderi, organizații sau persoane particulare, din sponsorizări). Veniturile obținute în rezultatul prestării serviciilor cu plată se acumulează pe contul special al instituției, deschis în modul stabilit.

Mecanismul elaborat nu stimulează activitatea permanentă a colectivelor artistice de amatori și nu contribuie la dezvoltarea antreprenorialului cultural.

Finanțarea și utilizarea resurselor destinate artelor

Subvenționarea activității ITC are scopul de a înlesni accesul și a încuraja participarea largă a populației la procesele cultural-artistice. În Tabelul 6 sunt prezentate alocațiile pentru instituțiile teatral-concertistice în perioada 2008-2011. Mai bine de 1/3 din mijloacele financiare ale MC sunt cheltuite anual pentru susținerea activității ITC.

Tabelul 6 Ponderea cheltuielilor instituțiilor teatral-concertistice față de bugetul Ministerului Culturii

Indicatori	2008	2009	2010	2011
Bugetul Ministerului Culturii, mln. lei	223,5	187,8	187,1	225,6
Alocații ITC ¹² ,	72,9	72,6	67,2	76,4
Alocații ITC, % față de bugetul Ministerului Culturii	32,6	38,6	36,0	35,0

Sursa: Rapoartele de activitatea ale Ministerului Culturii 2008-2011

Veniturilor proprii ale instituțiilor de cultură nu sunt suficiente pentru acoperirea tuturor cheltuielilor de funcționare. Ministerul Culturii, în calitate sa de fondator, acoperă parțial cheltuielile instituțiilor de cultură din subordinea sa, iar administrațiile publice locale – ale celor fondate de ei. Normativele cheltuielilor necesare de finanțare ale instituțiilor din subordinea MC se aprobă de către Guvern.

Tabelul 7 reprezintă dinamica acoperirii cheltuielilor ITC din alocațiile MC în perioada 2008-2011. Creșterea alocațiilor din partea MC nu contribuie la creșterea veniturilor proprii ale ITC.

¹² 16 întreprinderi de stat din subordinea Ministerului

Tabelul 7 Ponderea de acoperire a cheltuielilor ITC din venituri proprii

<i>Indicatori</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
Cheltuielile totale, mln. lei	116,1	109,6	113,4	106,4
Alocații ITC, mln. lei	72,9	72,6	67,2	76,4
Veniturile proprii, mln. lei	44,5	28,3	32,9	30,7
Acoperirea, %	38,3	25,9	29,0	28,8

Sursa: Raportul de activitatea al Ministerului Culturii 2010-2011

Veniturile ITC pot parveni, atât din vânzarea biletelor, cât și din alte activități, cea mai răspândită fiind, darea în arendă a spațiilor neutilizate în procesul tehnologic. În loc să-și îmbunătățească rezultatele financiare la compartimentul indicilor de performanță: numărului de spectacole prezentate, numărului de bilete vândute, ITC preferă să-și acumuleze banii extrabugetari dintr-o sursă mai simplă - darea în arendă a încăperilor, scenei, etc. În 2011, Teatrul Național „Mihai Eminescu” a obținut de la prezentarea spectacolelor 370,0 mii lei, iar de la darea în arendă de 3 ori mai mult - 1,2 mln lei, Teatrul de păpuși „Licurici” a obținut 704,0 mii lei de la prezentarea spectacolelor, iar de la arendă - 1,4 mln lei; Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină” a obținut 1,1 mln lei de la prezentarea spectacolelor, iar de la arendă - 1,5 mln lei.

Tabelul 8 prezintă structura veniturilor proprii obținute de către ITC din vânzarea biletelor și din alte activități. După cum se poate observa, și în 2010, și în 2011, veniturile din alte surse sunt de circa două ori mai mari decât veniturile de la realizarea biletelor.

Tabelul 8 Ponderea cheltuielilor acoperite din subvenții și din venituri proprii

	<i>2010</i>	<i>2011</i>
Total, venituri proprii, inclusiv (mln. lei):	32,96	30,73
Venituri de la realizarea biletelor (mln. lei):	11,10	10,76
Alte venituri	21,86	19,97
Alocații din bugetul de stat	67,20	75,38
Total, cheltuieli	113,40	106,40
Ponderea cheltuielilor acoperite din venituri proprii	29,06%	26,0%
Ponderea cheltuielilor acoperite din subvențiile de la buget	59,27%	74,0%

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Prin aplicarea „Legii teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice”, instituțiilor teatral-concertistice le sunt garantate alocații de la buget, indiferent de rezultatele economice înregistrate.

Potrivit Legii, instituțiile cu statut național sunt finanțate în proporție de 80% din volumul cheltuielilor normative, iar celelalte instituții - 60%. Statut național este atribuit la 3 instituții teatrale din Republica Moldova – Teatrul Național de Operă și Balet, Teatrul Național „Mihai Eminescu” și Teatrul „Vasile Alecsandri” din Bălți. Deși teatrele naționale au obținut cele mai mari alocații de la buget, Teatrul Național de

Operă și Balet – 16,99 mln lei, Teatrul Național „Mihai Eminescu” – 6,4 mln lei și Teatrul Național „Vasile Alexandri” – 4,3 mln lei, nici unul dintre ele nu a fost finanțat în conformitate cu legislația în vigoare – 80 % (**Anexa 3**). În același timp, cheltuielile teatrelor „Luceafărul”, „Licurici”, „Alexei Mateevici”, „B.P. Hașdeu” și Teatrul Epic de Etnografie și folclor „Ion Creangă” au fost acoperite din buget, în măsură mai mare de 60%. Trei teatre nu au obținut suma prevăzută de lege - Teatrul Dramatic Rus „A.P. Cehov”, Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină” și Teatrul studio „Na ulițe Roz”. Pentru a respecta prevederile legale sunt necesare mecanisme complicate de monitorizare a activității teatrelor, ceea ce duce la birocratizarea sistemului.

Din 49,36 mln lei alocații de la buget în 2011 pentru susținerea activității instituțiilor teatrale, 27,69 mln lei (56%) au fost destinați teatrelor cu statut național. Majoritatea acestor mijloace merg la acoperirea cheltuielilor de întreținere a spațiilor.

Regulamentul de activitate a teatrelor, circurilor și organizațiilor concertistice stabilește numărul de premiere pe an: „3-6 montări noi”. În conformitate cu aceste prevederi în anul 2009 – 5 teatre nu și-au îndeplinit obligațiunile, în 2010 și 2011 - 4 teatre. Spectacolele sunt foarte diferite după cost, resurse de timp și umane, și nu pot fi tratate pornind de la aceleași principii.

Același lucru se întâmplă și în privința numărului de spectacole în stagione. Conform regulamentului acest număr ar trebui să fie nu mai puțin de 180 de reprezentații. În anul 2009 doar două teatre au realizat prevederile normative.

Nici la compartimentul prezentarea spectacolelor în localitățile rurale nu sunt îndeplinite prevederile normative. În anul 2011 au fost prezentate în total 433 de spectacole, dintre care Teatrul „Licurici” a avut 216 de spectacole, Teatrul Național „Vasile Alecsandri” - 70; CCA „Ginta Latină” – 25, restul instituțiilor teatrale nu au realizat norma de spectacole. MC consideră că principala cauză pentru neîndeplinirea normativelor stabilite este lipsa transportului. Însă aceste prevederi nu sunt îndeplinite nici de instituțiile care au transport, de exemplu Teatrul Național „Mihai Eminescu”, care a efectuat doar 2 spectacole în afara scenei proprii. Prezentarea spectacolelor în deplasare este legată de cheltuieli adăugătoare pe care trebuie să le suporte instituțiile: cheltuieli de transport, cheltuieli de deplasare pentru personal (diurne, cazare, masă), în același timp capacitatea de cumpărare în localitățile rurale este redusă, iar veniturile de la realizarea biletelor nu acoperă toate cheltuielile.

Un instrument important pentru creșterea veniturilor proprii ale instituțiilor teatrale, este prețul la bilete. În anii 2009-2010 creșterea veniturilor proprii datorită creșterii numărului de spectatori a înregistrat doar Teatrul „Luceafărul”, celelalte teatre și-au crescut veniturile din contul creșterii prețului la bilete, iar unele IT, ca Teatrul Național de Operă și Balet, Teatrul „Eugene Ionesco”, Teatrul Național „V. Alecsandri”, Teatrul „B. P. Hașdeu”, care au înregistrat o scădere a numărului de spectatori, și-au crescut veniturile exclusiv din contul creșterii prețului la bilete. (**Anexa 4**). Deoarece IT sunt libere în stabilirea prețului la bilete, costul lor variază de la 7,4 lei până la 76,2 lei. Însă stabilirea unui preț redus nu duce la creșterea vânzărilor de bilete, adică spectacolele nu provoacă interesul spectatorilor.

O situație similară cu instituțiile teatrale se înregistrează și în domeniul artei muzicale. **Instituțiile concertistice** se confruntă cu aceleași probleme și deficiențe ale sistemului de finanțare. După cum se poate observa din Tabelul 9, ponderea acoperirii cheltuielilor din alocațiile bugetare în anul 2011 pentru instituții naționale, cum este Filarmonica Națională este mai mică decât prevederile legale de 80%, și este mai mare de 60% pentru celelalte instituții.

Tabelul 9 Acoperirea cheltuielilor din venituri proprii și din alocații de la buget în instituțiile concertistice în anul 2011

Denumirea instituției	Ponderea acoperirii cheltuielilor, %		Alocații de la bugetul de stat, mln. lei
	Din venituri proprii	Din alocații de la buget	
Filarmonica Națională	23,3	76,0	8,4
Sala cu Orgă	29,2	68,7	3,5

Organizația Concertistică și de Impresariat (O.C.I.) "Moldova-Concert"	30,7	66,5	9,5
Ansamblul Academic de dans popular „Joc”	15,4	81,6	4,4
Total	24,6	73,2	25,8

Sursa: Raportul de activitate al Ministerului Culturii în 2011

Pentru susținerea **cinematografiei** pentru anul 2009 au fost prevăzute în bugetul de stat mijloace de 2,45 mln lei pentru producerea filmelor cu statut de comandă de stat din care 1,64 mii lei au fost alocate S.A. „Moldova Film”. Mijloacele respective nu au fost valorificate însă. În următorii ani, 2010 și 2011, în bugetul MC nu au fost incluse alocații pentru realizarea producției cinematografice.

În situația lipsei comenzii de stat, în anii 2010 și 2011, studioul „Moldova-Film” a produs filme documentare în urma cărora a obținut un venit de 4,1 mln lei și 2,8 mln lei respectiv. Comparabile cu veniturile de la producerea filmelor sunt veniturile de la darea în arendă a spațiilor neutilizate în procesul tehnologic. Cu toate acestea, în fiecare an studioul înregistrează pierderi, (Tabelul 10).

Tabelul 10 Dinamica veniturilor și pierderilor Studioului „Moldova-film” în perioada 2009 – 2011

	2009	2010	2011
Veniturile de la producerea filmelor. mln. lei	1.5	4.1	2.8
Veniturile de la darea în arendă a spațiilor, mln. lei	2.5	3.4	2.2
Profit / Pierdere, mln. lei	-3.3	-1.4	-2.3

Sursa: Raportul de activitatea al Ministerului Culturii 2010, 2011

Situație și mai deplorabilă înregistrează Societatea pe Acțiuni „Moldcinema”. Activitatea de bază a societății este distribuția producției cinematografice. Însă principalele venituri ale instituției le constituie darea în arendă a spațiilor, venituri care au fost în anii 2009-2011 de 70-140 de ori mai mari decât veniturile de la activitatea de bază. Cu toate acestea întreprinderea înregistrează pierderi permanente.

Tabelul 11 Structura veniturilor și pierderile SA „Moldcinema”.

	2009	2010	2011
Veniturile de la difuzarea filmelor. mii lei	5.6	5.1	7.4
Veniturile de la darea în arendă a spațiilor, mii lei		714.9	500.4
Profit/Pierdere, mii lei	-33.5	27.4	-151.4

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

În anul 2010, societatea a înregistrat profit net în valoare de 27,4 mii lei. Profitul obținut s-a creat în rezultatul transmiterii de la balanța SA „Moldcinema” a cinematografelelor raionale.

Concluzii și recomandări

Concluzii

- Mai bine de 1/3 din mijloacele financiare ale MC sunt cheltuite anual pentru susținerea activității ITC. Creșterea alocațiilor din partea statului pentru ITC nu duce la creșterea indicatorilor de performanță ale instituțiilor; ITC nu sunt motivate să-și valorifice potențialul repertorial acumulat, să-și promoveze noile premiere și să-și recupereze cheltuielile investite în montarea spectacolelor.
- ITC rămân să fie tratate sub o formă organizatorico-juridică dublă, cea de instituție publică (conform legii cu privire la teatre, circ și organizații concertistice), și cea de întreprindere de stat sau municipală, conform statutului, înregistrate la Camera Înregistrării de Stat;
- Reforma juridico-organizatorică a instituțiilor cinematografice de stat și cadrului legal aprobat până în prezent nu au schimbat spre bine situația din domeniul artei cinematografice.
- Patrimoniul imobil utilizat de către instituțiile din domeniul artelor continuă să degradeze din cauza lipsei mijloacelor financiare pentru reparația și întreținerea lui.
- Sistemul de administrare a artelor, contrar prevederilor legale nu s-a modificat esențial, rămânând același, care a existat în perioada sovietică, când cultura era subvenționată integral, centralizat și conform unor normative stabilite pentru fiecare instituție.
- Principiul european de administrare a artelor este bazat pe acordare de maximă autonomie ITC, și asigurarea unei durabilități prin finanțarea programelor pe o perioadă de câțiva ani.
- Programul „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” pentru perioada 2011-2014, oferă un cadru de obiective și acțiuni concrete, dar care nu corespund pe deplin cerințelor de dezvoltare a culturii la etapa dată.
- Legea cu privire la Statutul omului de creație, prevăzută pentru adoptare în tr. II al anului 2013, este o lege necesară pentru asigurarea protecției sociale a artiștilor și eficientizării activității de creație.
- Reformarea sistemului de finanțare a culturii prin propunerea MC de ajustare a mecanismului de plată per capita în funcție de diferențele dintre structura demografică a populației și numărul instituțiilor de cultură și colectivelor artistice, păstrează sistemul normativ, care nu ține cont și de rezultatele activității instituțiilor de cultură.
- Politica publică **Eficientizarea activității instituțiilor teatral-concertistice bazată pe performanță** este destul de complicată pentru a fi implementată în condițiile actuale. Ea presupune elaborarea mai multor regulamente și asigurarea unui control permanent asupra activității ITC, ceea ce va duce la crearea unui sistem birocratic complicat.
- În activitatea MC lipsesc politicile în domeniul artelor pentru realizarea prevederilor programului de guvernare ce țin de pregătirea și perfecționarea resurselor umane pentru activitatea în noile condiții economice.
- Obiectivele stabilite pentru domeniul artelor în Strategia de dezvoltare a culturii nu vor duce la rezolvarea problemelor cu care se confruntă domeniul.
- Prioritățile în aprecierea politicilor culturale europene pornesc, în primul rând, de la interesul public, apoi interesul instituțiilor culturale și în cel din urmă de la interesul autorităților. De asemenea, politicile trebuie să asigure mecanisme simple, puțin birocratice și directe la fonduri, trebuie să existe funcții clare la toate nivelurile de administrare cu proceduri de legătură între ele, în același timp, numărul și structurile organismelor oficiale trebuie să fie menținut la minim.
- Legislația în vigoare admite crearea și activitatea ITC sub alte forme organizatorico-juridice, decât cele de stat și municipale, însă nu sunt elaborate mecanisme pentru a motiva existența unor astfel de instituții.
- Regulamentul cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice depășește prevederile legii în stabilirea restricțiilor pentru candidații la funcția de director al ITC: în funcția de director poate fi numită doar „o persoană cu experiență în domeniu de cel puțin 10 ani, de specialitate: regizor, dirijor, actor, solist, teatrolog, muzicolog, dramaturg, compozitor, scenograf, coregraf sau animator al procesului de creație”.
- Legea nu stabilește concret modul de angajare al directorilor ITC, prin sau fără concurs, ceea ce creează posibilitatea de interpretare subiectivă a prevederilor legale.
- Politica publică **Eficientizarea activității instituțiilor teatral-concertistice bazată pe performanță** presupune abilități manageriale mai înalte a candidaților la posturile de conducere a ITC.
- Lipsa unei viziuni de dezvoltare a domeniului cinematografic a dus la degradarea domeniului. Cadrul regulamentar prevăzut în legea cinematografiei adoptate în 2004 nu a fost definitivat iar adoptarea acesteia nu a dus la îmbunătățirea situației din domeniul artei cinematografice.
- În scopul demonopolizării activității culturale, legislația prevede susținerea și stimularea organizațiilor alternative de artă și a oamenilor de creație, indiferent de statutul profesionist sau neprofesionist, însă mecanisme ce ar asigura condiții egale de acces la fondurile bugetare pentru susținerea artelor lipsesc.
- Proiectul Legii culturii, propus spre adoptare Parlamentului, include prevederi, ce ar putea îmbunătăți situația din sistem: recunoașterea de către stat a culturii drept resursă strategică în dezvoltarea

durabilă a țării și societății, includerea culturii drept componentă obligatorie în cadrul documentelor de politici de dezvoltare durabilă, crearea unui sistem de responsabilități între instituțiile de stat în administrarea sistemului cultural.

- Cadrul legal specific pentru sectorul artelor plastice lipsește.
- Abordarea prin care, colectiv artistic de amatori se consideră doar formațiile care activează într-o instituție de stat, stopează dezvoltarea artelor non-profesioniste sub alte forme.
- Criteriile de apreciere a colectivelor după numărul de reprezentații și repertoriu renovat în procente, odată la trei ani, nu stimulează activitatea permanentă a colectivelor și activitatea de antreprenariat.
- Legislația în vigoare prevede mai multe surse de venit pentru ITC, în afară de alocațiile de la fondator, dar cel mai des este utilizată darea în arendă a spațiilor, și lipsește cu desăvârșire activitatea de impresariat. În unele ITC principala sursă de venit, nu este venitul de la realizarea biletelor, ci darea în arendă a spațiilor libere. Aceste venituri pot fi de două ori mai mari decât, veniturile din activitatea principală.
- Mecanismul existent de finanțare nu impune responsabilitatea ITC față de calitatea produsului sau serviciului cultural. Nivelul de finanțare a instituțiilor de cultură nu este corelat cu nivelul de satisfacție al consumatorului final, precum și cu prioritățile politicii de stat în domeniul culturii. Creșterea alocațiilor pentru întreținerea ITC nu contribuie la creșterea veniturilor proprii obținute de către instituții.
- Pentru instituțiile naționale ponderea principală a cheltuielilor este destinată i întreținerii a patrimoniului și nu a creației.
- Norma obligatorie de montări noi, nu se respectă de către teatre și nu poate fi aplicată egal la toate ITC.
- Teatrele nu sunt motivate să îndeplinească prevederile normative despre obligativitatea prezentării spectacolelor în localitățile rurale – 15 spectacole în stagiu, deoarece, pentru majoritatea absolută a teatrelor, cheltuielile de deplasare nu pot fi acoperite din veniturile de la realizarea biletelor.
- Instituțiile cinematografice din cadrul MC generează pierderi în fiecare an, principala sursă de venituri fiind veniturile de la darea în arendă a spațiilor neutilizate în procesul tehnologic.

Recomandări.

- Abrogarea Legii „Cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice” nr. 1421-XV din 31.12.2002 și Legii Nr. 386 din 25.11.2004 cu privire la cinematografie și adoptarea unui mecanism de administrare și finanțare a artelor bazat pe principiul de maximă autonomie a ITC, cu acces la resursele bugetare ale ITC de diferite forme de proprietate (de stat, municipale, particulare), profesioniste și neprofesioniste, asigurarea durabilității prin finanțarea programelor pe o perioadă de mai mulți ani. Instituțiile culturale de nivel național, care sunt „cartea de vizită” a țării, Teatrul de Operă și Balet, Teatrul Național „Mihai Eminescu”, Filarmonica Națională, Circul din Chișinău, Sala cu Orgă devin instituții publice asigurate pe deplin cu finanțare de la buget. Celelalte întreprinderi și organizații din domeniul artelor și artiștii liber-profesioniști pot obține susținere de la buget în baza proiectelor culturale depuse.
- Privatizarea întreprinderilor din domeniul artei cinematografice S.A. „Moldova-Film”, S. A. „Moldcinema” și a cinematografelelor. Elaborarea politicii de susținere și dezvoltare a întreprinderilor industriei culturale prin asigurarea unor facilități fiscale și de altă natură.
- Adoptarea legii cu privire la Statutul omului de creație în baza principiilor recomandate de către UNESCO la întrunirea din Belgrad, 1980.
- Constituirea de către MC a unei instituții destinate pregătirii și perfecționării capacităților manageriale ale conducătorilor instituțiilor de cultură pentru activitatea în noile condiții economice.
- Completarea noului proiect al legii culturii cu prevederi care ar asigura aceleași drepturi de asistență din partea statului pentru toate organizațiile de cultură, indiferent de proprietate și formă organizatorico-juridică, pentru creația profesionistă sau de amatori, prevederea activităților de susținere a antreprenorialului în domeniul culturii.

3. Patrimoniul cultural

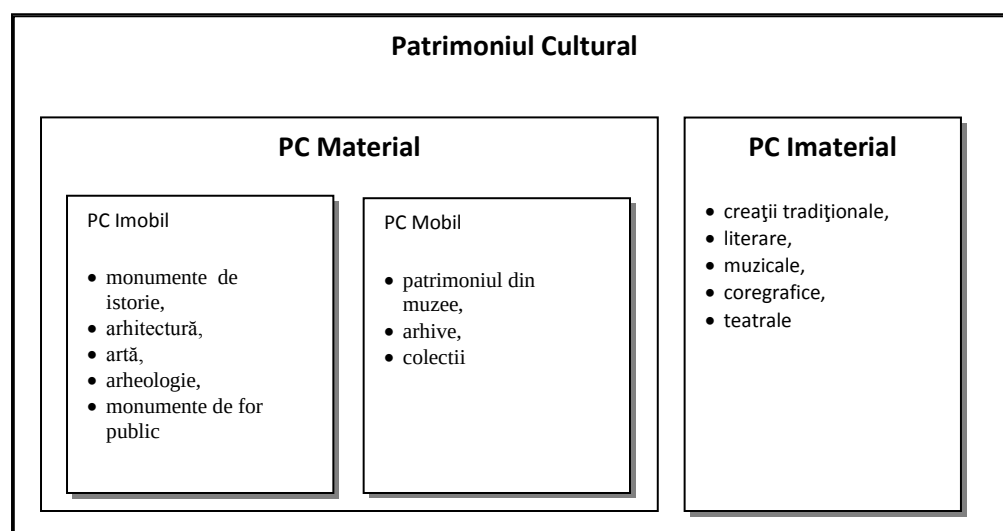
În acest capitol este evaluată eficiența administrării precum și modul de finanțare a patrimoniului cultural al Republicii Moldova prin prisma cadrului legal, instituțional și de politici culturale. În urma cercetării efectuate s-a constatat că în ultimii 20 de ani nu a fost asigurată gestionarea eficientă și transparentă a patrimoniului cultural material și imaterial al Republicii Moldova, ceea ce pune în pericol patrimoniul cultural național. Dacă actualul model de management și de finanțare nu se va modifica esențial în viitorul apropiat, există riscul ca patrimoniul cultural din Republica Moldova să ajungă într-o stare irecuperabilă.

Structura Patrimoniului Cultural Național

Patrimoniul cultural este un factor important pentru păstrarea identității valorilor culturale naționale și de dezvoltare durabilă, coeziune și incluziune socială. Protejarea patrimoniului cultural este una dintre direcțiile strategice ale Republicii Moldova în contextul integrării europene. Patrimoniul cultural al Republicii Moldova reprezintă o totalitate de valori și bunuri culturale (materiale și spirituale, mobile și imobile) de importanță locală, națională și mondială, constituite pe parcursul istoriei. Acest domeniu de referință este ocrotit și valorificat prin acțiuni specifice de identificare, protejare, propagare, utilizare și perpetuare a moștenirii materiale și spirituale¹³.

Domeniul patrimoniului cultural cuprinde subdomeniul patrimoniul cultural material – cel imobil (monumentele istorice) și cel mobil (bunurile culturale aflate în muzee, arhive și colecții) – și patrimoniul cultural imaterial.

Figura 1 Structura Patrimoniului Cultural al Republicii Moldova

Sursa: elaborată de autori¹⁴

Patrimoniul Cultural Imobil

Patrimoniul cultural imobil¹⁵ al Republicii Moldova cuprinde o gamă vastă de monumente de istorie și cultură din diverse epoci istorice. Până în prezent, pe teritoriul Republicii Moldova au fost identificate peste 12000 monumente de istorie și cultură, dintre care 5206 sunt incluse în *Registrul monumentelor Republicii Moldova*

¹³ Republica Moldova. Ediție enciclopedică. Chișinău, Tipografia Centrală, 2009. – p. 584.

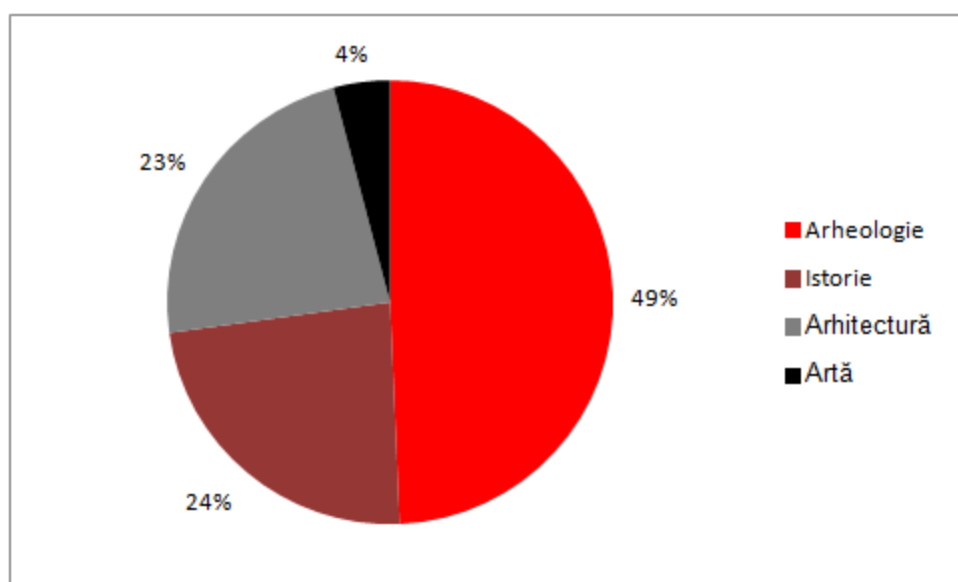
¹⁴ În figura 1 PC Imobil este realizat în baza Legii cu privire la protecția monumentelor din 1993, iar PC Imaterial conform Legii privind protejarea patrimoniului cultural imaterial din 2012

¹⁵ Potrivit Legii cu privire la protecția monumentelor, monumente sunt obiecte ori ansambluri de obiecte cu valoare istorică, artistică sau științifică care reprezintă mărturii ale evoluției civilizațiilor pe teritoriul țării, precum și ale dezvoltării spirituale, politice, economice și sociale înscrise în Registrul monumentelor ocrotite de stat.

ocrotite de stat. Din numărul total al monumentelor circa 8000 reprezintă situri arheologice, circa 100 din acestea sunt cetăți de pământ, 3 cetăți medievale de zid, 6 orașe medievale (Orhei, Lăpușna, Tighina, Soroca, Căușeni, Chișinău), 788 biserici, 129 conace și mai multe orașe istorice din secolul al XIX-lea (Bălți, Cahul, Chișinău, Orhei, Soroca, Tiraspol).¹⁶

Monumentele istorice sunt divizate după importanță în două categorii principale: monumente de importanță națională și monumente de importanță locală, fiind plasate într-un context istoric specific, izolate sau în grup. Componenta construită reprezintă elementul esențial al patrimoniului arhitectural¹⁷. În *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat* sunt incluse 5206 de monumente, dintre care 4086 monumente sunt de importanță națională iar 1120 de importanță locală. Majoritatea monumentelor de importanță națională sunt situate în Chișinău (419) și raionul Edineț (380). Din numărul total al monumentelor protejate de stat 2696 sunt situri arheologice, 1284 – monumente istorice, 1261 – monumente de arhitectură, 225 – monumente de artă.¹⁸

Figura 2 Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat

Sursa: elaborată de autori în baza datelor Raportului Național privind situația patrimoniului cultural al Republicii Moldova 2010

Monumente de artă: numărul de obiective de artă conform Registrului este de 225 de adrese de monumente.

Monumente de istorie: numărul titlurilor de monumente de istorie este de 1284.

Monumente de arhitectură: în Republica Moldova sunt luate sub ocrotirea statului 2913 monumente construite, inclusiv 1261 de titluri de monumente de arhitectură: locative – 404; fortificații – 3; obștești – 152; industriale – 181.

¹⁶ Musteață, Sergiu, Patrimoniul Cultural al Republicii Moldova – Probleme de Legislație și Management, „Patrimoniul Cultural al Republicii Moldova: de la realitate la necesitate”, AIRM, 2011, p. 26

¹⁷ Nesterov, Tamara, Studiu privind situația orașelor istorice din Republica Moldova, Chișinău, 2007, p. 30.

¹⁸ Raport Național privind situația patrimoniului cultural al Republicii Moldova (Heritage Assessment Report – Moldova), elaborat în cadrul Proiectului Pilot 2: „Reabilitarea Patrimoniului Cultural în orașele istorice” (PP2), Progr. Regional Inițiativa Kiev, Strasbourg, 2010, p. 2

Monumente de arheologie: La moment sunt cunoscute 7411 situri arheologice, dintre care doar 2696 sunt protejate de stat. Din numărul total de situri arheologice 2428 sunt așezări, 70 sunt fortificații de pământ, 135 necropole și 4778 tumuli.

Monumente de for public: Actualmente monumentele de for public fac parte din *Registrul monumentelor Republicii Moldova protejate de stat (1993)*, care urmează să fie transferate într-un registru specializat al monumentelor de for public ce ar inventaria bunurile imobile: lucrări de artă plastică, monumentală (compoziții spațial-volumetrice, monumente, busturi, plăci), troițe, cruci, construcții sau amenajări neutilitare, având caracter decorativ, comemorativ, religios și de semnal, amplasate în spații publice.

Subiectul monumentelor de for public este unul foarte sensibil și delicat, deoarece este foarte politizat. Până la moment statul nu are o concepție clară cu privire la viitorul monumentelor de for public din perioada sovietică, ceea ce este discutat periodic în mediul academic, în mass-media dar și în parlament.

Patrimoniul cultural mobil

Patrimoniul cultural mobil este un ansamblu de bunuri culturale mobile, clasate în patrimoniul cultural cu valoare deosebită sau excepțională istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelice, heraldică, bibliofilă, cartografică, epigrafică, estetică, etnologică și antropologică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și relației omului cu acesta, ale potențialului creator uman. Muzeelor le revine sarcina prezervării, cercetării, evidenței și valorificării publice și științifice ale bunurilor culturale mobile deținute public și păstrate în muzee, colecții și arhive de stat sau aflate în proprietate privată. În prezent în Republica Moldova sunt înregistrate 119 muzee dintre care 54 muzee de istorie, 34 de etnografie, 15 memoriale, 10 de studiere a ținutului, 2 de arte, 1 muzeu de literatură și 3 de științe ale naturii. Ministerului Culturii are în subordine 6 muzee, în gestiunea APL sunt 103 instituții muzeale, în proprietate privată 4 muzee, iar 12 muzee sunt gestionate de asociații obștești. Colecțiile muzeelor însumează 1041843 piese de patrimoniu cultural ce reprezintă cultura națională și universală. În gestiunea muzeelor naționale se află 526.055 mii de piese de patrimoniu.¹⁹ (vezi capitolul starea patrimoniului)

Patrimoniul cultural imaterial

În 2012 a fost elaborat *Registrul național al patrimoniului imaterial al Republicii Moldova*, cu rol de inventar general, în care sunt înscrise elementele ce alcătuiesc patrimoniul cultural imaterial de pe teritoriul Republicii Moldova, care va fi completat, actualizat și aprofundat în permanență. *Registrul național al patrimoniului imaterial* este structurat după cum urmează:

- Elementele patrimoniului cultural imaterial reprezentative;
- Elementele patrimoniului cultural imaterial aflate în pericol de dispariție.

Registrul cuprinde 515 elemente și titluri de patrimoniu imaterial. În Republica Moldova folclorul muzical are o valoare deosebită, fiind reprezentat de 270 de ansambluri etnofolclorice de maturi și 320 de ansambluri etnofolclorice de copii, de circa 880 de orchestre de muzică populară. Ministerul Culturii ține la evidență și monitorizează peste 4000 formații artistice de amatori, inclusiv 795 cu titlul „model”. Urmează să fie estimate materialele din Arhiva Secției Folcloristică a Institutului de Filologie al AȘM, Arhiva Cabinetului de Folclor al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Arhiva Centrului Național de Creație Populară, Arhiva Științifică a Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Fondul de Aur al Companiei Publice „Teleradio-Moldova” și Arhiva Națională a Republicii Moldova pentru a se cunoaște cu adevărat ce a reușit să documenteze fiecare instituție din marea bogăție de altă dată a PCI. Procesul va fi unul destul de dificil dată fiind condiția marginală a tuturor arhivelor noastre.²⁰ Recent a fost înaintat dosarul de candidat pentru

¹⁹ Propunere de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, Ministerul Culturii, 2012

²⁰ Dr. Buzilă, Varvara, Salvagardarea patrimoniului cultural imaterial, Akademos Nr 2 (17), p.46

obiceiul Colindatul în ceată bărbătească pentru a fi înscris în Lista Reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității.

Cadrul legal

Cadrul legal în domeniul patrimoniului cultural și natural are la bază *Legea privind ocrotirea monumentelor* (1993), *Legea despre Cultură* (1999) Art.17, *Legea privind Fondul Arhivistic* (1992), *Legea Muzeelor* (2002), *Legea privind protejarea patrimoniului arheologic al Republicii Moldova* (2010), *Legea monumentelor de „for public”* (2011), *Legea protejării patrimoniului cultural mobil* (2011), *Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial* (2012) și o serie de legi și regulamente adiționale în care se conțin aspecte ale patrimoniului cultural și natural: Codul fiscal (1997), funciar (1997), vamal (2000), civil (2002), penal (2002), privitor la regimul subsolului (1993), cu privire la contravențiile administrative (2009) etc. (**Anexa 5**)

Ocrotirea de către stat este exercitată de Parlament, Guvern, consiliile raionale, municipale, orășenești și comunale și de organele lor executive - primăriile²¹. Deciziile organelor statale privind protejarea monumentelor, înregistrarea, cercetarea, evaluarea, păstrarea și restaurarea monumentelor sunt aplicate tuturor persoanelor fizice și juridice. Conform Legii privind ocrotirea monumentelor nr. 1530-XII din 22.06.1993: „Toate monumentele care se află pe teritoriul Republicii Moldova fac parte din patrimoniul ei cultural și natural și se află sub protecția statului”. Constituția Republicii Moldova delegă responsabilitatea pentru protejarea monumentelor culturale, în primul rând, cetățenilor săi: “protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean”²².

Legea privind ocrotirea monumentelor obligă organele și instituțiile de stat să cerceteze sistematic starea în care se află monumentele în scopul de a elabora programe științifice întemeiate pentru lucrări de restaurare și de conservare și de a garanta la timp asigurarea materială și documentară a lucrărilor. Ocrotirea monumentelor de către stat prevede asigurarea lucrărilor de evidență, studiere, punere în valoare, salvare, protejare, conservare și restaurare; extinderea bazei materiale; folosința și accesibilitatea monumentelor pentru diverse investigații, în procesul de instruire și propagare.²³

La ora actuală *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat*²⁴ și *Registrul național al patrimoniului cultural imaterial* sunt principalele instrumente de inventariere de stat a patrimoniului cultural material și imaterial existent pe teritoriul Republicii Moldova. Registrul monumentelor este aprobat de către Parlament, iar din momentul publicării în Monitorul Oficial, acesta oferă o bază de protecție juridică din partea statului prin instituțiile sale executive și asigură evidența, inventarierea, clasificarea patrimoniului național.

În 1993 Parlamentul a aprobat Registrul monumentelor ocrotite de stat al Republicii Moldova, însă acesta a fost publicat în Monitorul Oficial în anul 2010, adică cu 17 ani întârziere, ceea ce a lipsit monumentele istorice de dreptul de a fi protejate de către stat. Până la ora actuală nu a fost elaborat suportul documentar al Registrului, majoritatea monumentelor nu au pașaport și fișe de inventariere, nu există o arhivă de stat centralizată sau bază de date digitală cu informații despre monumente la nivel național. La nivelul administrațiilor publice locale nu se respectă zona de protecție a monumentelor istorice, Planurile Urbanistice Generale ale localităților nu țin cont de componenta patrimoniului cultural istoric. Luând în calcul experiența de nepublicare a Registrului Monumentelor și dauna pe care aceasta a cauzat-o acest fapt, este necesară elaborarea urgentă a: Registrului Patrimoniului Arheologic, Registrului Monumentelor de For

²¹ Legea cu privire la protecția monumentelor (1993), Art. 10. (1)

²² Art 59 al Constituției Republicii Moldova

²³ Legea cu privire la protecția monumentelor (1993), Art. 10. (1)

²⁴ Registrul monumentelor se constituie pe baza investigațiilor pluridisciplinare, efectuate de Ministerul Culturii și de instituțiile subordonate acestui minister, Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale, de Ministerul Mediului, Serviciul de Stat de Arhivă, Academia de Științe, instituțiile de învățământ superior, de fundațiile obștești, savanți, lucrători de muzeu și bibliotecă, persoane particulare. Legea cu privire la protecția monumentelor (1993), Art. 4 –(1)

Public, Registrului monumentelor de patrimoniu mobil, Registrului național al patrimoniului audiovizual etc., pentru a le oferi un cadru juridic de protecție la nivel de stat.

Republica Moldova a semnat și ratificat 11 convenții internaționale în domeniul protejării patrimoniului cultural. Cadrul legal național necesită sincronizare și armonizare cu convențiile Internaționale la care Republica Moldova a aderat, deoarece acestea în mare parte nu sunt aplicate și implementate în practică la nivel național. Protejarea patrimoniului cultural interacționează cu codurile naționale: Codul Civil, Codul Penal, Codul Vamal, Codul Contravențional, Codul Fiscal, Codul Funciar, Codul Subsolului, Codul Apelor, Codul Silvic, etc.

Legislația Republicii Moldova conține un șir de acte normative în domeniul protecției patrimoniului cultural și natural care se completează reciproc, însă acestea nu sunt suficient de armonizate între ele, astfel existând goluri de reglementare. În acest sens este necesară analiza detaliată a cadrului legal existent și lichidarea golurilor existente.

Conform legii, persoanele fizice și juridice care au provocat daune unui monument sau zone de protecție sunt obligate prin lege să restabilească atât monumentul cât și zona de protecție la starea lor inițială, iar dacă aceasta nu este posibil, atunci trebuie să plătească compensații pentru distrugerii conform legii. Orice persoană fizică sau juridică care se face vinovat de distrugerii poartă răspundere materială conform legii. În pofida existenței prevederilor legale privind protecția patrimoniului cultural, un număr impunător de monumente de patrimoniu național au fost distruse, iar numeroase sesizări către organele de drept nu au dat rezultate, deoarece nici o persoană nu a purtat răspundere penală (vezi Starea Patrimoniului).

Pentru investigarea acestei situații, la 5 octombrie 2012 a fost constituită comisia de anchetă a Parlamentului privind investigarea cazurilor de demolare și deteriorare în perioada 1993-2012 a monumentelor istorice incluse în Registrul Monumentelor ocrotite de stat. Comisia parlamentară urmează să prezinte în plenul parlamentului un amplu raport cu recomandările de rigoare asupra cazurilor investigate în termen de șase luni. Ca rezultat al activității acestei Comisii, ar putea fi propuse modificări în cadrul legal privind obligativitatea eliberării certificatelor de urbanism pentru proiectare emise în baza schiței de proiect numai după avizarea de către Consiliul Național al Monumentelor Istorice. Este important ca AIRM să fie abilitată cu dreptul legal de a înainta prescripții persoanelor fizice și juridice, care încalcă legislația în domeniul protejării monumentelor inclusiv cu dreptul de a stopa șantierele ilegale de intervenție la monumente. O altă recomandare ar ține de înăsprirea pedepselor prevăzute de Codul Penal și Contravențional legate de încălcarea legislației privind patrimoniul cultural în conformitate cu practica internațională în domeniu. În acest sens Ministerul Culturii elaborează proiectul de Lege privind modificarea Codului Penal privind contravențiile și responsabilitățile la compartimentul monumente istorice care va fi finalizat în decursul anului 2013.

Este necesară modificarea de urgență a prevederilor Legii Autorizării în Construcții pentru a face imposibilă eliberarea actelor permissive pentru intervenții la monumente de către APL fără avizul obligatoriu prealabil al Consiliului Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii.

În concluzie: legile adoptate în anii imediat următori independenței au avut un rol important la momentul adoptării, au garantat și stimulat dezvoltarea domeniului culturii la general, dar nu și protejarea monumentelor în particular. În anii 90 a fost distrus practic complet sistemul sovietic de protejare a monumentelor, nefiind creat în schimb nimic, aceasta fiind una dintre cauzele care au dus la distrugerea a sute de monumente. Această situație dezastruoasă a început să fie remediată doar începând cu finele anului 2009. Legea privind ocrotirea monumentelor (1993) necesită modificări esențiale pentru a corespunde provocărilor actuale. Pentru ca Ministerul Culturii, adică statul Republica Moldova, să-și poată onora obligațiunile în domeniul protejării monumentelor, în conformitate cu practica europeană și CSI în domeniu, este necesară crearea Institutului Național al Monumentelor Istorice. Situația alarmantă în domeniul patrimoniului național din Republică impune sincronizarea la standarde internaționale prin modificări sistematice și esențiale ale cadrului legal național în concordanță cu exigențele actuale. După anul 2009 grație unui efort considerabil din partea Ministerului Culturii și a societății civile cu susținerea UNESCO, cadrul legal

a fost fortificat prin aprobarea a câteva legi noi privind salvagardarea patrimoniului cultural²⁵. Aplicarea în practică a acestor legi, va stimula responsabilitatea pentru patrimoniu din partea cetățenilor și a comunităților locale.

Cadrul instituțional de administrare a patrimoniului cultural

În conformitate cu Constituția Republicii Moldova, politica de stat în domeniul protejării patrimoniului cultural este adoptată de către Parlament. Realizarea politicilor aprobate de Parlament ține de competența Guvernului care asigură realizarea politicilor de stat în domeniul protejării patrimoniului cultural, aprobă cadrul normativ, planurile de acțiuni și programele de stat privind protejarea patrimoniului cultural. Conform Legii privind ocrotirea monumentelor, Parlamentul aprobă Registrul Național al Monumentelor, precum și Programele de Stat și fondurile.

Ministerul Culturii este autoritatea publică centrală de specialitate care răspunde de elaborarea politicilor, strategiilor și normelor specifice în vederea protejării patrimoniului cultural național și care asigură aplicarea în practică a acestora, precum și a programelor privind identificarea, documentarea, cercetarea, conservarea, transmiterea, promovarea, revitalizarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural. În scopul realizării atribuțiilor sale în domeniul patrimoniului cultural în cadrul Ministerului Culturii activează *Direcția patrimoniu cultural și arte vizuale* care asigură și promovează strategii și politici, proiecte de legi, regulamente și politici publice în domeniul patrimoniului cultural și al artelor vizuale. Asigură organizarea și coordonarea activității privind protejarea, conservarea, restaurarea și valorificarea patrimoniului cultural național. Ministerul Culturii prin intermediul comitetelor inter-ministeriale colaborează cu ministerele Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, Mediului, Economiei, Finanțelor, Afacerilor Externe, Educației, Muncii și Justiției. Pe lângă Ministerul Culturii există următoarele comisii și consilii ce au funcții consultative:

- Comisia Arheologică Națională;
- Comisia Națională de Salvagardare a Patrimoniului Cultural Imaterial;
- Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor;
- Comisia pentru Achiziționarea Artei pentru Colecțiile Naționale;
- Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO;
- Consiliul Național al Monumentelor Istorice;
- Consiliul Național al Monumentelor de For Public;
- Consiliul Național pentru Artă Monumentală și Decorativă;
- Consiliul de experți pentru estimarea, omologarea și achiziționarea operelor de artă.

Agencia de Inspectare și Restaurare a Monumentelor (AIRM) este un organ executiv în subordinea Ministerului Culturii ce are funcția controlului privind respectarea legislației în domeniul protecției, conservării și restaurării monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice și a zonelor de protecție a acestora. Agenția a fost constituită în baza Hotărârii de Guvern nr.1114 din 25.09.2006, dar a devenit funcțională și a început evaluarea stării reale a patrimoniului cultural doar în anul 2010. AIRM are statut de persoană juridică și este condusă de un director general care este numit și rechemat din funcție de către Ministerul Culturii, căreia Agenția în persoana directorului îi prezintă anual rapoarte cu privire la patrimoniul cultural. Funcția AIRM este coordonarea și controlul aplicării în baza legislației în vigoare a Republicii Moldova, a documentelor UNESCO și ale Consiliului Europei privind protecția, conservarea și punerea în valoare a monumentelor istorice. AIRM are dreptul să efectueze inspectarea pe teren a monumentelor istorice, a șantierelor de intervenție asupra lor, să întocmească procese-verbale privind contravențiile depistate, rapoarte de serviciu, să efectueze controlul respectării condițiilor de exploatare și a prevederilor obligațiilor de folosință a monumentelor eliberate de APL gestionarilor și proprietarilor edificiilor cu statut de monument de importanță națională și locală, înaintând, după caz, acțiuni în judecată în modul prevăzut de legislația în vigoare. Agenția are dreptul să înainteze, după caz, propuneri organelor competente privind suspendarea și retragerea licențelor și a autorizațiilor de construire pentru desfășurarea activității de proiectare, executare a lucrărilor de reparație curentă, consolidare, conservare, restaurare a monumentelor istorice. AIRM are

²⁵ Legea privind protecția patrimoniului arheologic Nr. 218 din 17.09.2010, Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, Legea privind protecția patrimoniului cultural imaterial Nr. 58 din 29.03.2012.

dreptul să sesizeze organele de drept competente privind tragerea la răspundere juridică a persoanelor responsabile de distrugerea / demolarea, prejudicierea autenticității, integrității monumentului istoric sau a zonei lui de protecție²⁶.

Agencia Națională Arheologică (ANA) reprezintă instituția publică specializată, subordonată Ministerului Culturii, care are drept misiune implementarea politicii statului în domeniul protejării și valorificării patrimoniului arheologic, organizarea și exercitarea controlului și supravegherii în numele statului a respectării legislației în domeniul protejării patrimoniului arheologic.

Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial (CNCPPCI) este instituția care asigură aplicarea politicilor de protejare în teritoriu, în special în comunitățile purtătoare de patrimoniu, susține viabilitatea patrimoniului cultural imaterial și transmiterea lui generației tinere, inventariază elementele patrimoniului cultural imaterial, conservând informațiile pe diverse suporturi moderne.

Ministerul Mediului este responsabil pentru protejarea patrimoniului natural și coordonează activitatea organizațiilor și întreprinderilor subordonate printre care Agenția „Apele Moldovei” și Agenția pentru Geologie și Resurse Minerale.

Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor este responsabil pentru protejarea patrimoniului cultural și natural. *Direcția Arhitectură, Proiectări, Urbanism și Amenajarea Teritoriului* din cadrul Ministerului Dezvoltării Regionale și Construcțiilor asigură realizarea politicii de stat în domeniul arhitecturii, proiectării, urbanismului și amenajării teritoriului în Republica Moldova. *Inspekția de Stat în Construcții* este instituția de stat împuternicită cu atribuții de control asupra respectării prevederilor documentelor legislative și normative referitoare la construcții și dezvoltare urbană. *Institutul Național de Cercetări și Proiectări în Domeniul Amenajării Teritoriului, Urbanismului și Arhitecturii „URBANPROIECT”*, este responsabil de domeniul planificării urbanistice și pentru implementarea unor politici eficiente și durabile în domeniul planificării urbanistice și amenajării teritoriului. *Institutul de Stat de Proiectări „RURALPROIECT”* activează în domeniul planificării din zonele rurale specializându-se pe arhitectură și design, spațiu locativ, inginerie civilă, dar mai efectuează și lucrări de restaurare a obiectivelor istorice și turistice.

Agencia Relații Funciare și Cadastru este instituție importantă care realizează politica statului în domeniul relațiilor funciare, cadastrului, geodeziei, cartografiei, geoinformaticii și este subordonată Guvernului Republicii Moldova.

Institutul Patrimoniului Cultural activează în cadrul Academiei de Științe a Moldovei și reprezintă principala structură academică din țară, ce are drept sarcină primordială cercetarea și valorificarea moștenirii culturale ce țin de trei direcții științifice prioritare: arheologie, etnologie, studiul artelor etc.

Autoritățile administrației publice locale sunt exponențele legale ale comunităților deținătoare de patrimoniu, cooperează cu autoritatea publică centrală de specialitate, în condițiile legii, în vederea elaborării programelor privind identificarea, documentarea, cercetarea, conservarea, transmiterea, promovarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural. Pentru îndeplinirea acestor programe, autoritățile administrației publice locale prevăd în bugetele anuale mijloace pentru finanțarea sau cofinanțarea activităților de salvagardare a elementelor patrimoniului cultural imaterial. Totodată, autoritățile administrației publice locale beneficiază în acest scop de transferuri cu destinație specială din bugetul de stat, în condițiile legii. Administrația publică locală eliberează Autorizația de construire și Certificatul de urbanism, pentru intervenții la monumente.

În pofida unui număr mare de instituții responsabile și implicate în procesul de administrare a patrimoniului cultural se constată totuși lipsa unui management eficient și capacitatea scăzută de valorificare a patrimoniului cultural. Gestionarea ineficientă a patrimoniului public a fost determinată de nivelul managerial

²⁶ Regulamentul Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, 2010

scăzut atât la nivel central, cât și la nivel local, precum și de neconlucrarea între ministere, organele administrației publice locale, organele cadastrale și societatea civilă.

„Lipsa evidentă de coordonare/cooperare administrativă lasă cale deschisă tuturor abuzurilor constatate în teren. Dincolo de problemele ridicate de aplicarea reală a prevederilor legale, una dintre problemele majore constatate sunt dificultățile de coordonare/cooperare nu doar între diferite legi și regulamente, ci, de asemenea, între serviciile responsabile pentru aplicarea acestora; Ex: relațiile dificile dintre cele două ministere principale cu responsabilități în promovarea patrimoniului construit și a zonelor urbane: Ministerul Culturii, pe de o parte, și Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor, pe de alta, ale căror instrumente legislative (Legea privind ocrotirea monumentelor/Legea privind autorizarea în construcție), au probleme grave de coordonare, la fel ca și departamentele lor responsabile (Agenția de Inspectare a Monumentelor/Inspekția de stat în Construcții)”²⁷.

Ministerul Culturii elaborează un proiect de lege care va prevedea transformarea Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor, în **Inspectoratul de Stat al Monumentelor** și crearea **Institutului Național al Monumentelor Istorice**, care va acoperi golul existent în capacitățile instituționale ale statului, ceea ce va fortifica capacitățile instituționale în domeniul protecției patrimoniului cultural. Totodată este nevoie de evaluarea eficienței și consolidarea capacităților instituțiilor responsabile de administrarea patrimoniului cultural (a agențiilor, comisiilor, consiliilor subordonate MC, APL) prin acordarea priorității majore a formării profesionale a specialiștilor în domeniul protejării patrimoniului cultural, pentru specialitățile necesare întregului sistem de lucrări, de la cele de cercetare, evidență și restaurare până la cele de administrare a patrimoniului cultural.

Cadrul de Politici

Republica Moldova are un model de politici culturale caracteristic „modelului economiei în tranziție” în care politica culturală a statului depinde de politica și sistemul de organizare al instituțiilor culturale din trecut, însă este orientată spre funcționare în condițiile economiei de piață. Acestui model îi este caracteristic sistemul politic instabil, probleme economice moștenite din trecut, lipsa relațiilor de piață, creșterea conștiinței naționale iar managementul cultural și pregătirea profesională a cadrelor sunt considerate probleme secundare. O analiză aprofundată a politicilor culturale ale Republicii Moldova de după declararea independenței ar cristaliza un spectru larg de probleme cronice tipice pentru modelele „național-emancipate” și a „economiei în tranziție”. Politicile de stat ale Ministerului Culturii sunt axate pe reevaluarea atitudinii societății față de moștenirea culturală, sensibilizarea purtătorilor și a consumatorilor de cultură asupra valorilor autentice, originale, ce converg spre păstrarea identității noastre culturale.²⁸

Politicile culturale în domeniul patrimoniului cultural au fost promovate de către stat prin diferite programe: Programul de Stat „Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1997-1998”, Strategia de dezvoltare durabilă a turismului în Republica Moldova (2003-2015); și tangențial promovate prin: Programul Național „Satul moldovenesc” (2005-2015); Strategia Națională de edificare a societății informaționale „Moldova electronică”.

Programul de activitate al Guvernului „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare” oferă cadrul de politici de guvernare al Republicii Moldova pentru perioada 2011-2014. În domeniul patrimoniului cultural obiectivele de guvernare sunt:

- Promovarea culturii ca factor primordial al păstrării și dezvoltării identității naționale;
- Promovarea valorilor culturale naționale ca parte componentă a patrimoniului cultural european.

Acțiunile prioritare sunt:

²⁷ Misiunea de experți a Consiliului Europei în Republica Moldova Evaluarea situației patrimoniului cultural, Chișinău, 5-7 iunie 2012, p. 7

²⁸ Postică, Gheorghe, Programul de stat protejarea obiceiului colindatul în ceată bărbătească, Colindatul de ceată bărbătească, 2011, p. 6

- Protejarea și integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale europene prin asigurarea existenței unei viziuni strategice asupra dezvoltării culturii pe perioadă medie, asigurarea reabilitării și întreținerii obiectelor istorico-culturale în baza parteneriatelor public-private și digitalizarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova;
- Dezvoltarea cadrului juridic privind protejarea, conservarea și punerea în valoare a monumentelor de cultură, istorie și arheologie, precum și în scopul stimulării implicării active a persoanelor fizice și juridice în activități de păstrare, valorificare și dezvoltare a patrimoniului cultural național;
- Elaborarea Strategiei unice de dezvoltare a culturii și de protejare a patrimoniului cultural național, care va cuprinde un program de restaurare și valorificare a monumentelor de cultură și istorie, de susținere a așezămintelor de cultură, de reabilitare a infrastructurii, racordate la programele de dezvoltare economică, socială, educațională și urbană;
- Perfecționarea capacității de gestionare a patrimoniului cultural național prin crearea unui management adecvat.

În principiu, prioritățile și obiectivele politicilor și programelor de stat în domeniul patrimoniului cultural corespund cu necesitățile actuale ale domeniului și ating problemele cheie cu care se confruntă patrimoniul. Trebuie menționat însă, că cu excepția unor modificări ale cadrului legal inițiate în 2009 o bună parte din obiectivele politicilor de stat în acest domeniu au fost însoțite de acțiuni modeste în ce privește: integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale europene; asigurarea reabilitării și întreținerii obiectelor istorico-culturale în baza parteneriatelor public-private și digitalizarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova etc. Până la moment Guvernul nu are un plan de dezvoltare strategică și salvagardare al patrimoniului Cultural pe termen mediu și lung. Un alt exemplu similar îl constituie compartimentul E-Cultură al Strategiei Naționale privind Societatea Informațională E-Moldova, 2005-2015 ce prevedea: resurse financiare pentru promovarea și digitalizarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Până astăzi însă, acest program nu are o finalitate clară. Politicile în domeniul patrimoniului cultural sunt elaborate de către Direcția Patrimoniu și Arte Vizuale care este structura principală responsabilă pentru vestigiile istorice, patrimoniul arhitectural, protejarea patrimoniului cultural național mobil și imobil, conformarea cu legislația relevantă și menținerea arhivelor și registrelor privind protejarea monumentelor.

Conform Planului de Dezvoltare Strategică a Ministerului Culturii pentru anii 2012-2014 în domeniul patrimoniului cultural prioritatea de politici pe termen mediu a Ministerului Culturii este:

- salvagardarea patrimoniului național și asigurarea accesului larg a cetățenilor la valorile culturale;
- promovarea valorilor culturale naționale ca parte componentă a patrimoniului cultural european.

Obiectivele Ministerului Culturii sunt:

- Asigurarea protejării și punerea în valoare a patrimoniului cultural material și imaterial;
- Coordonarea lucrărilor privind conservarea și restaurarea patrimoniului cultural construit;
- Digitizarea patrimoniului cultural național, inclusiv în biblioteci.

Deși unul dintre obiectivele Ministerului Culturii este asigurarea reabilitării și întreținerii obiectelor istorico-culturale în baza parteneriatelor publice-private până la ora actuală numărul acestora este foarte redus iar cooperarea intersectorială este limitată. În acest sens, analiza programelor politicilor de stat în domeniul protejării patrimoniului cultural atestă că starea reală a patrimoniului nu corespunde reglementărilor și politicilor declarate.

Conform **Planului Sectorial de cheltuieli** (din CBTM) pentru domeniul culturii în perioada 2013-2015 obiectivele de politică pe termen mediu sunt:

- Creșterea ponderii monumentelor istorice inspectate din totalul existent în Registrul monumentelor protejate de stat la nivel de 16 % către anul 2015;
- Documentarea și inventarierea a circa 400 siturilor arheologice pe an.

Cultura și patrimoniul național nu se regăsește direct sau indirect în „Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2020” și nici în programul de Priorități de dezvoltare pe termen mediu ale Republicii Moldova „Relansăm Moldova”.

Salvgardarea patrimoniului național și asigurarea accesului larg al cetățenilor la valorile culturale se regăsește în numeroase documente și programe, precum tratatele internaționale multilaterale, la care Republica Moldova este parte (Anexa 5).

Ministerul Culturii duce lipsă de specialiști și programe de dezvoltare a capacităților în expertizare și elaborarea documentelor de politici în domeniul patrimoniului. Deși Ministerul Culturii a avut la îndemână toate resursele necesare pentru inițierea unui Plan de Dezvoltare Strategică a Culturii, până la moment se lucrează în baza unor programe fragmentare în care obiectivele migrează dintr-un document în altul fără a avea un impact real în domeniul patrimoniului cultural. În planurile de activitate ale Ministerului Culturii dar și a instituțiilor subordonate, indicatorii de măsurare a eficienței politicilor culturale ce țin de patrimoniul cultural se rezumă la date numerice fără a lua în calcul calitatea și eficacitatea, spre ex: numărul de situri arheologice inventariate și documentate anual, numărul de monumente istorice inspectate și protejate anual, numărul bunurilor culturale înscrise, numărul de vizitatori, de expoziții, de piese muzeale achiziționate, de clădiri arhitecturale restaurate sau reparate. Deoarece nu există un Indice al Consumului Cultural la nivel național, este foarte greu să stabilești obiectiv care din programe și obiective necesită finanțare și atenție specială din partea statului. Totodată se constată prezența și participarea foarte modestă a Ministerului Culturii în forurile, proiectele și evenimentele comisiilor europene și internaționale.

În ultimii ani noțiunea de „patrimoniu cultural” se regăsește practic în toate programele partidelor politice. Astfel în octombrie 2011 a fost semnată Convenția „Cultura 2015” între partidele politice parlamentare și reprezentanții ai sectorului cultural privind susținerea și dezvoltarea culturii în Republica Moldova. Unul dintre obiectivele acestei convenții este digitalizarea patrimoniului cultural.

Managementul patrimoniului cultural

Sarcinile Ministerului Culturii privind patrimoniul cultural sunt realizate în cea mai mare parte de Direcția patrimoniu cultural și arte vizuale din cadrul Ministerului Culturii. Evaluarea sistemului de management al patrimoniului cultural poate fi efectuată după calitatea îndeplinirii de către acesta a funcțiilor de: identificare, protejare, propagare, utilizare și perpetuare a patrimoniului cultural.

Identificarea: responsabili de identificarea, documentarea, cercetarea și definirea patrimoniului cultural sunt organele de stat, care efectuează lucrările de evidență, studiere și punere în valoare a patrimoniului. În Republica Moldova un instrument important de evidență a patrimoniului cultural este:

- Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat (1993);
- Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial (2012).

Registrul monumentelor se constituie în baza investigațiilor pluridisciplinare, efectuate de către Ministerul Culturii și de instituțiile subordonate acestuia, Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale, de Ministerul Mediului, Serviciul de Stat de Arhivă, Academia de Științe, instituțiile de învățământ superior, de fundații obștești, savanți, lucrători de muzeu și bibliotecă, persoane particulare. Registrul monumentelor este precizat, avizat și propus spre aprobare Parlamentului de către Ministerul Culturii, iar Registrele de inventar, registrele pentru achiziții și borderoul de inventar în baza cărora este constituit Registrul monumentelor se păstrează la Serviciul de Stat de Arhivă, în muzeele republicii, în secțiile de cărți rare ale Bibliotecii Naționale, ale bibliotecilor Academiei de Științe, Universității de Stat din Moldova. Procedura de actualizare a Registrului se efectuează pe bază de liste adiționale la un interval de trei ani. Listele adiționale se întocmesc în baza studiilor de inventariere a fondului muzeistic, arheologic, arhitectural, urbanistic, etnografic, de artă plastică și memorial, ținându-se cont de avizele și propunerile instituțiilor specializate ale altor instituții sau ale persoanelor particulare.

Registrul Național al Patrimoniului Cultural Imaterial reprezintă principalul instrument de inventariere și reflectare a diversității tipologice a elementelor patrimoniului cultural imaterial, valoroase din perspectivă istorică, culturală și etnologică. Acesta face obiectul protecției legale, fiind tezaur spiritual definitoriu al comunităților umane. Registrul este completat de către specialiștii din instituțiile de cercetare și valorificare de profil din cadrul Academiei de Științe a Moldovei, precum și din cele din sistemul Ministerului Culturii,

adică Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial (CNCPPCI), Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, sub coordonarea Comisiei.

Registrele sunt gestionate de către Ministerul Culturii, iar monumentele și elementele înscrise în Registre capătă statutul de protecție din partea statului și sunt circumscrise unui regim special ce asigură protejarea, transmiterea și dezvoltarea acestui patrimoniu. Pe lângă Registrul Monumentelor ocrotite de stat care ține la evidență 5206 de titluri de monumente, la nivel raional și municipal există Registrele monumentelor de importanță locală care sunt întocmite de către Consiliile raionale, municipale, orășenești și comunale. APL este responsabilă de întocmirea și administrarea Registrelor monumentelor de importanță locală.

Procedura de inventariere și evidență a monumentelor²⁹ a fost reluată în anul 1993 prin aprobarea de către Parlament a Registrului monumentelor ocrotite de stat, însă nepublicarea acestuia în monitorul oficial timp de 17 ani de la votarea acestuia de către Parlament, a lipsit astfel monumentele de protecție juridică, sortindu-le demolării, intervențiilor degradante, etc.

La nivelul mun. Chișinău există o lipsă evidentă de concordanță între *Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat* și *Registrul Monumentelor de importanță locală a mun. Chișinău*, care atribuie o clasificare diferită (națională sau locală) aceluiași monument, ceea ce atrage după sine numeroase erori comise la capitolul evidenței patrimoniului imobil și protejării acestuia³⁰.

Până la ora actuală lipsesc fișele de inventariere³¹ și „pașapoartele” monumentelor, documente fără de care orice protecție este inefficientă și denotă un caracter declarativ; lipsesc baze de date de stat cu privire la patrimoniul cultural arheologic și arhitectural, nu sunt stabilite clar competențele ceea ce duce anual la pierderea a numeroase vestigii de patrimoniu.

Un rol important în procesul de evidență al patrimoniului arheologic îl are *Cadastrul Arheologic* care reprezintă sistemul de evidență de stat a siturilor arheologice și a zonelor cu patrimoniu arheologic. Acesta trebuie să conțină date referitoare la amplasarea, statutul juridic, regimul și zona de protecție a acestora. De competența Agenției Naționale Arheologice ține instituirea, administrarea și dezvoltarea cadastrului arheologic, monitorizarea procedurii de clasare a patrimoniului arheologic imobil, crearea arhivei și a listelor siturilor arheologice propuse pentru clasare, actele normative de reglementare etc. La ora actuală o bună parte nu sunt realizate.

Serviciul de Stat de Arhivă este responsabil de evidența, integritatea și utilizarea monumentelor documentare ce se află în păstrare la stat. Aici este important de menționat faptul că Ministerul Culturii a avut o proprie arhivă de date a patrimoniului cultural imobil, care a fost transferată la MNEIN și se află într-o stare degradantă. O altă arhivă a fostului sector de „Studierea monumentelor de istorie și cultură”, (fondat în cadrul Institutului de Etnografie, Arheologie și Arte în 1975), se află actualmente în cadrul Institutului Patrimoniului Cultural din cadrul AȘM. Aceste arhive conțin date științifice inestimabile despre patrimoniul cultural al Republicii Moldova și necesită o atenție specială din partea statului pentru a fi consolidate și puse în valoare.

La capitolul identificare și evidență este nevoie de:

- Reactualizarea complexă a Registrului Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat (ceea ce nu înseamnă elaborarea unui nou registru, ci doar actualizarea conform legii a registrului existent și divizarea lui conform tipurilor de monumente);
- Realizarea unui studiu național de cartografiere a resurselor culturale de care dispune patrimoniul cultural al Republicii Moldova.

²⁹ Stăvilă, Tudor, Tezaurul Arhitectural al capitalei, Akademos, nr. 1(20), martie 2011, pag. 161

³⁰ Elaborarea Registrului Monumentelor Imobile de Importanță Locală din mun. Chișinău, Vol. I, Memoriu Explicativ, Direcția Generală Arhitectură, Urbanism și Relații Funciare, IMP "Chișinăuproiect", 2011, pag. 7

³¹ descrierea detaliată privind identificarea monumentului, a amplasamentului său, tipul de folosință, statutul de proprietate, datarea, tipurile permise de intervenție, referințe la documentarea istorică și tehnică, clasarea obiectivului și sistematizarea evidenței.

Protejarea: ocrotirea de către stat este exercitată de Parlament, Guvern, consiliile raionale, municipale, orășenești și comunale, președinții raioanelor și primari. (vezi cap: Cadrul Instituțional)

În scopul de a preveni deteriorarea patrimoniului imobil, autoritatea publică centrală responsabilă de domeniul protejării monumentelor, de comun acord cu Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale, Academia de Științe, întocmesc lista zonelor de protecție ale monumentelor și o propune spre confirmare Guvernului. Ministerul Culturii elaborează Regulamentul privind intervenția în zonele de protecție ale monumentelor și folosința lor, iar avizele asupra zonelor de protecție ale monumentelor sunt luate în mod obligatoriu în considerare la întocmirea planului general de construcții urbane și rurale. Controlul asupra măsurilor de protecție a monumentelor, soluționarea problemelor ce țin de măsurile respective revin Guvernului, președinților raioanelor și primarilor.

Conform: Art.55. – (1) din *Legea privind protecția monumentelor* „Responsabil, în caz de nimicire, pierdere, vânzare fără avizare, tăgădnare a lucrărilor de salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor, este Ministerul Culturii precum și deținătorii.

Diracția patrimoniului cultural și arte vizuale din cadrul Ministerului Culturii asigură organizarea și coordonarea activității privind protejarea, conservarea, restaurarea patrimoniului cultural național.

În scopul protejării patrimoniului cultural autoritatea publică centrală responsabilă de protejarea monumentelor este obligată să înființeze consilii științifice și comisii, să consulte specialiștii din domeniu. În acest sens, în cadrul Ministerului Culturii pe domeniul protejării patrimoniului cultural există un șir de instituții ce oferă consultanță Ministerului Culturii cum ar fi: Comisia Arheologică Națională, Comisia Națională de Salvagardare a Patrimoniului Cultural Imaterial, Comisia Muzeelor și Colecțiilor, Comisia pentru Achiziționarea operelor de Artă pentru Colecțiile Naționale, Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, Consiliul Național al Monumentelor Istorice, Consiliul Național al Monumentelor de For Public, Consiliul Național pentru Artă Monumentală și Decorativă, Consiliul de experți pentru estimarea, omologarea și achiziționarea operelor de artă. În același timp un rol important în serviciile de cercetare și consultanță îl are Academia de Știință, societatea civilă prin ONG-uri, Fundații și instituțiile cu profil cultural și istoric, APL, etc.

Un rol important în procesul de management al patrimoniului istoric este asigurat de către Consiliul Național al Monumentelor Istorice care este un organism de specialitate, ce reprezintă autoritatea științifico-metodică în domeniul protejării de stat a monumentelor istorice. Consiliul oferă consultanță Ministerului Culturii în chestiuni legate de autorizații în domeniul patrimoniului arhitectural și asupra zonei sale de protecție. Actualmente consiliul este compus din 14 membri selectați și numiți prin ordinul ministrului culturii pentru un mandat de 2 ani. Consiliul este condus de un președinte și un vicepreședinte. Președintele Consiliului este numit prin ordinul ministrului culturii și reprezintă Consiliul pe plan național și internațional. Funcția de președinte al Consiliului poate fi ocupată doar de persoane care nu dețin titlul de funcționar public în cadrul Ministerului Culturii. Membrii consiliului se întrunesc de două ori pe lună pentru a analiza proiectele de intervenție în cadrul monumentelor istorice. Fiecare dosar este prezentat la ședința Consiliului de către arhitect și proprietar. Acest proces este compus din două etape. La prima etapă este examinată schița-concept de proiect. În caz de aviz pozitiv proprietarul poate primi de la APL Certificatul de urbanism pentru începerea procesului de proiectare. La etapa următoare este examinat proiectul lucrărilor de execuție, care în caz de avizare pozitivă din partea Consiliului, servește drept bază juridică pentru eliberarea de către APL a Autorizației de Construire. La fiecare ședință a Consiliului sunt întocmite procese verbale cu lista membrilor prezenți și a proiectelor de pe ordinea de zi, fiecare proiect este supus votului, după care deciziile finale și recomandările sunt aduse la cunoștința solicitanților verbal și în scris. Dezbaterile din cadrul ședințelor Consiliului se consemnează într-un proces-verbal semnat de secretarul și președintele de ședință, care se aprobă prin semnătura vice-ministrului culturii responsabil pentru domeniul patrimoniului cultural, și se ștampilează, în original, pe fiecare filă, de către compartimentul de specialitate al Ministerului Culturii. Procesul-verbal este confidențial și poate fi pus numai la dispoziția membrilor Consiliului, conducerii Ministerului Culturii și funcționarilor compartimentului de specialitate a acestuia, organelor și instituțiilor abilitate prin lege. Avizul Consiliului, asumat prin decizie luată prin vot, se consemnează, pentru fiecare subiect în parte, în procesul-verbal al ședinței și în fișa de avizare. Fișa de avizare este semnată de către

președintele de ședință și de către secretar. În caz de aviz negativ, el trebuie să facă referire la deficiențele soluțiilor propuse și, după caz, să propună condițiile și respectiv recomandările ce se impun. Avizul se adoptă de către Consiliu, iar Ministerul Culturii eliberează avizul.³² Realitatea demonstrează că în majoritatea cazurilor de intervenție asupra monumentelor istorice procedura de avizare nu a fost respectată, iar o bună parte din recomandările acestui Consiliu, nu sunt respectate nici de către agenții economici și proprietarii imobilelor cu statut protejat de stat, nici de către APL care eliberează certificatele de Autorizație de Construire sau de desființare fără a respecta această procedură legală. Iată de ce este importantă consolidarea rolului Consiliului Național al Monumentelor Istorice în autorizarea obligatorie a intervențiilor asupra obiectivelor cu statut de monumente protejat de stat.

„Mecanismele de consultare funcționează greoi, încălcându-se adesea ordinea de consultare și luare a deciziilor, ceea ce duce în final la deteriorarea sau distrugerea unor obiective din patrimoniul cultural. În această ordine de idei se înscriu interesele private, de grup, de partid și sistemul corupt care influențează uneori procesul de luare a deciziilor în detrimentul patrimoniului istoric”³³.

Exercitarea controlului și supravegherea în numele statului a respectării legislației în domeniul protejării monumentelor este realizată de către Agenția de Inspectare și Restaurare a monumentelor care este instituție publică specializată, subordonată Ministerului Culturii. AIRM a început în anul 2010 inspectarea și evaluarea situației reale a monumentelor arhitecturale incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat pentru a stabili starea de conservare, protejare, punere în valoare a patrimoniului cultural național al Republicii Moldova. (vezi cap. Starea Patrimoniului)

Agenția Națională Arheologică este responsabilă pentru protecția patrimoniului arheologic. Aceasta a fost creată în 2012 ca persoană juridică ce monitorizează respectarea și implementarea legislației naționale și internaționale în domeniul protejării arheologiei. În curând va fi creat Cadastrul arheologic, care va reprezenta un sistem strict de evidență al patrimoniului arheologic, la care vor avea acces toate persoanele fizice și juridice, ceea ce va contribui la procesul de monitorizare și protejare a patrimoniului arheologic.

Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial este responsabil de aplicarea politicilor de protejare a patrimoniului cultural imaterial. CNCPPCI nu dispune de un Regulament de organizare și funcționare care să reiasă din prevederile *Legii privind protejarea patrimoniului cultural imaterial* (2012).

Din 1993 până la apariția acestor instituții statul nu a avut mecanisme instituționale reale de intervenție, de protecție, de monitorizare și evaluare reală a patrimoniului cultural arhitectural, arheologic și imaterial al Republicii Moldova ceea ce constituie o problemă majoră de management. Fiind create după anul 2009, instituțiile s-au implicat activ în procesul de administrare, monitorizare și evaluare a patrimoniului dar și de mediatizare a problemelor din domeniu. Cu toate acestea numărul demolărilor monumentelor este alarmant (vezi cap. Starea patrimoniului) continuarea reformelor cadrului legal, instituțional și de politici este necesară.

Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat, Registrul Național al Patrimoniului Imaterial și Registrele monumentelor de importanță locală asigură patrimoniului cultural statutul de protecție din partea statului la nivel național și local, prin care aceste bunuri culturale sunt circumscrise unui regim special de protejare, transmitere și dezvoltare. Totodată Registrele monumentelor de importanță locală sunt documente de bază ale programelor privind dezvoltarea urbană³⁴ și regională. În baza registrelor monumentelor de importanță locală APL este obligată prin lege să întocmească zonele de protecție ale monumentelor³⁵, și să

³² Regulament de organizare și funcționare a Consiliului Național al Monumentelor Istorice Art. 17-18

³³ Musteață, Sergiu, Patrimoniul Cultural al republicii Moldova – Probleme de legislație și management, Raportul Național privind situația patrimoniului cultural al Republicii Moldova (Heritage Assessment Report- Molodva), Programul Regional „Inițiativa de la Kiev”, Strasbourg, 2010

³⁴ Regulamentul-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism (2000)

³⁵ Regulamentul general de urbanism (1998) obligă toate autoritățile administrației publice locale, institutele de proiectare, centrele specializate pentru prestarea serviciilor de proiectare, inginerie și marketing, persoanele juridice și

finanțeze programele de management al patrimoniului cultural local, să acorde subvenții nerambursabile de la bugetele locale etc. La modul practic aceste prevederi nu sunt respectate de majoritatea consiliilor raionale.

La ora actuală este nevoie de elaborarea Registrului Patrimoniului Arheologic, Registrului Monumentelor de For Public, Registrului monumentelor de patrimoniu mobil, Registrului național al patrimoniului audiovizual etc., pentru a le oferi un cadru juridic de protecție la nivel de stat. Totodată sunt necesare modificări în cadrul legal privind obligativitatea eliberării certificatelor de urbanism pentru proiectare emise în baza schiței de proiect numai după avizarea de către Consiliul Național al Monumentelor Istorice și AIRM. Trebuie operate modificările necesare în cadrul legal cu privire la înăsprirea pedepselor legate de încălcarea legislației privind patrimoniul cultural.

Propagarea: În 2012 a fost aprobat *Programul național de informatizare a sferei culturii pentru anii 2012-2020*, obiectivul Programului fiind digitalizarea patrimoniului cultural material și imaterial al Republicii Moldova la 75% până în 2020. Ținând cont de faptul că domeniul patrimoniului național reprezintă un compartiment special al sferei culturii, de importanță capitală, Ministerul a venit cu inițiativa includerii unui program distinct: „Protejarea, restaurarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național” începând cu anul 2012 în Cadrul Bugetar pe Termen Mediu.

La modul practic multe dintre obiectivele Strategiei Naționale privind Societatea Informațională E-Moldova, 2005-2015 și precum și din proiectul Programului de stat privind informatizarea sferei culturii, reactualizat pentru perioada anilor 2011-2015 nu au fost realizate în practică din lipsă de resurse financiare, lipsă de echipament și specialiști etc. Subprogramul e-Patrimoniu ce includea: Programul de digitizare a patrimoniului cultural și Sistemul informatic „e-Patrimoniu” sunt foarte modeste și în mare parte au rămas doar pe hârtie.

Anumite progrese în propagarea patrimoniului l-au înregistrat instituțiile muzeale naționale care au demarat implementarea programelor de evidență electronică a patrimoniului muzeal și formarea bazei de date privind bunurile culturale mobile aflate în proprietatea muzeelor naționale. Muzeele din subordinea Ministerului Culturii dispun de pagini web proprii. În domeniul patrimoniului cultural imaterial un exemplu pozitiv de propagare este site-ul Patrimoniul cultural imaterial, realizat de MNEIN. Pagina web cuprinde patrimoniul cultural imaterial înscris în lista UNESCO, Registrul Național al Patrimoniului Imaterial, cu texte explicative, imagini foto și video. În total sunt plasate peste 5 mii de imagini, fotografii referitoare la diferite elemente ale patrimoniului imaterial.³⁶

Un exemplu de promovare a patrimoniului cultural imobil prin tehnologii informaționale este aplicația „E-Patrimoniu” creată de către AIRM pe platforma www.geoportal.md, care oferă date online a peste 1000 de monumente din patrimoniul imobil al Republicii Moldova. În același context o contribuție inestimabilă în domeniul cercetării și promovării patrimoniului arhitectural al mun. Chișinău este platforma online www.monument.sit.md lansată de către Asociația „SIT”, care, în colaborare cu Editura „Arc” a lansat în anul 2010 albumul cu titlul „Centrul istoric al Chișinăului la începutul secolului al XXI-lea. Repertoriul monumentelor de arhitectură.”³⁷

La ora actuală nu există un concept clar de dezvoltare și propagare a patrimoniului cultural al Republicii Moldova pentru sporirea vizibilității patrimoniului cultural material și imaterial în spațiul public național și internațional. Muzeele din regiuni nu au elementar calculatoare și conexiune la internet, nemaivorbind de faptul că nu au linii de buget separate pentru promovarea evenimentelor expoziționale sau pentru elaborarea planurilor de marketing, a paginilor web, traducerea în alte limbi a materialelor științifice, publicațiilor etc. Potențialul patrimoniului cultural al Republicii Moldova nu este pe deplin propagat și valorificat, iar acțiunile

fizice, inclusiv cele din străinătate, implicate în activități urbanistice, să respecte cu strictețe cerințele regulamentului. Prin acest act normativ se stipulează foarte clar esența planificării urbane, în special în ceea ce privește zonele centrale cu valoare istorică sau în alte zone cu statut deosebit, cerificatul de urbanism poate fi eliberat numai după coordonarea cu Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale și, după caz, cu Ministerul Culturii și Ministerul Mediului.

³⁶ Programul de informatizare a sferei culturii, Ministerul Culturii, 2011

³⁷ Stăvilă, Tudor, Tezaurul Arhitectural al capitalei, Akademos, nr. 1(20), martie 2011, pag. 162

Ministerului Culturii privind conservarea, protejarea și promovarea în diverse domenii (social, educație, cercetare științifică, promovare mediatică) sunt foarte modeste și sunt focusate preponderent spre consumatorul local, național, neluând în calcul oportunitățile la nivel internațional.

Utilizarea: Din datele prezentate public dar și din auditarea realizată de Curtea de Conturi se constată că există deficiențe la capitolul administrării eficiente și transparente a patrimoniului cultural. În acest sens, Curtea de Conturi a realizat recent la Ministerul Culturii și 5 entități subordonate un raport de audit al performanței pentru perioada 2008-2011. Auditarea a fost efectuată în conformitate cu prevederile art.28 și art.31 din Legea nr.261-XVI din 05.12.2008 și cu Programele activității de audit a Curții de Conturi pe anii 2011 și 2012 și a constatat: „Există oportunități de îmbunătățire a mecanismului de gestionare a patrimoniului dat/luat în locațiune de către autoritățile publice și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public și de sporire a eficienței administrării acestuia”. Raportul de audit a relevat existența mai multor probleme, deficiențe și nereguli în organizarea și desfășurarea întregului proces de transmitere în locațiune a patrimoniului gestionat de către entitățile publice, întreprinderile de stat și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public, precum și nerealizarea deplină a obiectivelor prestabilite în raporturile contractuale. În rezultatul efectuării procedurilor de audit s-a constatat³⁸:

- Privatizarea la prețuri simbolice, în condiții de locațiune, a unor bunuri din patrimoniul cultural național de către persoane fizice și juridice, cu încălcarea unor norme imperative³⁹. (Ex: București 62, Conacul urban Rîșcanu-Derojinschi);
- Gestionarea inefficientă a proprietății publice. Elementele legalității și transparenței, precum și principiul competitivității nu au întrunit cerințele legale, iar activitatea aferentă transmiterii în locațiune a patrimoniului public desfășurată în cadrul entităților nu a contribuit pe deplin la eficientizarea gestionării acestuia conform așteptărilor. (Ex: Complexul „Muzeul Satului”, Complexul muzeal „Conacul Balioz”, conacul urban Rîșcanu-Derojinschi etc.);
- Mecanismul de transmitere în locațiune este afectat de neimplementarea unui sistem de management financiar și control funcțional (ex. Î.S. Teatrul Republican „Luceafărul” Str. Eminescu 52, monument cu statut protejat de stat, conacul urban al lui A.D. Inglezi);
- Luarea unor decizii iraționale și neadecvate de către Comisia de privatizare din cadrul APP, precum și de alte organe responsabile de procesul deetanizării proprietății publice a dus la înstrăinarea unor bunuri de patrimoniu cultural din proprietatea statului în proprietatea domeniului privat la prețuri simbolice comparativ cu prețurile de luare în locațiune, iar noii proprietari au transmis bunurile privatizate în locațiune unor entități publice la prețuri net superioare, astfel investițiile acestora fiind recuperate în termen de până la 1 an, ulterior aceștia obținând profituri considerabile pe seama proprietății publice;
- Au fost constatate cazuri de diminuare a plății pentru chirie, condiționate de micșorarea suprafețelor transmise în locațiune, precum și de micșorarea valorii unor coeficienți care au stat la baza determinării chiriei anuale. Neînregistrarea dreptului de proprietate asupra unor bunuri culturale precum și nereflectarea corespunzătoare în evidența contabilă a tuturor terenurilor deținute de către acestea. (ex. Î.S. Teatrul Republican „Luceafărul” Str. Eminescu 52, monument cu statut protejat de stat, Conacul urban al lui A.D. Inglezi);
- Evaluarea necorespunzătoare de către organele cadastrale a unor bunuri de patrimoniu cultural imobile transmise în locațiune, în scopul impozitării acestora;
- Neexecutarea de către unii agenți economici a contractelor, în condiții de locațiune, uzufruct și suprafață, încheiate cu unele instituții din subordinea Ministerului Culturii, privind restaurarea și restabilirea unor obiective care fac parte din patrimoniul cultural, ceea ce a dus la degradarea monumentelor arhitecturale. (Complexul muzeal „Conacul Balioz” din s. Ivancea);
- Unele contracte încheiate de către MC și instituțiile subordonate cu unii agenți economici privind restaurarea și restabilirea unor monumente arhitecturale n-au prevăzut clauze distincte pentru realizarea angajamentelor asumate, fapt ce a determinat neobținerea avantajelor stabilite. (Conacul Balioz, Casa Kligman, Casa Herța);

³⁸ Raportul auditului performanței „Există oportunități de îmbunătățire a mecanismului de gestionare a patrimoniului dat/luat în locațiune de către autoritățile publice și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public și de sporire a eficienței administrării acestuia”, Curtea de Conturi, 06.07.2012

³⁹ art.17 alin.(4) din Legea culturii nr.413-XIV din 27.05.1999

- Au fost efectuate lucrările de restaurare și reconstrucție a Complexului muzeal „Conacul Balioz” fără autorizație de construcție, iar ca urmare a tergiversării și întreruperii acestora timp de 3 ani, au fost scoase la iveală mai multe neajunsuri, inclusiv degradări la unele edificii;
- Terenul cu suprafața de 175,3 ha, repartizat MNEIN în scopul conservării și antrenării monumentelor de cultură națională, prin edificarea „Muzeului Satului”, a căpătat pe parcurs un alt aspect, fiind transformat într-o zonă de odihnă neautorizată, cu plată pentru populație, aceste venituri nefiind înregistrate în evidență contabilă a MNEIN;
- Formarea datoriilor debitoare, inclusiv cu termenul expirat, ca urmare a neachitării plăților pentru chirie și serviciile comunale în termenele stabilite de contractele de locațiune și neîntreprinderea măsurilor de rigoare față de datornici;
- Mecanismul de transmitere/luare în locațiune, implementat de către responsabilii în domeniul administrării proprietății publice a derulat fără o gestiune performantă și într-un mod ineficient (Ex: Complexul Muzeal „Muzeul Satului”, Complexul muzeal „Conacul Balioz”, etc.).

Se concluzionează că, în perioada supusă auditului, responsabilii implicați în procesul de administrare a proprietății publice nu au asigurat o bună guvernare a patrimoniului public aflat în gestiunea entităților publice, întreprinderilor de stat și societăților comerciale cu capital integral sau majoritar public, iar la capitolul implementarea mecanismului de dare/luare în locațiune sunt încă rezerve pentru asigurarea unui sistem de management performant și control. Întru ameliorarea situației și asigurarea administrării eficiente a patrimoniului public, utilizării economicoase și eficiente a mijloacelor publice, este necesară elaborarea și implementarea de către Guvern a unor reglementări distincte și exhaustive, menite să stabilească suficient de bine relațiile de locațiune, precum și să restricționeze atât modalitatea actuală de luare în locațiune a spațiilor nelocuibile de la sectorul privat, cât și cea de privatizare a încăperilor nelocuibile proprietate publică date în locațiune⁴⁰.

Este important de menționat faptul că conform prevederilor art.3 pct.5) lit. b) al Legii nr. 627-XII din 04.07.1991 „Cu privire la privatizare”, obiectivele care fac parte din patrimoniul cultural național, incluse în Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, nu sunt pasibile de privatizare, ceea ce la moment nu se respectă și nici nu se aplică în practică.

Perpetuarea: Organele de stat pentru ocrotirea monumentelor sunt responsabile de perpetuarea patrimoniului și controlul efectuării lucrărilor de evidență, studiere și punere în valoare a patrimoniului cultural. Conservarea și restaurarea monumentelor se întemeiază pe principii și norme științifice universale acceptate. Cu părere de rău la moment Republica Moldova nu are o infrastructură de instituții preocupate de conservarea și restaurarea monumentelor, lipsesc resursele umane calificate în domeniul conservării și a restaurării, lipsesc laboratoarele de investigații și ateliere dotate cu echipament modern pentru restaurarea și conservarea pieselor de patrimoniu. Lipsa specialiștilor este un impediment major în procesul de gestionare și administrare a patrimoniului. Numărul mic de specialiști angajați în acest domeniu afectează direct calitatea managementului patrimoniului național. Din numărul total de 38 angajați ai Ministerului Culturii, doar 4 angajați ai Direcției patrimoniu cultural și arte vizuale administrează domeniul patrimoniului cultural, la care se adaugă numărul de 7 angajați ai Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor și 16 angajați ai Agenției Naționale Arheologice. În fiecare direcție raională de cultură sunt câte 2 angajați, unul dintre care este responsabil și de patrimoniul cultural local. Salariul lunar al unui specialist angajat al AIRM constituie 990 lei/lunar ceea ce contribuie direct la migrarea cadrelor și a specialiștilor din acest domeniu.

Planificarea pe termen mediu și lung nu se realizează la nivelul necesar. Ministerul Culturii nu are un plan național de salvagardare și de dezvoltare strategică pe termen lung a patrimoniului cultural. Managementul inadecvat al patrimoniului cultural este confirmat de numărul mare de demolări al patrimoniului arhitectural și numărul mic de dosare penale legate de patrimoniul cultural ajunse în instanță de judecată. Deși la nivel macro prioritățile au fost stabilite de către autoritățile centrale, la nivelul administrațiilor publice locale nu sunt îndeplinite și aplicate în practică prevederile legale de protecție, finanțare și restaurare a patrimoniului cultural arhitectural, arheologic, etc.

⁴⁰ Ibidem

Cu toate acestea trebuie menționat faptul că după anul 2009 Ministerul Culturii a îmbunătățit vizibil sistemul de identificare, protejare și utilizare a patrimoniului culturii, însă pentru păstrarea acestuia este nevoie de voință politică, de continuarea reformelor în sistemul cultural și un management eficient și transparent al patrimoniului.

Starea patrimoniului

Patrimoniu imobil: Monumentele de Arhitectură

Starea precară a patrimoniului imobil a fost determinată în special de nivelul de dezvoltare economică și de situația social-politică instabilă din țară în ultimii 20 de ani. Un pericol real pentru patrimoniul arhitectural și natural din Republica Moldova îl constituie presiunea investițiilor imobiliare și a construcțiilor neautorizate care au parvenit o dată cu creșterea economică.

În anul 2010 Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor (AIRM) a început inspectarea și evaluarea situației reale a monumentelor arhitecturale incluse în Registrul monumentelor ocrotite de stat pentru a stabili starea de conservare, protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural național al Republicii Moldova⁴¹. Dezvoltarea urbană a Chișinăului, dublu accelerată față de restul țării s-a soldat cu distrugerea impunătoare a patrimoniului național imobil. *"Registrul monumentelor de importanță națională și municipală"*, aprobat de Primăria mun. Chișinău în ianuarie 1995, cuprinde 977 monumente istorice municipale⁴². În urma evaluării patrimoniului arhitectural al Nucleului Centrului Istoric al mun. Chișinău efectuată de către AIRM s-a constatat⁴³:

- 80 de monumente arhitecturale au fost demolate⁴⁴ (dintre care 44 au fost demolate în perioada 1993-2006, iar 36 de obiective au fost demolate în perioada 2006-2012)⁴⁵;
- 17 clădiri istorice sunt într-o stare avansată de ruinare;
- 160 de cazuri de intervenții ilegale ce au prejudiciat autenticitatea monumentelor.

În mun. Chișinău au avut de suferit 254 de monumente de patrimoniu imobil de categorie națională și locală din numărul total de 977 de monumente din cauza nerespectării legislației în vigoare.

În pofida moratorului emis de către Primăria Chișinău la 21 februarie 2011 ce interzice orice construcție (reconstrucție, supraetajare, extindere, replanificare, modificarea fațadelor, desființarea monumentelor imobile) în Centrul Istoric al Chișinăului, construcțiile ilegale și intervențiile continuă, iar Primăria continuă să elibereze certificate de urbanism pentru proiectare, autorizații de desființare și construcții fără avizul Ministerului Culturii și fără consultarea Consiliului Național al Monumentelor Istorice. Astfel grație a mii de construcții și anexe neautorizate la imobile, mun. Chișinău se ruralizează treptat și este invadat de „kitchiuri arhitecturale”, care schimbă aspectul urban al capitalei.

„Centrul istoric al Chișinăului continuă și actualmente să fie privit drept un spațiu de experimente urbanistice, edificiile istorice de aici fiind tratate drept o piedică jenantă în calea progresului, progresul fiind confundat cu distrugerea fondului istoric de clădiri și înlocuirea acestuia cu edificii noi, considerate a fi unicele „conforme stilului modern de viață”. Mulți proprietari din centrul orașului, în așteptarea demolării iminente sau reconstruirii din temelie, urmăresc doar posibilitățile de a vinde edificiile istorice și terenurile de pământ ce le

⁴¹ Rezultatele inspectării la nivelul mun. Chișinău au fost publicate în „Cartea neagră a patrimoniului cultural al mun. Chișinău”, AIRM, 2010.

⁴² Există neclarități în ceea ce privește numărul exact de bunuri protejate (de la 977- la 560 într-un nou registru municipal), împărțite în clădiri de interes național (aproximativ un sfert) și clădiri de interes local (trei sferturi)

⁴³ AIRM, Notă informativă pentru Ședința de Guvern din data de 06 iulie 2011 privind obiectivele de arhitectură și arheologice

⁴⁴ Ibidem, Lista Monumentelor demolate, „Cartea neagră a patrimoniului cultural al mun. Chișinău”, AIRM, 2010, p.24

⁴⁵ Administrația mun. Chișinău operează cu cifra de 150 de imobile demolate

aparțin, evitând să mai investească în reparații”⁴⁶. În același context trebuie menționat faptul că Planul Urbanistic General al mun. Chișinău în formă actuală contravine practicilor europene și internaționale. Acesta prevede construirea direct prin nucleul centrului istoric a unei străzi noi de circa 70 metri lățime „bulevardul Cantemir”. Construcția „bulevardului Cantemir” în zona istorică cu autorizarea demolării obiectelor de patrimoniu istoric, va afecta grav Centrul Istoric prin faptul că: vor fi demolate 26 edificii de patrimoniu (2,7% din clădirile istorice), inclusiv: 13 propuse în Registrul monumentelor de Academia de Științe a Moldovei, 18 case de locuit, 1 edificiu al unei școli, 1 casă memorială (atletul I. Zaichin), 1 complex de clădiri aferent bisericii Sf. Mare Mucenic Haralambie, 1 casă parohială, 1 casă a administrației averii mănăstirești de pe Muntele Athos, 2 unități comerciale de epocă, 1 atelier, vor fi demolate cca. 130 case de locuit contemporane cca. 400 familii strămutate în alte locuințe.⁴⁷

La nivel național evaluarea efectuată de către AIRM în perioada 2009-2011⁴⁸, asupra 788 de monumente din 366 de localități (29 de raioane) a scos la iveală mari disfuncții și vulnerabilități în domeniul patrimoniului imobil din Republica Moldova. S-a constatat:

- circa 15 % din imobile și situri istorice au fost demolate;
- 40% din imobile și situri istorice sunt în stare de degradare avansată;
- 111 biserici au fost mutilate prin intervenții degradante, fără permisiunea autorităților investite de legislație cu responsabilități de autorizare a intervențiilor de acest gen;
- 80 % din cele 49 conace boierești cu statut de monument protejat de categorie națională se află în stare de ruină;
- 18 biserici de lemn înscrise în Registrul monumentelor ocrotite de stat au fost demolate în perioada 1993-2012;
- 4 biserici de lemn se află într-o stare de degradare avansată⁴⁹;
- 20 de edificii de arhitectură civilă sunt într-o stare degradantă;
- 50 de monumente de for public sunt într-o stare nesatisfăcătoare;
- 31 biserici din diverse localități ale republicii sunt la momentul actual într-o situație nesatisfăcătoare și nu întrunesc toate normele de conservare preventivă. La fel, în majoritatea mănăstirilor istorice protejate de stat au fost operate intervenții care au prejudiciat grav originalitatea și valoarea lor de monument;
- 8 mănăstiri din țară sunt în stare nesatisfăcătoare, peste 20 într-o stare deplorabilă.⁵⁰

În Republica Moldova nici o persoană fizică, juridică, demnitar de stat sau funcționar public nu a purtat răspundere penală în fața legii privind acțiunile ilegale care au condus la deteriorarea sau distrugerea monumentelor istorice. În urma mai multor ilegalități AIRM a sesizat organele de profil și organele de drept conform Regulamentului AIRM:

- Procuratură – 34 de sesizări (dintre care 15 răspunsuri sunt cu Ordonanță de neîncepere a urmăririi penale, 4 dosare sunt în curs de examinare, 2 au ajuns în instanța de judecată, și 10 au rămas în general fără răspuns;
- Inspekția de Stat în Construcție – 18 sesizări;
- Centrul pentru Combaterea Corupției și Crimelor Economice – 2 sesizări;
- Ministerul Afacerilor Interne – 6 sesizări.

Deși AIRM înaintează materialele către organele de drept acestea răspund prin „neînceperea urmăririi penale din lipsa componentei de infracțiune”. În cazul în care totuși sunt aplicate amenzi administrative pentru demolarea monumentului, acestea sunt achitate fără probleme, deoarece sumele achitate sunt de zeci de ori

⁴⁶ Ciocanu Sergius, “Probleme ale protecției și punerii în valoare a patrimoniului architectural în municipiul Chișinău”, Identitățile Chișinăului, 2012, p. 218

⁴⁷ Concept privind revitalizarea integrată a Centrului Istoric al orașului Chișinău, 2008, p. 8

⁴⁸ Patrimoniul Cultural al republicii Moldova: de la realitate la necesitate, AIRM, 2011

⁴⁹ Biserica „Sf. Arhanghel Mihail” din satul Hiliuți, raionul Rașcani, Biserica „Sf. Nicolae” din Năpădeni, raionul Ungheni, Biserica „Sf. Arhanghel Mihail și Gavril” din satul Vorniceni, raionul Strășeni și Biserica „Sf. Trifan din satul Cotul Morii, raionul Hancești.

⁵⁰ Raportul anual al AIRM, www.airm.gov.md, 2011

mai mici decât costul unui metru pătrat demolat, iar unii agenții economici demolează conștient fără a avea consecințe penale.

Ineficiența cadrului legal dar și a instituțiilor responsabile de protecția patrimoniului cultural au fost demonstrate în numeroase cazuri care au devenit publice prin intermediul mass-mediei: cazul Conacului Teodosiu din str. Ștefan cel Mare, 160 (A,B), demolat cu permisiunea fostului ministru al Culturii Artur Cozma; cazul Complexului de clădiri a fostei școli de pomicultură și viticultură din Chișinău (sec. XIX) din str. Sarmizegetuza 48/12 demolat de către compania FPC „Exfactor-grup” SRL cu suportul deciziilor instanțelor de judecată, dar și prin avizul semnat de către ministrul culturii care și-a depășit atribuțiile în funcție; o atenție specială merită cazul din str. București 62 (Conacul Râșcanu-Derojinski); cazul din str. Moara Roșie, 5 A,B; conacul urban al lui A.D. Inglezi din str. Eminescu 52; cazul din str. Vlaicu Pârcălab 71 demolat de către compania SRL Leopress cu permisiunea fostului ministru al Culturii Artur Cozma și a Direcției Patrimoniu și Arte Vizuale în persoana Dlui Nicolae Răilean; cazul din str. Mateevici 85; cazul Complexului muzeal „Conacul Balioz” din s. Ivancea; cazul conacului familiei Bogdasarov din s. Piatra, r-l Orhei; conacul „Odaia Dragalina” a familiei Ianovschi” situat în satul Gura Bâcului, r-l Anenii Noi; cazurile de demolare din str. Sciusev 67, 80, 82 și cel sub riscul demolării din str. Sciusev 52; din str. Rabbi Țirilson 8-10; intervențiile de degradare în Centrului istoric protejat de stat al Chișinăului pe str. Colina Pușkin 3; str. Piața Veche 10; construcțiile neautorizate la complexul monastic al mănăstirii Țipova din r. Rezina. Un caz aparte îl constituie Rezervația cultural-naturală din Orheiul Vechi care a fost înaintată de către Republica Moldova pentru a fi inclusă în lista patrimoniului mondial al UNESCO, dar din cauza mai multor intervenții degradante la complexele rupestre și alte disfuncționalități a fost nevoie de retragerea dosarului. (Anexa 7)

Patrimoniul Arheologic

Patrimoniul arheologic⁵¹ din Republica Moldova, a fost în ultimii 20 de ani la modul practic în afara sistemelor de administrare de stat. În cadrul Ministerului Culturii activează Comisia Națională Arheologică, iar din anul 2012 a fost creată Agenția Națională Arheologică ([ANA](#)) care este la moment în curs de evaluare a stării reale a patrimoniului arheologic. Problemele cheie ale patrimoniului arheologic țin de lipsa unui sistem de evidență și documentare a patrimoniului arheologic imobil, lipsa Cadastrului Arheologic al Republicii Moldova, lipsa Repertoriului Arheologic Național, lipsa actelor normative de reglementare, nu sunt delimitate zonele de protecție a monumentelor arheologice. De asemenea lipsește sistemul de monitorizare a lucrărilor de amenajare și construcții în zone cu patrimoniu arheologic, etc. În ultimii 20 ani un impact extrem de negativ asupra siturilor arheologice l-au avut activitățile ilicite ale „căutătorilor de comori” cu utilizarea detectoarelor de metale, care au extras din straturi culturale și au comercializat zeci de tezaururi monetare și mii de obiecte arheologice mobile de o valoare cultural-științifică inestimabilă. De asemenea un număr mare de situri arheologice, movile, tumule, așezări și necropole antice sunt distruse totalmente în timpul lucrărilor agricole. O altă problemă a constituie traficul ilicit de bunuri culturale din patrimoniul arheologic peste hotarele țării cu scopul de fi comercializate ilegal.

Principalele **cauze care generează disfuncții în domeniul patrimoniului cultural sunt:**

- absența voinței politice și indiferența autorităților;
- utilizarea inefficientă a mijloacelor publice și proasta gestionare a patrimoniului de către autoritățile publice centrale și locale;
- nerespectarea legislației;
- lipsa cronică de resurse financiare pentru restaurare și cercetare;
- cadrul instituțional nedezvoltat și pasivitatea instituțiilor publice municipale și neguvernamentale în salvagardarea patrimoniului național;
- imprecizia inventarului și evidenței patrimoniului arhitectural;
- lipsa specialiștilor și a personalului de monitorizare din instituțiile publice;
- continuarea intervențiilor în zona istorică fără respectarea Memorandumului, care limitează intervențiile arhitecturale și de construcție;

⁵¹ Patrimoniul arheologic se împarte în două categorii de bază: imobil și mobil. Patrimoniul arheologic imobil cuprinde situri, peisaje și ansambluri arheologice, iar cel mobil piese arheologice mobile.

- patrimoniul construit și patrimoniul arheologic imobil nu a fost documentat suficient, nu a fost inclus în documentația cadastrală și nici nu a fost integrat în sfera serviciilor publice;
- lipsa dotărilor cu echipament și tehnică necesară;

Demolarea sau deteriorarea monumentelor de arhitectură și istorie are loc prin:

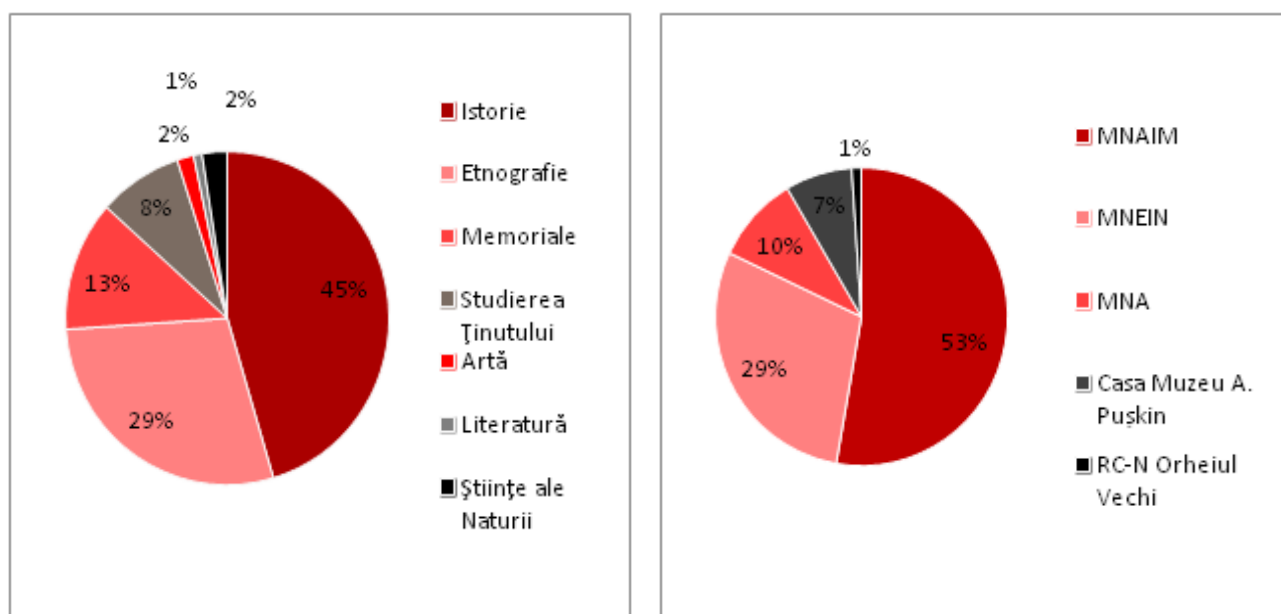
- lipsa politicilor și strategiilor pentru salvagardarea patrimoniului cultural;
- abandonarea și distrugerea intenționată pentru eliberarea unor terenuri cu potențial economic;
- construcția unor edificii noi;
- intervenții și reparații fațadelor fără respectarea normelor aplicate obiectelor cu valoare de patrimoniu prin (supraetajare, extindere, replanificare, modificarea fațadelor), înlocuirea elementelor originare de tâmplărie: uși, ferestre etc.;
- demontarea acoperișurilor, planșeelor și pereților clădirilor, urmată de abandonarea lor până în momentul când procesul de distrugere naturală a acestora atinge cota maximă;
- demolarea clădirii protejate, păstrându-se doar peretele ei dinspre stradă, și integrarea acestui perete într-o construcție nouă;
- incendierea imobilului;
- nerespectarea normelor elementare de restaurare și utilizarea materialelor neadecvate de construcție⁵²;
- corupția și implicarea factorului politic, prin lobarea intereselor economice de grup și de partid;
- depășirea atribuțiilor de serviciu a funcționarilor publici și eliberarea de către aceștia a certificatelor de construcție, de desființare, pentru supraetajare (mansardare), etc.;
- modificarea numărului cadastral, a adresei imobilului și apoi demolarea clădirii;
- greșeli tehnice sau mecanice ale Registrului monumentelor ocrotite de stat;
- privatizarea ilicită la prețuri simbolice a unor obiective care fac parte din patrimoniul cultural;
- deteriorare prin neglijență și din necunoașterea legislației în vigoare;
- turism agresiv practicat în spații neamenajate în acest scop;
- necunoașterea valorii monumentelor și indiferența comunității;
- factori naturali – calamități diverse, factori climaterici, seismici și de altă natură;
- factori biologici – ciuperci, insecte, bacterii etc.

Patrimoniul mobil din Muzeu, colecții, arhive

Muzeele din Republica Moldova sunt instituții culturale de importanță majoră în procesul afirmării identității culturale, al păstrării memoriei sociale și menținerii dialogului intercultural. Rolul muzeelor este esențial în procesul de administrare, gestionare și promovarea patrimoniului mobil. Cadrul legal al muzeelor din Republica Moldova are la bază: *Legea Muzeelor (2002)*, *HG Nr. 1111 din (2003)*, *Legea privind protejarea patrimoniului cultural național mobil nr. 280 din (2011)*, *HG Nr. 228 (2009) cu privire la constituirea Rezervației culturale – naturale "Orheiul Vechi"*, care reglementează atât modul de organizare și funcționare al muzeelor și colecțiilor publice, cât și modalitățile de protejare a bunurilor culturale mobile deținute public în muzeu, colecții și arhive de stat sau aflate în proprietate privată. Muzeele subordonate Ministerului Culturii sunt: Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (MNEIN), Muzeul Național de Artă (MNA), Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei (MNAIM), Casa muzeu „A. S. Pușkin”. Rezervația cultural - naturală Orheiul Vechi (RC-N OV) și Muzeul Național al Literaturii "Mihail Kogălniceanu".

⁵² Ex: str. Ștefan cel Mare 113 (Vila urbană M. Kligman), str. Ștefan cel Mare 115 (Vila urbană V. Herța), Complexul Muzeal Conacul Balioz, din s. Ivancea, r-l Orhei, mănăstirea Căpriana, mănăstirea Curchi, etc

Figura 3 Muzeele din Republica Moldova (stânga) și patrimoniul mobil gestionat de muzeele naționale (dreapta)

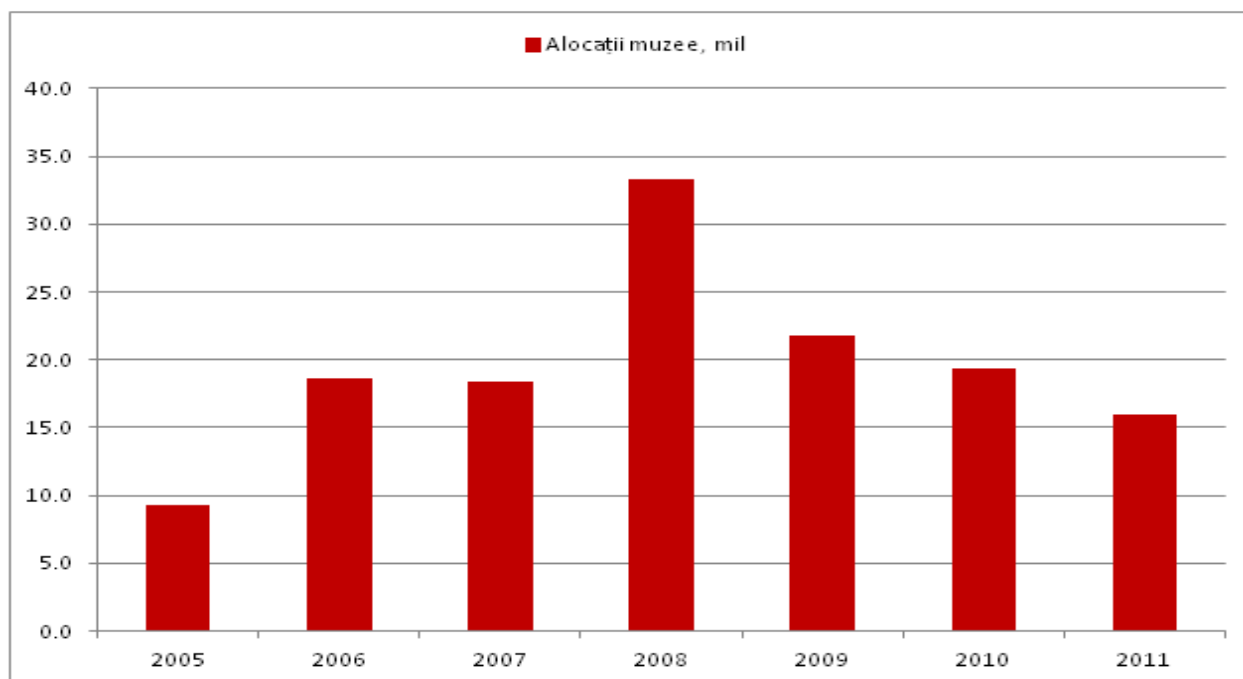
Sursa: elaborat de autori în baza datelor din Propunerea de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, Ministerul Culturii, 2012

În gestiunea muzeelor din Republica Moldova se află 177 de edificii cu o suprafață totală de 60.750 m², dintre care 30.035 m² sunt spații expoziționale și 6.250 m² – depozite. Totodată muzeele duc lipsă de spațiu expozițional, deoarece o bună parte din edificii necesită reparații capitale, în atenția publicului este expus doar 6,8% din patrimoniul aflat în gestiunea muzeelor.⁵³

Finanțarea muzeelor naționale este formată din alocațiile din bugetul public național și din mijloacele speciale care se formează din serviciile pe care le prestează muzeele contra plată. În anul 2011 finanțarea muzeelor a constituit 15,902 mln. lei din suma totală de 206,388,1 mln. lei, ceea ce constituie 7,6% din totalul alocat. În ultimii 4 ani suma alocațiilor pentru muzee este în scădere. În comparație cu anul 2008 când muzeele au primit 33.360.126 mii lei, în 2011 suma alocațiilor este mai mică de două ori (15.902.000 mii lei), ceea ce este mai puțin decât alocațiile pentru anul 2006.

⁵³ Propunerea de politică publică privind modernizarea și eficientizarea activității muzeelor, Ministerul Culturii, 2012

Figura 4 Alocații din BPN muzee per ani pe țară, mln. lei

Sursa: Baza de date a cheltuielilor publice BOOST, Ministerul Finanțelor,

Din totalul veniturilor (cheltuieli de bază și mijloace speciale) achitarea salariilor a constituit 50% din buget, 29 % pentru achitarea serviciilor de consum (energie termică, electrică, apă, gaz), 6 %, pentru investiții capitale, iar restul pentru reparații capitale și procurări mijloace fixe. Actualul mecanism de finanțare a muzeelor este format în funcție de numărul de angajați al muzeelor plus cheltuieli de menținere ale sediilor, iar reparația sau restaurarea muzeelor are loc în funcție de disponibilitatea bugetului. Politica de finanțare a statului în ceea ce privește instituțiile muzeale se axează pe menținerea activităților și supraviețuirea muzeelor, și nu pe dezvoltarea acestora, deoarece sunt percepute drept instituții ce consumă banii publici fără a genera profit.

Problema de bază a muzeelor din Republica Moldova este lipsa unui management eficient și capacitatea scăzută a instituțiilor muzeistice de a valorifica și gestiona patrimoniul național. Aceasta se manifestă prin:

- Lipsa planurilor de dezvoltare strategică (PDS) a muzeelor;
- Lipsa programelor de stat privind salvagardarea patrimoniului cultural național;
- Finanțarea precară și costurile înalte de formare, păstrare și întreținere a patrimoniului cultural;
- Capacități limitate de resurse umane calificate în domeniul conservării și a restaurării (lipsește laboratoarele de investigații și ateliere dotate cu echipament modern pentru restaurarea și conservarea pieselor de patrimoniu. (48.860 de piese (9,3%) din colecțiile muzeelor naționale necesită restaurare, de asemenea 102 edificii, adică 65% din edificiile muzeelor subordonate Ministerului Culturii necesită lucrări de restaurare sau reparații capitale);
- Numărul mic de vizitatori dar și limitarea accesului populației la valorile culturale prin resursele informaționale (80% din muzeele din teritoriu nu sunt dotate cu calculatoare și echipament tehnic care le-ar permite digitalizarea patrimoniului. În prezent nu există o arhivă electronică și un program modern unic de evidență computerizată a patrimoniului muzeal. La moment doar 11 % din obiectele de patrimoniu muzeal este digitalizat, iar numărul de obiecte din patrimoniul național material/imaterial, mobil/imobil online este foarte redus);
- Lipsa resurselor financiare pentru suplinirea colecțiilor de stat;
- Lipsa inventarelor și bazelor de date electronice referitoare la patrimoniul cultural național. Este necesară pașaportizarea patrimoniului precum și ordonarea și securizarea documentației privind patrimoniul aflat în gestiunea muzeelor;

- Lipsa sistemelor tehnice performante privind securitatea colecțiilor de patrimoniu cultural din cadrul muzeelor naționale; lipsă de echipamente de monitorizare și menținere a microclimatului optim în depozite (termografe, hidrografe, camere de luat vederi, stingătoare de foc, etc.);
- Subdezvoltarea rețelei de muzee din teritoriu;
- Gradul înalt de degradare a patrimoniului material mobil;
- Decalajul considerabil în ceea ce privește accesul la serviciile și produsele culturale pentru consumatorii din mediul rural și cel urban;
- Utilizarea insuficientă a potențialului patrimoniului cultural în industria culturală a Republicii Moldova;
- Salariile mici ale muzeografilor (1567 lei);
- Numirea fără concurs a directorilor muzeelor de către Ministerul Culturii pe un termen nelimitat fără a fi efectuată vre-o evaluare a performanțelor candidatului și fără a prezenta un proiect de management;
- Intervenția Ministerului Culturii în politica de stabilire a prețurilor pentru biletele de intrare la muzee.

Potențialul patrimoniul cultural mobil aflat în gestiunea muzeelor din Republica Moldova nu este valorificat pe deplin la moment, iar lipsa managementului eficient bazat pe indici de performanță pune în pericol tezaurul patrimoniului cultural național. Dacă actualul model de management și de finanțare nu se va modifica esențial există riscul ca în viitorul apropiat situația muzeelor să se înrăutățească, colecțiile din patrimoniul național vor degrada în continuare din lipsă de fonduri, va continua migrarea specialiștilor din muzee iar numărul de vizitatori va scădea de la an la an. În fond, managementul actual al muzeelor din Republica Moldova are la bază modelul centralizat sovietic, care în condițiile economiei de piață și-a dovedit din plin ineficiența. Acesta nu stimulează spiritul antreprenorial și de inițiativă al administratorilor. Experiența internațională de administrare a muzeelor ar putea oferi numeroase exemple de promovarea a serviciilor și produselor muzeale prin deschiderea în cadrul muzeelor a unor centre polivalente, săli de conferință, pentru dezbateri publice, ateliere, săli pentru copii, magazine de suvenir, cafenele, librării etc., prin care muzeele își asigură sustenabilitatea, capătă autonomie financiară și își diversifică serviciile, produsele și segmentul de vizitatori. Muzeele au nevoie de un management modern bazat pe performanțe⁵⁴, iar aplicarea în practică a principiilor stipulate în documentele de strategii și politici culturale ale UNESCO și Uniunii Europene, vor contribui la integrarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova în circuitul valorilor internaționale.

Resursele destinate patrimoniului cultural și utilizarea acestora

Un criteriu important în procesul determinării modelului de politică culturală îl constituie modul de finanțare a culturii de către stat. În acest sens sunt cunoscute 4 modele de politici culturale după criteriul de finanțare: „facilitator”, „patron”, „arhitect” și „inginer”. Republicii Moldova la etapa actuală îi corespunde modelul de „patron”, în care statul decide pentru ce, cât și cum vor fi alocate resursele financiare din bugetul de stat după decizia guvernului și a parlamentului. În cadrul politicilor sociale naționale cultura continuă să fie privită ca un domeniu de importanță secundară. În același timp criza economică a exercitat efecte adverse nu doar asupra economiei țării dar și asupra patrimoniului cultural. În acest sens principalele surse financiare pentru valorificarea patrimoniului cultural în perioada de tranziție a fost bugetul de stat și bugetele administrațiilor locale.

Conceptul politicilor de stat în domeniul patrimoniului cultural⁵⁵ prevede „finanțarea activității privind evidența, studierea, punerea în valoare, salvarea, protejarea, conservarea și restaurarea monumentelor se asigură de la bugetul de stat prin Ministerul Culturii, de la bugetele locale, din contul plăților pentru arendă, inclusiv din chiria pentru terenul din zonele de protecție ale monumentelor, din defalcările din beneficiul de pe turism, din venitul întreprinderilor, care stingheresc ocrotirea monumentelor, din beneficiul organelor asigurării de stat, în conformitate cu acordurile încheiate, din veniturile și donațiile organizațiilor care, pe baza statutului lor, ocrotesc monumentele, din fondurile și donațiile unor persoane fizice și juridice, precum și din alte surse legale”.

⁵⁴ Un exemplu pozitiv îl constituie MNAIM, care a fost recent atestat, prin Avizul Comisiei specializate, prin ordinul nr. 03-63 din 9 aprilie 2012 al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare pentru evaluarea MNAIM.

⁵⁵ Legea privind ocrotirea monumentelor nr. 1530-XII din 22.06.1993, art. 35

Fiecare Decizie a Guvernului privind distribuirea banilor publici în Republica Moldova este expediată pentru dezbateri în Comisiile parlamentare, apoi este legalizată de către Parlament printr-o lege cu un singur articol. Decizia cu privire la distribuirea fondurilor publice în raioane sau municipii aparține în ultimă instanță Consiliului raional sau municipal⁵⁶.

Tabelul 12 Distribuirea alocărilor de resurse pe programe de cheltuieli pentru Programul III "Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național", pe anii 2013-2015

Denumirea programului	Total cheltuieli publice (mii lei)			Proгноza (mii lei)			Ponderea fiecărui program în suma totală a cheltuielilor din sector (%)		
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Programul III " Protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național "	646,0	7670,0	1588,8	3871,4	1575,9	1747,4	0,6	0,2	0,2

Sursa: Strategia sectorială de cheltuieli în domeniul Culturii, 2013-2015

Pentru realizarea Subprogramului III – „Protejarea și valorificarea patrimoniului cultural național” în anul 2012 cota de finanțare a constituit doar 0,3 % (1.588,8 mii lei) din volumul total al finanțării de 614,9 mil lei. Comparativ cu anii precedenți în anul 2012 se constată o ușoară creștere a mijloacelor alocate pentru subprogramele din domeniul culturii (vezi Tabelul 12). În același timp, insuficiența mijloacelor prevăzute pentru sectorul cultură nu permit alocarea mijloacelor suficiente pentru subprogramul III ceea ce perpetuează starea gravă a domeniului patrimoniului cultural⁵⁷. În sectorul cultural există o discrepanță substanțială în distribuția finanțării pe subprograme, programul III fiind cel mai slab finanțat comparativ cu alte subprograme (vezi Tabelul 2, Capitolul 1).

Deși legislația prevede alocarea resurselor financiare pentru activitățile de ocrotire a patrimoniului cultural, ele nu se realizează în practică în mod sistemic din cauza lipsei de fonduri atât în bugetul guvernului cât și în bugetul administrației publice locale. Ministerul Culturii prevede anual resurse financiare la capitolul „Investiții capitale în construcție”. În anul 2011 Ministerul Culturii a prevăzut 11.3 mln. lei, însă, după rectificarea bugetului au rămas doar 7 mln. lei ce au fost alocați la 5 instituții din subordinea Ministerului Culturii pentru reconstrucții. Din aceeași linie de buget 2012 Ministerul Culturii a finanțat restaurarea Muzeului Național de Arte din str.31 August 1989 nr.115, municipiul Chișinău - 3 277,2 mii. lei; restaurarea blocului administrativ al Muzeului National de Etnografie si Istorie Naturala, str. M. Kogălniceanu nr. 83, mun. Chișinău - 2 801,0 mii. lei; restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din bl. Ștefan cel Mare 115, mun. Chișinău - 2 000,0 mii lei; restaurarea blocului administrativ al Muzeului National de Etnografie și Istorie Naturala, str. M. Kogălniceanu nr. 83, mun. Chișinău – 750 mii lei. Pentru restaurarea edificiului Sălii cu Orgă, din bd. Ștefan cel Mare 81, mun. Chișinău, Ministerul culturii a alocat - 2 500,0 mii. lei, din totalul de 25 mln. lei necesare. (vezi Anexa 6: Alocații destinate finanțării investițiilor capitale - Patrimoniu cultural imobil) Actualmente, Ministerul Culturii a inclus un set de propuneri privind finanțarea domeniului culturii la modificarea Legii Culturii, reieșind din necesitățile actuale. La moment se pregătește un proiect de hotărâre de Guvern privind crearea fondului pentru conservarea, restaurarea și valorificarea monumentelor istorice pentru a suplini resursele financiare cu destinație specială în domeniul patrimoniului cultural.

Bugetul Agenției de Inspectare a Monumentelor, a Agenției Naționale Arheologice și a CNCPPCI este constituit din alocațiile din buget și din surse extrabugetare, ca urmare a acumulării veniturilor proprii din activități specifice, prestări de servicii, contracte, din alte mijloace intrate legal în posesia instituției. Spre

⁵⁶ Consiliile locale ale unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi și de nivelul al doilea prevăd în bugetele anuale sumele necesare pentru lucrările de evidență, studiere, punere în valoare, salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor situate în teritoriile lor, în baza propunerilor Ministerului Culturii. Art.42.

⁵⁷ Ibidem http://www.mf.gov.md/common/middlecost/cctm2013/Anexe/Anexa_14_Cultura.pdf

exemplu bugetul AIRM ajunge la 400.000 mii lei anual, ceea ce este ne semnificativ în comparație cu volumul de lucru și necesitățile reale ale domeniului pe care îl administrează. Spre exemplu la capitolul restaurări în bugetul Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor nu sunt prevăzute fonduri, respectiv instituția nu se poate implica financiar în procesul de reabilitare a monumentelor, iar din lipsă de specialiști în domeniul restaurării agenția nu poate oferi consultanță în proiectele de restaurare a patrimoniului.

La nivel local, indiferența majorității funcționarilor publici față de patrimoniu poate fi observată în modalitatea de constituire a bugetelor pentru cultură, care sunt aprobate fără a ține cont de aceste prevederi.

Redistribuirea responsabilităților financiare între diverse niveluri administrative (ce structură va finanța cutare sau cutare instituții culturale și ce funcție administrativă și financiară își vor asuma aceste structuri) este una dintre cele mai dificile și complexe probleme în Republica Moldova. Actualul sistem financiar din Moldova se bazează de fapt pe fostul model centralizat de finanțare a culturii, care și-a demonstrat din plin ineficiența în ultimii ani. După reforma teritorial-administrativă din 2003, rețeaua de instituții culturale locale din cele 32 de raioane a fost de fapt reînclusă în sistemul raional centralizat, devenind mult mai expusă vizavi de politica de intervenție a autorităților centrale și locale⁵⁸.

În concluzie, se constată că finanțarea precară a programelor de protejare și punere în valoare a patrimoniului cultural, dar și administrarea ineficientă a patrimoniului se datorează în mare parte mecanismului ineficient de finanțare a sectorului cultural care a rămas același ca și în perioada sovietică. Deși alocațiile pentru patrimoniu cultural au crescut de la an la an, politica financiară a statului în ceea ce privește salvagardarea patrimoniului cultural se axează pe strategii și obiective de supraviețuire și nu pe dezvoltarea acestuia. O soluție pe termen lung pentru finanțarea patrimoniului cultural ar putea fi parteneriatul public-privat. Modificarea Legii cu privire la Filantropie și Sponsorizare, va stimula companiile private și agenții economici să investească în domeniul restaurării patrimoniului cultural, beneficiind de facilități fiscale.

În anul 2010, sub egida Ministerului Culturii și a Academiei de Științe a Moldovei, un colectiv de cercetători de la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Muzeul Național de Istorie Naturală și Etnografie, Universitatea de Stat a Moldovei și Universitatea de Stat Ion Creangă au inițiat elaborarea unui Program Național de Salvagardare a Patrimoniului cultural al Republicii Moldova pentru perioada 2011-2014⁵⁹. Costurile estimative pentru realizarea acestui program au fost estimate la 15 mln. lei.

Politicele de finanțare ale patrimoniului cultural nu trebuie orientate doar spre „restaurarea monumentelor” ci și spre investiția în capitalul uman care trebuie să administreze aceste monumente. Deoarece patrimoniul cultural este un domeniu ce contribuie la dezvoltarea societății este necesar ca resursele financiare să fie alocate într-un mod transparent și eficient prin aplicarea unui complex de politici, măsuri și instrumente ce vor contribui la valorificarea patrimoniului național și introducerea lui în circuitul internațional al valorilor.

Concluzii și recomandări

Republica Moldova dispune de un patrimoniu cultural considerabil care necesită valorificare și consolidare urgentă. Guvernul Republicii Moldova și-a asumat drept prioritate alinierea și funcționarea instituțiilor în domeniul patrimoniului cultural la standardele europene prin programele și obiectivele sale pe termen lung. Totodată, în urma evaluării cadrului legal, instituțional și de politici în domeniul patrimoniului cultural s-a constatat că în acești 20 de ani nu a fost asigurată o gestionare eficientă și transparentă a patrimoniului cultural. O problemă majoră o constituie conservarea și protejarea patrimoniului cultural imobil (arhitectural), care a fost afectat într-o măsură mai mare în ultimii ani. La aceeași concluzie a ajuns misiunea de experți ai Consiliului Europei, care au evaluat situația patrimoniului cultural al mun. Chișinău în luna iunie 2012.

⁵⁸ Valeria Grosu, Council of Europe/ERICarts: "Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe", 13 th edition 2012.

⁵⁹ Valeriu Cavruc, Gheorghe Postică, Salvagardarea Patrimoniului Cultural Național al Rep. Moldova, Akademos, Nr 2 (17) 2010, p. 38,

Aceștia au constatat: „un deficit dramatic de fonduri și competențe, o implementare aproximativă și tolerantă a legii, lipsa de cooperare eficientă între diferite instituții guvernamentale, precum și presiuni economice și imobiliare care încurajează corupția, fapt ce le permite investitorilor privați să realizeze proiecte de proastă calitate cu consecințe dezastruoase pentru patrimoniul cultural, ei făcând acest lucru fără a fi trași la răspundere datorită actelor permissive obținute în mod abuziv/necorespunzător”⁶⁰.

Cadrul legal al domeniului patrimoniului cultural nu a fost însoțit de reforme practice, iar „păstrarea patrimoniului” a avut loc doar pe hârtie, fără a avea un impact real în ce privește protejarea și punerea lui în valoare. Lipsa unor politici coerente ale statului, lipsa unui plan strategic de dezvoltare a patrimoniului, lipsa unui sistem de management eficient al patrimoniului cultural, lipsa specialiștilor în domeniul restaurării, finanțarea precară și lipsa voinței politice au contribuit la distrugerea irecuperabilă a sute de monumente și vestigii ale patrimoniului cultural național.

Circa 10% din monumentele Centrului Istoric al Chișinăului au fost deja demolate ilegal, iar 30% din patrimoniul cultural imobil este considerat în pericol, în fiecare lună înregistrându-se un nou caz de demolare.

„Mai mulți experți îl consideră pe Vladimir Modârcă drept principalul vinovat de distrugerea Chișinăului vechi. Direcția generală arhitectură, urbanism și relații funciare a Primăriei Chișinău, în frunte cu arhitectul-șef al orașului, Vladimir Modârcă, este cel mai mare devastator al Chișinăului vechi. Cu acordul lui V. Modârcă, s-au aprobat toate proiectele de arhitectură în ultimii ani. Cu bună știință s-au distrus monumente culturale irecuperabile. Sunt fapte ce cad sub incidența Codului Penal, atrag la răspundere atât persoane fizice, cât și juridice”⁶¹. În acest ritm al demolărilor și intervențiilor degradante asupra patrimoniului istoric și de arhitectură, orașul Chișinău riscă să rămână în viitorul apropiat fără Centrul Istoric.

Utilizarea ineficientă a mijloacelor publice în domeniul patrimoniului cultural al Republicii Moldova este caracterizată prin:

- **Planificare defectuoasă:** Ministerul Culturii nu are un Program de Dezvoltare Strategică a Patrimoniului Național. Majoritatea instituțiilor culturale finanțate din bugetul de stat nu au un Plan de Dezvoltare Strategică (PDS), activând în baza unor planuri de activități generale pe termen scurt;
- **Deficit acut de specialiști:** Există o criză acută de specialiști restauratori, arhitecți, ingineri constructori, arheologi, urbaniști, cartografi, istorici de artă etc. Nu se acordă o atenție sporită instruirii și sistemului educațional de formare continuă a specialiștilor din domeniul conservării, restaurării și a cercetărilor metodologice și tehnice a monumentelor istorice; lipsa specialiștilor în tehnologia GIS, în cartografierea patrimoniului cultural imobil;
- **Necunoașterea sau ignorarea** de către organele de drept, primării și consiliile locale a legislației privind monumentele istorice; insuficienta implicare și responsabilizare din partea autorităților locale, în gestionarea bunurilor de patrimoniu cultural imobil existente în unitățile administrativ-teritoriale pe care le conduc;
- **Lipsa parțială sau totală a instrumentelor și capacităților de administrare** a resurselor pentru conservarea, protejarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural național; lipsesc inventarele și bazele electronice de date referitoare la patrimoniul cultural național; lipsesc sistemele tehnice performante privind securitatea colecțiilor de patrimoniu cultural din cadrul muzeelor; lipsește Cadastrul Arheologic național; rata de completare a fondurilor colecțiilor de stat cu bunuri culturale este foarte joasă;
- **Lipsa infrastructurii** și a capacităților de primire a vizitatorilor în zonele cu potențial cultural. Promovarea activităților culturale a produselor destinate consumului cultural este foarte redusă.

Sectorul cultural nu este bine consolidat și structurat pe domenii, iar lipsa experienței practice de colectare de fonduri, de lobby și advocacy întârzie reformele în domeniul protejării patrimoniului cultural. Deși începând cu anul 2009 s-au aprobat mai multe legi în domeniul protejării patrimoniului, la nivelul administrației publice locale nici primarii, nici poliția nu aplică noile prevederi legale pentru a stopa fenomenul

⁶⁰ Misiunea de experți a Consiliului Europei în Republica Moldova Evaluarea situației patrimoniului cultural, Chișinău, 5-7 iunie 2012, p. 9

⁶¹ <http://www.timpul.md/articol/arhitectul-sef-al-capitalei-este-acuzat-de-distrugerea-chisinaului-vechi-5619.html>

arheologiei negre sau a distrugerii patrimoniului arhitectural. În ultimii ani societatea civilă, oamenii de cultură, arhitecți, urbanisti, arheologi, experți din domeniu, prin diverse manifestări publice și în mass-media, au atenționat administrația publică locală, centrală, dar și instituțiile de drept asupra situației catastrofale din domeniul protejării patrimoniului cultural istoric al Republicii Moldova. În pofida mediatizării acțiunilor barbare asupra patrimoniului, demolările continuă, iar răspunsul din partea Guvernului, Parlamentului, Procuraturii, Centrului de Combatere a Crimelor Economice și Corupției (CCCEC), Primărie se lasă așteptat.

Recomandări pentru re-startarea domeniului patrimoniului cultural:

Legal

- Adaptarea cadrului legislativ la nevoile reale și actuale, inclusiv la normele internaționale din domeniu, în scopul stopării degradării și distrugerii patrimoniului cultural moștenit. Este necesară elaborarea unei noi legi referitoare la protejarea monumentelor istorice în contextul experienței internaționale în domeniu și respectării obligațiilor asumate de Republica Moldova în fața partenerilor europeni și UNESCO, care va înlocui actuala *Lege privind ocrotirea monumentelor* din (1993);
- Reactualizarea complexă a Registrului Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Stat (ceea ce nu înseamnă elaborarea unui nou registru, ci doar actualizarea conform legii a registrului existent și divizarea lui conform tipurilor de monumente);
- Inițierea unor investigații profunde de către organele de drept a tuturor cazurilor de deteriorare, distrugere parțială sau integrală, precum și de mutilare a obiectelor cu statut de monument protejat din Republica Moldova și tragerea la răspundere conform legii a persoanelor fizice, juridice și a funcționarilor publici, care și-au depășit atribuțiile în funcție și se fac responsabili de mutilarea și demolarea patrimoniului național;
- Elaborarea proiectului de Lege privind modificarea Codului Penal privind contravențiile și responsabilitățile la compartimentul monumente istorice;
- Modificarea de urgență a prevederilor Legii Autorizării în Construcții pentru a face imposibilă eliberarea actelor permissive pentru intervenții la monumente de către APL fără avizul obligatoriu prealabil al Consiliului Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii;
- Modificarea cadrului legal cu scopul de a consolida competențele Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor;
- Elaborarea actelor normative privind protejarea monumentelor istorice, a fișelor de inventariere și a pașapoartelor monumentelor, a cadrului normativ privind organizarea cadastrului a monumentelor istorice;
- Republica Moldova trebuie să-și onoreze angajamentele asumate prin tratatele și convențiile internaționale în domeniul patrimoniului cultural;
- Modificarea Legii Sponsorizării și Filantropiei în scopul încurajării investițiilor în sectorul cultural.

Politici

- Elaborarea Strategiei Naționale de Dezvoltare a Culturii;
- Elaborarea Strategiei Naționale privind salvagardarea patrimoniului cultural al Republicii Moldova;
- Elaborarea Strategiei de Dezvoltare a Muzeelor;
- Excluderea oricărei ingerințe politice din activitatea comisiilor, consiliilor, a instituțiilor muzeale și a instituțiilor executive din domeniul protejării patrimoniului cultural;
- Corectarea Planului Urbanistic General al mun. Chișinău și aducerea prevederilor acestuia pentru partea istorică centrală a orașului în conformitate cu statutul ei de zonă construită, protejată de categorie națională;
- Un instrument de soluționare a problemelor privind restaurarea și punerea în valoare a patrimoniului cultural imobil ar putea fi realizat prin parteneriatul public–privat, ceea ce va contribui la atragerea de noi resurse și tehnologii în acest domeniu;
- Limitarea și interzicerea amplasării gheretelor și a publicității stradale în perimetrul Nucleului Centrului Istoric al Chișinăului și în zonele de protecție a monumentelor;
- Elaborarea de politici de promovare a patrimoniului cultural în cadrul activităților educaționale și de dezvoltare a turismului cultural la nivel local, național și internațional (în baza conceptului de turism cultural promovat de documentul UNESCO - Carta internațională a turismului cultural);
- Promovarea unor politici fiscale și financiare în beneficiul patrimoniului cultural;
- Crearea în cadrul Consiliului Național de Participare a unui grup de lucru pe domeniul culturii care va oferi Guvernului consultanță în domeniul politicilor culturale din partea societății civile

Instituțional

- Evaluarea eficienței și consolidarea capacităților instituțiilor responsabile de administrarea patrimoniului cultural;
- Acordarea priorității majore formării profesionale a specialiștilor în domeniul protejării și restaurării patrimoniului cultural prin crearea unor centre naționale de instruire a specialiștilor;
- Realizarea unui studiu național de cartografiere a resurselor patrimoniului cultural al Republicii Moldova;
- Crearea Institutului Național al Monumentelor Istorice, pentru ca Ministerul Culturii, să-și poată onora obligațiunile în domeniul protejării monumentelor, în conformitate cu practica europeană și CSI în domeniu;
- Elaborarea Registrului Național al Patrimoniului Arheologic, Registrului Național al Monumentelor de For Public, Registrului Național al Monumentelor de patrimoniu mobil, Registrului Național al Patrimoniului Audiovizual etc., pentru a le oferi un cadru juridic de protecție la nivel de stat;
- Stabilirea unor planuri integrate de protejare a patrimoniului cultural, în conformitate cu principiile convențiilor internaționale la care Moldova este parte;
- A deschide o linie telefonică fierbinte la Ministerul Culturii, (AIRM, ANA) la care cetățenii ar putea telefona în caz de intervenții, demolări ale patrimoniului arhitectural, arheologic, de vandalizare a monumentelor de for public, dar și în caz de comitere a unor ilegalități, acte de corupție, afaceri dubioase, comise de către funcționarii și angajații Ministerului Culturii și a instituțiilor sale subordonate;
- Aplicarea în practică a recomandărilor Curții de Conturi și eliminarea tuturor deficiențelor în administrarea transparentă și gestionarea eficientă a patrimoniului cultural ocrotit de stat⁶²;
- Conlucrarea cu poliția, vama, procuratura, poliția de frontieră și alte structuri statale pentru a preveni scoaterea ilicită peste hotarele țării a patrimoniului mobil.

⁶² Raportul auditului performanței „Există oportunități de îmbunătățire a mecanismului de gestionare a patrimoniului dat/luat în locațiune de către autoritățile publice și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public și de sporire a eficienței administrării acestuia”, Curtea de Conturi, 06.07.2012

4. Cultura scrisă

Capitolul prezintă analiza eficienței politicilor în domeniul culturii scrise: biblioteci, edituri și susținerea literaturii în raport cu bugetul alocat. Atenția principală se acordă gradului în care bibliotecile pot să își realizeze misiunea la moment, eficienței întreprinderilor de stat în domeniu și transparenței concursurilor organizate pentru susținerea literaturii.

Cadrul de politici

Principalele documente de politici în care sunt stabilite prioritățile și obiectivele domeniului analizat pentru perioada 2009-2012 au fost prezentate în Capitolul 1. Pentru perioada 2011-2014, Guvernul a planificat în domeniul culturii scrise realizarea următoarelor obiective:

- Dezvoltarea artei contemporane și promovarea culturii ca factor primordial de promovare și afirmare a culturii naționale, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional (literatura);
- Eficientizarea managementului cultural, finanțarea activităților culturale în conformitate cu prioritățile stabilite și pe baza de proiecte (cultura scrisă, ONG în domeniu);
- Asigurarea accesului larg al cetățenilor la valorile culturale prin informatizarea sferei culturii (biblioteci).

Obiectivele se regăsesc atât în Planul de activitate al Guvernului pentru anii 2011-2014, cât și în documentele strategice ale Ministerului. Pentru fiecare dintre obiective, ministerul a trasat o serie de acțiuni, care au drept scop atingerea acestora. În domeniul vizat sunt preconizate câteva activități:

- Modificarea Legii nr.286-XIII din 16 noiembrie 1994 cu privire la biblioteci;
- Modificarea Regulamentului cu privire la Depozitul legal de publicații;
- Modificarea Regulamentului privind utilizarea mijloacelor financiare pentru editarea cărții naționale;
- Integrarea bibliotecilor din republică în sistemul SIBIMOL;
- Modificarea Hotărârii Guvernului nr. 381 din 13 aprilie 2006 „Cu privire la condițiile de salarizare a personalului din unitățile bugetare”, pentru revizuirea sistemului de salarizare a personalului din domeniul culturii, cu stabilirea criteriilor și normelor de evaluare a performanțelor profesionale individuale a lucrătorilor din domeniul muzeelor și bibliotecilor.

În Cadrul Bugetar pe Termen Mediu, sectorul cultură scrisă se regăsește în două subprograme.

Subprogramul II - Dezvoltarea culturii ține de activitatea instituțiilor culturale, din care fac parte și bibliotecile și are ca scop promovarea valorilor culturale și creșterea gradului de participare al populației la activitățile culturale. Subprogramul V - Susținerea creației literare și a presei include activități ce țin de susținerea din bugetul statului a editării cărții naționale, a revistei social-culturale „Moldova”. Scopul subprogramului este dezvoltarea accesului populației la cultura scrisă și stimularea lecturii publice.

Prioritățile domeniului sunt legate de problemele cu care se confruntă sistemul cultural în țară:

- Managementul problematic al instituțiilor culturale;
- Accesul limitat al populației din teritoriu la cultură;
- Stimularea insuficientă a creației artistice contemporane, în special a tinerilor artiști;
- Limitarea accesului populației la resursele informaționale și valorile culturale.

Instituțiile culturale din domeniu duc lipsă de capacități în sfera managementului și administrării eficiente a resurselor precum și de cadrelor profesionale de specialitate. Bibliotecarii sunt unii dintre cei mai prost plătiți bugetari din întreg sistemul (salariu mediu de 1900 lei), nu au o instituție care să permită formarea continuă a cadrelor. Aceasta este una dintre cauzele pentru care multe biblioteci rămân fără specialiști. Majoritatea bibliotecilor din teritoriu au patrimoniul degradat. La moment, 759 de biblioteci au nevoie de reparație curentă, 574 nu au instalate sisteme de încălzire, 51 nu sunt conectate la electricitate. Reparația clădirilor bibliotecilor nu este o prioritate pentru APL, la fel ca și înnoirea fondurilor. Instituțiile au bază tehnico-materială învechită. O mare parte dintre ele nu au conexiune telefonică și calculatoare, care ar permite conexiunea la internet și prin aceasta conectarea cu bibliotecile on-line ale lumii. 903 biblioteci nu au

asigurat mobilierul, iar 1039 nu sunt conectate la telefonie fixă. Acest lucru nu permite digitizarea patrimoniului de carte.

Cu toate că producția de carte este destul de mare în republică (2724 de titluri în primele 9 luni ale lui 2012), rata de carte electronică este neglijabilă. Editurile nu înregistrează profituri din vânzări, iar rata de penetrare a pieței se reduce la orașul Chișinău.

Concursurile organizate de MC în vederea susținerii literaturii sau a acțiunilor sunt în mare măsură netransparente, deși organizate conform Regulamentelor în vigoare. Criteriile după care sunt aleși câștigătorii sunt vagi și nu conțin indicatori de performanță și baremuri.

Analiza priorităților în domeniu, concordanța cu documentele de politici și CBTM

Acțiunile programate în domeniul culturii scrise sunt în concordanță cu principalele documente de politici și Cadrul Bugetar pe Termen Mediu (CBTM). Discrepanțe apar la nivel de APL, în momentul în care are loc redistribuirea alocațiilor prevăzute în CBTM. În acest scop, în 2011 Ministerul Culturii a adresat o scrisoare de justificare către Ministerul Finanțelor, în urma căreia s-a decis ca mijloacele pentru editarea/achiziționarea cărților din bugetele Unităților Administrativ Teritoriale (UAT) să fie redirecționate către Minister. Astfel, achiziția de cărți pentru toate bibliotecile publice din teritoriu va fi efectuată centralizat. Pentru următorii trei ani (2013 - 2015) sunt planificați câte 10 milioane de lei anual, din care se planifică achiziția a 200.000 exemplare de carte pe an. Procedura de achiziție ține doar de parcursul resurselor, pe care bibliotecile din teritoriu le comandă. De obicei, necesitatea bibliotecilor este determinată de specialiștii din biblioteci, în funcție de nevoile societății. Procesul nu este centralizat, deci în mod normal nu ar contraveni legislației

Pentru că programul se va implementa începând cu 2013 impactul acestuia nu poate fi evaluat. Totodată, chiar dacă această acțiune contravine Strategiei Naționale de Descentralizare, ea poate avea un impact pozitiv asupra achizițiilor în sfera biblioteconomică.

În anul 2012 MC în parteneriat cu Programul SUA „Global Library” au pregătit proiectul pilot „Biblioteci globale în Moldova” - Novateca care oferă oportunități de modernizare a bibliotecilor publice și promovare a schimbărilor pozitive durabile în spațiul rural prin transformarea acestora în Centre comunitare de informație. Programul Novateca va colabora cu 68 de biblioteci raionale și sătești. Programul a fost lansat la începutul anului 2013 în câteva raioane.

Cadrul normativ

Legea cu privire la biblioteci reglementează activitatea bibliotecilor. Conform art. 31 al Legii, autoritățile publice și fondatorii asigură bugetul necesar pentru menținerea bibliotecilor la nivelul tehnologiilor moderne. Conform aceleiași legi, bugetele nu pot fi aprobate dacă nu prevăd sumele necesare pentru dezvoltarea acestor instituții. În 2011, Legea a fost modificată și propusă spre consultări publice. La moment Legea este în Parlament. Conform modificărilor, statutul juridic al bibliotecilor va fi stabilit de către fondatori. Cele mai importante modificări țin de redefinirea instituțiilor biblioteconomice în instituții de informare și documentare, lărgirea atribuțiilor Consiliului Biblioteconomic Național și necesitatea formării profesionale continue a bibliotecarilor printr-o instituție specializată. Stipularea necesității formării continue în domeniu vine din promovarea unui model de finanțare în baza performanțelor pentru bibliotecari. Mai mult, știința bibliografică se dezvoltă, o dată cu dezvoltarea sistemului informatic, iar biblioteca modernă încetează să realizeze doar misiunea ei patrimonială, ci devine un prestator de servicii utile pentru comunitate. Legea nouă a fost discutată atât cu bibliotecarii din domeniu, cu specialiștii de la catedra de specialitate responsabilă de formarea bibliotecarilor, cât și cu potențiali donatori în domeniu. Varianta finală a legii a fost acceptată de către beneficiarii acesteia.

Conform Legii cu privire la activitatea editorială, în bugetul de stat sunt prevăzute anual mijloace pentru susținerea editării cărții naționale. Alocațiile se atribuie editurilor în bază de concurs, organizat de Ministerul Culturii. Concursul este reglementat de Regulamentul cu privire la utilizarea mijloacelor prevăzute în bugetul de stat pentru susținerea cărții naționale (HG nr. 813/19.07.2004). Editurile fac parte din sectorul industriei

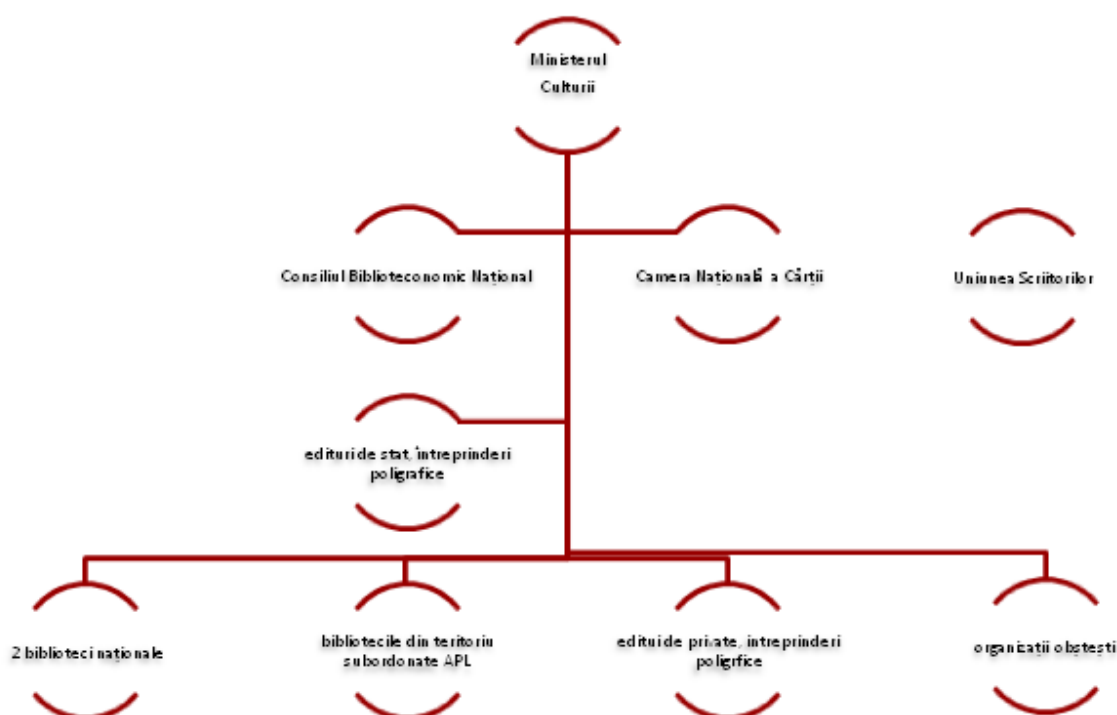
culturale și reglementarea acestuia ține de domeniul economic. Deși inițial unele edituri private nu au fost de acord cu descentralizarea sistemului de edituri și liberalizarea acestuia, considerăm că Legea este una funcțională.

Activitățile literare, precum și proiectele culturale organizate de asociații obștești sunt finanțate conform Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat al programelor, proiectelor sau acțiunilor culturale desfășurate de către asociațiile obștești (HG nr. 39/26.01.2009). Din acestea face parte și Uniunea Scriitorilor, care este considerată uniune profesională. Revenim mai jos cu o scurtă analiză a modului de alocare a resurselor în bază de concurs.

Cadrul instituțional

Cadrul instituțional în domeniul bibliotecilor cuprinde Ministerul Culturii, Consiliul Biblioteconomic Național, Camera Națională a Cărții, bibliotecile publice (în afara bibliotecilor din instituțiile de învățământ), cele private, editurile și poligrafiile, precum și organizațiile obștești, care promovează lectura și cartea. Descrierea misiunii acestora se regăsește mai jos.

Figura 5 Cadrul instituțional al subdomeniului cultură scrisă

Sursa: Elaborată de autori

Ministerul Culturii este organul central responsabil de elaborarea, monitorizarea și implementarea politicilor în domeniu. În cadrul ministerului Direcția cultură scrisă și politici în teritoriu este responsabilă direct de politicile în domeniu. La moment, în subordinea MC se află două biblioteci naționale (Biblioteca Națională a Republicii Moldova și Biblioteca Națională pentru copii „Ion Creangă”), două tipografii de stat, două edituri de stat și Camera Națională a Cărții. Pe teritoriul Moldovei sunt 1383 biblioteci publice.

Misiunea **bibliotecilor** este, conform cadrului normativ, achiziționarea, conservarea și organizarea colecțiilor pentru satisfacerea cerințelor beneficiarilor privind lectura și informarea. Din aceste considerente, bibliotecile au o dublă misiune: pe de o parte, acestea sunt instituții de patrimoniu, care au ca obiectiv conservarea operelor literar-artistice, iar pe de alta, sunt instituții prestatoare de servicii pentru populație. Bibliotecile publice sunt finanțate de către stat în proporție de 100%. În plus, acestea pot presta servicii cu plată pentru

beneficiari. La nivel de structură organizațională, bibliotecile sunt subordonate administrației publice centrale (bibliotecile naționale) sau locale (bibliotecile publice din teritoriu).

Camera Națională a Cărții este responsabilă de administrarea patrimoniului (depozitul legal de publicații) și promovarea producției editoriale naționale. În acest scop, CNC monitorizează sistemul bibliografic național, elaborează baza de date statistice în domeniu și este responsabilă de prezența sistemului național bibliografic în sistemele informatice internaționale. CNC este în același timp agenția care acordă ISBN, ISSN și ISMN pentru producția editorială din republică.

Pentru dezvoltarea domeniului și asigurarea conexiunii dintre specialiștii în domeniu și autorități, pe lângă Ministerul Culturii funcționează **Consiliul Biblioteconomic Național**, care coordonează și cooperează activitatea bibliotecilor de toate tipurile. Organizarea, structura, atribuțiile și competențele acestui organ sunt stabilite printr-un regulament aprobat de către Ministerul Culturii. Consiliul este un organ consultativ și este finanțat de către Ministerul Culturii. Din CBN fac parte responsabili administrației publice centrale și locale, directori ai bibliotecilor naționale, reprezentanți ai asociațiilor profesionale.

Ramura editorial-poligrafică, gestionată de minister, include **2 edituri de stat**, 1 revistă și 2 întreprinderi poligrafice de stat. În Moldova sunt înregistrate 24 de edituri private. Întreprinderile poligrafice au misiunea de a tipări cărți de profil divers. Combinatul poligrafic din Chișinău este cea mai mare întreprindere din domeniu. Editurile de stat din subordinea MC (Cartea Moldovei, Lumina) implementează politica statului prin editarea literaturii naționale în funcție de prioritățile stabilite de către MC. Nu a fost găsită însă nici o politică clară a statului vizavi de editarea de carte sau creșterea numărului de cititori pe teritoriul republicii. Una dintre liniile de acțiune ale MC este editarea de carte națională, dar pentru realizarea acțiunii se anunță concurs, la care participă toate editurile legal înregistrate.

În republică sunt înregistrate în total 8 edituri de stat (Tabelul 13) care se subordonează autorităților publice și care au același rol de informare și promovare a politicilor statului. În acest context este important să menționăm că aceste instituții ar putea fi reorganizate și optimizate. Prin această acțiune va crește profitul și vor scădea cheltuielile statului.

Tabelul 13 Lista editurilor de publice la nivel central

<i>Denumirea editurii</i>	<i>Subordonarea</i>
I.S. Editura de Imprimare „Statistica”	Biroul Național de Statistică
I.S. "Editura „Universul”	Cancelaria de Stat a Republicii Moldova
I.S. Întreprinderea Editoriala Poligrafică „Știința”	ASM
I.S. Ziarul Capital Market	Comisia Națională a Pieței Financiare
Întreprinderea de Stat de Producție și Comerț „Didactica”	Ministerul Educației
I.S. Publicația Periodică revista „Legea și Viața”	Ministerul Justiției
I.S. Revista „Curier Medical”	Ministerul Sănătății
I.S. Tipografia Academiei de Științe	ASM

Sursa: Ministerul Finanțelor

Pentru domeniul Literatură nu există o instituție specializată responsabilă de implementarea politicilor în domeniu. Literatura este un domeniu care face parte din artele liberale, iar încadrarea acestuia într-o serie de politici ar putea duce la cenzură și la ideologizare. Eventual, ar putea exista un program special de promovare a cărții și lecturii, elaborat, monitorizat și implementat de direcția cultură scrisă a MC. De obicei, asociațiile profesionale sau obștești și comisiile organizate ad-hoc sunt implicate în activitatea de elaborare a priorităților sau deciziilor în domeniul literaturii sau editării de carte.

În concluzie, cadrul instituțional în domeniul culturii scrise însumează:

- Instituția centrală, responsabilă de elaborarea politicilor în domeniu (MC);
- Autorități publice locale, responsabile de asigurarea bazei tehnico-materiale, financiare și organizatorice a bibliotecilor;
- Ramura editorial-poligrafică, care asigură producția editorială în republică;
- La nivel funcțional este asigurată rețeaua necesară pentru producția de carte și realizarea obiectivelor în domeniu;
- CBN și CNC sunt instituțiile responsabile de asigurarea calității politicilor din domeniu, stabilire a priorităților și monitorizare a implementării politicilor. Este important faptul că din CBN fac parte directorii de biblioteci, asociații profesionale și cercetători. Acest lucru permite consultarea și cooperarea stakeholderilor. În ultima perioadă CBN este fortificat. Datorită participării bibliotecarilor din întreaga republică, s-a reușit lansarea programului Novateca, a fost începută conectarea tuturor bibliotecilor la rețeaua de biblioteci Moldavica și este în curs de elaborare o strategie de dezvoltare a bibliotecilor.

Partea creativă a domeniului, literatura, este reprezentată prin Uniunea Scriitorilor și alte asociații obștești.

Alocarea resurselor și utilizarea acestora

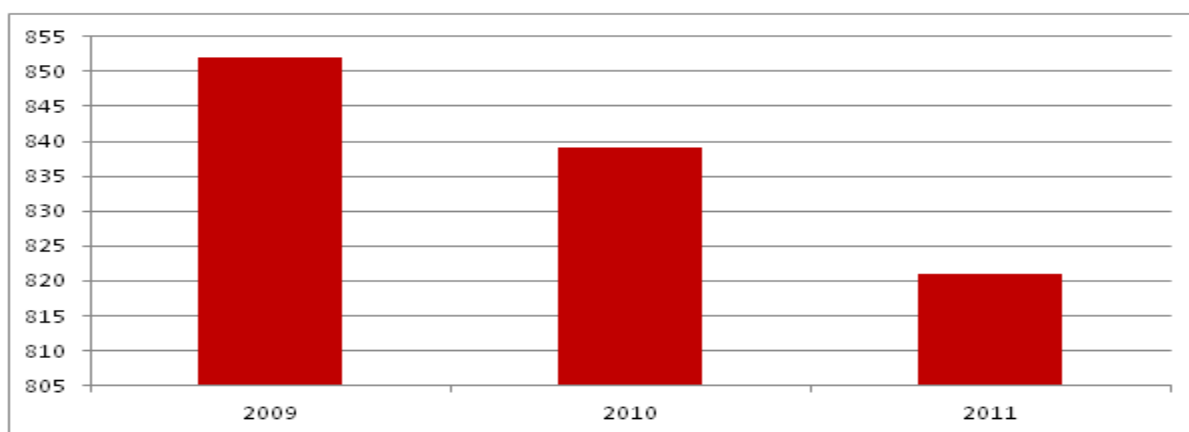
Bibliotecile

Conform Legii cu privire la biblioteci în redacție nouă „Biblioteca este o instituție sau compartiment specializat cu rol strategic în dezvoltarea și menținerea unei societăți democratice prin acordarea de acces la cunoștințe, idei și opinii și ale cărei atribuții principale sunt: constituirea, dezvoltarea și conservarea colecțiilor de documente și utilizarea acestora în scop de informare, cercetare, educație și recreere; inițierea, organizarea și desfășurarea de proiecte și programe culturale, științifice și educaționale; valorificarea patrimoniului documentar”.

La capitolul Constituirea colecțiilor doar două biblioteci naționale dispun de capacitățile necesare pentru a realiza misiunea de conservare a patrimoniului de carte. Bibliotecile din teritoriu organizează colecțiile în funcție de bugetul disponibil. De obicei, acesta nu permite decât completarea precară a fondurilor.

Din analiza datelor statistice se poate observa că numărul cititorilor, care preferă să stea în biblioteci este în continuă descreștere. Astfel, în anul 2011 numărul cititorilor a constituit cu 18.000 de utilizatori mai puțin.

Figura 6 Evoluția numărului de utilizatori a bibliotecilor pe țară, mii

Sursa: BNS, www.statistica.md

Se observă în schimb creșterea numărului de utilizatori ai serviciilor on-line a bibliotecilor naționale. În primele nouă luni ale anului 2012, 129357 mii utilizatori virtuali s-au înregistrat pe site-urile bibliotecilor.

Conform CBTM, pentru anul 2011, resursele au fost repartizate majoritar pentru Subprogramul Dezvoltarea Culturii. Dacă analizăm corespondența dintre indicatorii pe care îi propune documentul (CBTM 2012-2014) pentru fiecare subprogram și resursele alocate, obținem următoarele:

În subprogramul *Dezvoltarea culturii* apar ca probleme-cheie: lipsa conexiunii bibliotecilor la internet, starea deteriorată a edificiilor bibliotecilor, exodul cadrelor calificate din domeniu. Din rapoartele MC, în toate bibliotecile din republică (1383) din sistemul Ministerului Culturii, în 2010 erau conectate la internet 353 de calculatoare destinate utilizatorilor. De menționat că bibliotecile naționale (2), care sunt în subordinea directă a MC sunt conectate la internet și dezvoltă programe avansate de conexiune cu bibliotecile lumii. Problema apare în cazul bibliotecilor din teritoriu. Există biblioteci din anumite raioane, care nu au nici măcar conexiunea telefonică. Deși anual sunt programate resurse pentru dezvoltarea tehnologică, acestea sunt adeseori redirectionate de către APL-uri pentru rezolvarea problemelor de moment.

În același subprogram una dintre acțiunile prioritare de politică este digitalizarea colecțiilor de bibliotecă și includerea acestora în baza de date internațională. Pentru fiecare an de politică sunt planificați câte 53.000 lei (159.000 pentru anii 2012-2014) pentru digitalizarea a zece mii de documente anual. În condițiile în care bibliotecile din teritoriu nu dispun de acces la internet sau măcar calculatoare performante, realizarea obiectivului este îndoielnică. În anul 2012 (9 luni) Biblioteca Națională a digitizat 1000 de exemplare de carte, iar în 2011 – 2600, care au fost incluse în baza de date Moldavica și la The European Library care este un sistem integrat a 41 de biblioteci europene.

La capitolul *Completarea bibliotecilor cu literatură*, pentru anul 2010, Ministerul Finanțelor a stabilit suma de 7 lei per cap de locuitor ca și normă a achizițiilor de carte. Conform rapoartelor bibliotecilor publice din teritoriu, situația se prezintă după cum urmează:

Doar două dintre raioane (Căușeni, Chișinău) respectă normativele. Cea mai mică rată de achiziții se atestă în Briceni (50 de bani pe cap de locuitor), Cimișlia (optzeci de bani), Edineț și Taraclia (nouăzeci de bani). În același context, rata medie de înnoire a fondului de carte este de 57 de ani. În Taraclia rata de înnoire a cărților este de 186,6 ani, iar în Edineț de 176,6 ani. Dezinteresul pentru biblioteci este manifestat și de către alte APL. Din discuțiile cu șefii secțiilor/direcțiilor de cultură din teritoriu rezultă însă că în obținerea de fonduri este importantă capacitatea de management a acestora. Pe de altă parte, cultura este privită ca și un domeniu neimportant, incapabil să genereze venituri. Absența strategiilor de dezvoltare în domeniu și din documentele naționale generează atitudini de nepăsare și la nivel de APL.

Se poate conchide că raioanele care nu investesc în biblioteci au și rata cea mai mică de cititori permanenți ai bibliotecilor. Totodată, conform datelor BNS, în Edineț 34% din populație sunt abonați ai bibliotecilor, iar în Taraclia – 35%, ceea ce nu contravine mediei pe țară. Acest fapt permite trasarea ipotezei conform căreia numărul de cititori și împrumuturi ale bibliotecilor nu ține neapărat de achiziția de carte, ci mai degrabă de diferite programe educaționale și culturale, care se desfășoară în localități de către lucrătorii din cultură.

Pentru capitolul Reparații și investiții capitale, în CBTM sunt prevăzute reparații a câte două edificii anual. Din totalul de biblioteci publice la moment 193 necesită reparații curente, alte 17 sunt amplasate în clădiri avariate.

Pentru anul 2010, pentru reparații capitale și curente, pe întreg teritoriul republicii, fără Chișinău și Bălți, a fost planificată suma de 4049,004 mii lei. Dintre aceștia au fost alocați 2768,504 mii lei. Explicațiile venite de la APL țin de apariția unor probleme stringente. Totodată, multe dintre biblioteci sunt deconectate de la curent electric sau căldură pe timp de iarnă. Pe întreg teritoriul republicii se atestă problema întreținerii bibliotecilor. Există localități, în care bibliotecile nu mai au sedii, din cauza uzurii clădirilor. De exemplu în raionul Șoldănești au fost planificate 164, 4 mii lei, dintre care au fost alocate doar 14,4 mii lei.

mil lei

	an ensar ii noa i	ba ab i	cri ni l	ca hu l	ca nt e	ca ar asi e	ci us si a	cri ul en i	do nd us e	dr oc hi a	du ba i	in sa r	es re ti	fl od es i	gl od es i	ha ia es i	le ov a	ni po re ni	so co re a	or the a	re zi ni	ris ca ni	sa ng er ei	so ca i	st ro as ne	sol da sti - vo da	st ef an ia	tar ac ia	tel en ti	un en ti	UT A
realizat	80	0	126	78	104	36	35	18	76	9	41	19	25	73	162	125	22	214	84	40	61	16	61	0	14	37	0	29	11	47	
planificat	0	26	60	68	0	264	36	36	13	0	10	24	52	30	90	206	342	227	115	40	93	18	0	93	16	23	1	32	17	47	

Pentru anul 2011 din totalul de 1383 biblioteci publice, 194 necesită reparații capitale, 17 sunt avariate, iar 300 sunt reparate.

În cazul în care bibliotecile dezvoltă parteneriate cu diverși donatori crește numărul de utilizatori. De obicei, în interiorul bibliotecilor sunt deschise Centre de Informare și Documentare, care permit acces la informație de calitate, legată de problemele directe ale cetățenilor. În cazurile în care bibliotecile sunt amplasate în centre comunitare/de tineret, numărul activităților este mai mare și în consecință și numărul beneficiarilor crește. De obicei, bibliotecile orașenești sunt dotate cu carte și nu au probleme cu întreținerea. Cele mai înalte cote de frecvență (peste 33% din populație) sunt înregistrate în Leova, Ialoveni și Telenești. Cei mai înalți indici de lectură (peste 50%) se înregistrează în bibliotecile naționale și în bibliotecile municipale.

Este evident că, în condițiile în care repartizarea bugetară nu este respectată, realizarea obiectivelor pe care le stabilesc instituțiile este dificilă. Totodată, existența practicilor bune precum și corelarea numărului de împrumuturi, numărului de beneficiari și a programelor care se derulează în anumite biblioteci demonstrează că problema poate fi rezolvată parțial prin apelul la parteneri externi din regiune sau din republică.

În afară de asta, conform Legii cu privire la biblioteci, instituțiile specializate pot presta diferite tipuri de servicii, care le pot permite anumite venituri (copiere a documentelor, restaurare cărți și alte documente, servicii de documentare, etc.). Aceasta ar putea fi o posibilitate care trebuie valorificată.

În subordinea Ministerului Culturii se află două biblioteci naționale. Alocatiile pe ani se prezintă în Tabelul 14.

<i>Bibliotece</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
-------------------	-------------	-------------	-------------

Alocații din buget	11	11,5	13,3
Mijloace speciale	1,3	1,2	1,7

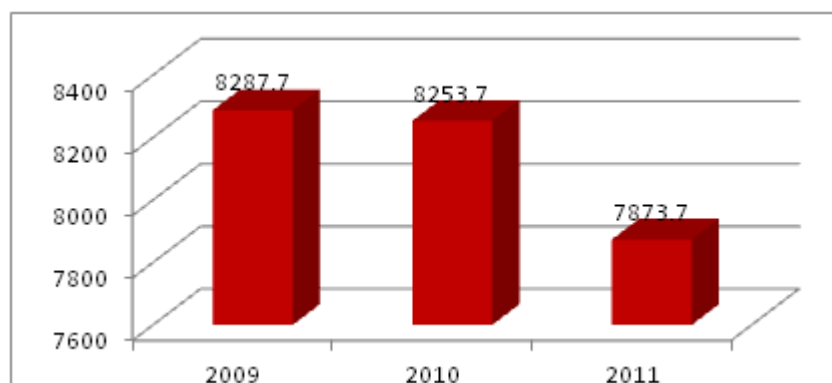
Majoritatea cheltuielilor bibliotecilor sunt, ca în majoritatea instituțiilor bugetare, cheltuielile salariale și de întreținere. Totodată, pentru completarea fondului de carte, MC alocă anual resurse. În anul 2011 au fost alocați cu 350 mii lei mai mult decât în anul 2010.

Bibliotecile naționale au însă, spre deosebire de cele din teritoriu, dezvoltate tehnologiile informaționale. Biblioteca națională a lansat Biblioteca Națională digitală Moldavica (2600 documente digitale), conectată la Biblioteca digitală europeană.

Mijloacele speciale ale bibliotecilor sunt completate de prestarea serviciilor cu plată, de chiria spațiilor, precum și de resurse provenite din donații și granturi. Activitatea de închiriere a spațiilor BNM a fost menționată de către Curtea de Conturi în 2009, în Raportul asupra modului de gestionare a resurselor financiare din exercițiul bugetar 2008 (Hotărârea Nr. 34, din 06.07.2009). În acest sens, Curtea de Conturi a concluzionat că administrarea spațiilor și a terenurilor aferente la darea acestora în arendă, cu neaplicarea normelor legale la calcularea plăților pentru arenda spațiilor și în lipsa studiului cererii și ofertei pe piața imobiliară a determinat neobținerea veniturilor posibile.

Indicatorii de rezultat ai activității bibliotecilor sunt numărul de cititori și numărul de vizite anuale în biblioteci. Din datele Biroului Național de Statistică se poate observa că per ansamblu pe republică, atât numărul de cititori abonați, cât și numărul de vizite în biblioteci scade (Figura 8).

Figura 8 Vizite biblioteci pe țară, mii

Sursa: BNS

Bibliotecile sunt în mare măsură instituții învechite, fără conexiune la internet și cu metode de lucru neatractive. Numărul cititorilor în toate bibliotecile scade. În schimb apare tendința de utilizare on-line a resurselor bibliotecare. În primele nouă luni ale anului 2012 numărul de utilizatori virtuali constituia 122.257 mii în bibliotecile naționale. În momentul în care informația nu mai este stocată în biblioteci, ci poate fi accesată de la orice calculator cu acces la internet, se impune o revizuire a misiunii și rolului acestora în funcție de zona (urban/rural) în care se află.

De menționat că la moment nu există un standard, care ar permite evaluarea activității bibliotecilor. În acest sens se recomandă elaborarea Standardelor de calitate pentru biblioteci. Astfel, evaluarea bibliotecilor ar putea permite alocarea diferențiată a resurselor pentru dezvoltare și prin aceasta motivarea cadrelor să rămână în instituții.

Una dintre măsurile radicale dar de impact ar fi închiderea bibliotecilor care nu respectă anumite standarde și deschiderea, în localități a unui punct de informare (în interiorul școlii sau primăriei), care ar fi conectat la internet și unde locuitorii ar putea obține acces la informații. De exemplu, în bibliotecile raionului Glodeni, din literatura existentă în limba română doar 7,80% sunt cărți în grafia latină. Bibliotecile care nu prezintă fond de carte, sunt în stare avariata și duc lipsă de bibliotecari ar trebui să fie închise. Din fondurile rămase ar putea fi susținute alte instituții, care au indicatori de performanță realizați.

În condițiile în care doar 26% din populație deține o carte în casă (date UNICEF), dezvoltarea bibliotecilor este deosebit de importantă. Datele Raportului PISA 2009+ stipulează că doar 38% din elevii moldoveni dețin competențe de lectură, care le-ar permite să se descurce în viață. Aceste competențe se referă la spiritul critic al cetățeanului, la capacitatea de a sintetiza informațiile provenite din medii diferite. În momentul în care bibliotecile sunt neglijate, iar fondul de achiziții este redistribuit de către APL către alte destinații, este necesară o politică prioritară a statului în domeniul cărții și lecturii. Bibliotecile, în forma lor modernă sau tradițională reprezintă infrastructura necesară pentru dezvoltarea lecturii în diferite medii ale populației. Implicarea statului este obligatorie în cazul în care ne dorim realizarea obiectivelor legate de educație și calitatea resurselor umane.

Edituri și poligrafie

Ramura editorial-poligrafică, gestionată de minister, include 2 edituri de stat, o revistă de stat și 2 întreprinderi de stat, unde statul deține peste 60% din capitalul social.

Din totalul de titluri de carte și broșuri (2470) editate în 2011, 319 (13%) aparțin editurilor de stat.

Tabelul 15 Rezultatele editurilor de stat

Edituri	titluri			tiraj		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Cartea Moldovei	4	0	3	28,1	0	8,5
Lumina	11	20	30	33,7	92	139,6
Revista Moldova	12	6	6	15	6	6

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Misiunea editurilor de stat ar trebui să fie susținerea producției de carte națională. Totodată, acest procent, este unul foarte mic și neesențial pe piața republicii dacă luăm în considerare ideea în sine a editurilor susținute de stat. Din cărțile scrise în 2011 de autori autohtoni, niciuna nu este editată la Cartea Moldovei.

Considerăm că editurile nu își realizează potențialul, deși dispun de capacități în acest sens. Editura Cartea Moldovei este succesoarea de drept a trei foste edituri de stat - *Hyperion*, *Făt-Frumos* și Editura enciclopedică *Gh. Asachi*. Din această perspectivă, patrimoniul instituției ar permite utilizarea resurselor existente. Faptul că există ani în care editura nu are nici un titlu de carte ridică semne de întrebare. În comparație cu editurile private, de ex. editura Cartier, care a editat în 2011 - 61 de titluri într-un tiraj de total de 195 980 exemplare.

Editura Cartea Moldovei are indicatori de performanță foarte slabi. Astfel, în 2010 editura nu a editat nimic, iar în 2011 - 3 titluri de carte. Luând în considerație că editura înregistrează o scădere de 1,7 milioane lei, are datorii de 982,4 mii lei și de facto nu își realizează misiunea se pune întrebarea asupra eficienței instituției, inclusiv în ceea ce privește acoperirea eșecului pieței în ceea ce privește editarea de carte valoroasă. În mod normal, valoarea cărții ar putea fi exprimată și în număr de vânzare de carte și de premii luate la concursuri naționale sau internaționale.

Editura Lumina crește atât numărul de titluri editate în mediu cu 10 titluri anual, cât și veniturile proprii. Pentru anul 2011 profitul editurii a crescut cu 427,3 mii lei față de anul 2010.

Întreprinderea poligrafică Revista Moldova are 6 numere de revistă publicate pe an. Înțelegem că revista ar avea o misiune strategică de promovare a imaginii țării. Totodată, nu este clar de ce revista nu poate fi editată la una dintre cele două întreprinderi poligrafice mari. Eficiența revistei lasă de dorit. Numărul mic de exemplare (6 mii) și frecvența apariției acesteia nu satisfac nicicum nevoile pieței. Nu este clar dacă managerii revistei au realizat vreo dată un studiu de piață sau dacă revista funcționează în baza principiilor sovietice. Aceasta nu este o revistă specializată a MC care ar permite oamenilor de cultură să se informeze asupra politicilor, ci se compară ca și tip cu revistele de tip Glamour. Indicii prezentați nu demonstrează că aceasta ar putea deveni concurentul revistelor private, de tip Punkt, spre exemplu. Prin urmare, se recomandă reevaluarea necesității revistei.

Totodată, niciuna dintre edituri nu este capabilă să își achite cheltuielile din venituri.

Tabelul 16 Rezultatele financiare ale editurilor de stat

Edituri	2010		2011	
	venituri	cheltuieli	venituri	Cheltuieli
Cartea Moldovei	353,6	1679,1	51,4	476,8
Lumina	2399,6	2141,3	2400	2658,1
Revista Moldova	442,3	910,2	144,4	564,8

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Întreprinderile poligrafice de stat.

În subordinea MC se află Combinatul Poligrafic și Tipografia centrală. Din datele prezentate în rapoartele ministerului, ambele întreprinderi sunt profitabile. La data de 31.12.2011, patrimoniul net al întreprinderilor de stat menționate a constituit 87.796,77 milioane lei, cu 6.586,92 mai mult decât la începutul anului 2011. Din acesta, 64.317,79 milioane lei constituie capitalul social.

În anul 2011 întreprinderile au înregistrat o creștere de 6.3% în comparație cu anul precedent.

Tabelul 17 Rezultatele financiare ale tipografiilor de stat

Tipografii	volum producție mii lei		cheltuieli totale mii lei		Vinzari mii lei		profit pierderi mii lei	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Combinatul Poligrafic	53440,4	60502,6	49788,1	56882,1	41301,8	45194,1	4687	5063
Tipografia centrala	29209	33690,4	31761,4	35690	24816,4	28534,4	589,3	2143,8

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Totodată, din an în an rezultatul activității economico-financiare a întreprinderilor poligrafice de stat (Combinatul Poligrafic și Tipografia Centrală) este influențat de următorii factori: lipsa comenzilor, diminuarea volumului de vânzări, plățile bancare ridicate la procurarea utilajului poligrafic⁶³.

În rapoartele Ministerului Educației privind achizițiile publice pentru anul 2012, întreprinderea de Stat Tipografia Centrală contractează servicii în sumă de 612050 mii lei. Apare întrebarea asupra capacității de concurență a acestor întreprinderi, în momentul în care din totalul de propuneri de tender ale Ministerului Educației, Tipografia Centrală a fost capabilă să câștige doar câteva poziții.

⁶³ Raportul MC, anul 2011

Una dintre strategiile întreprinderilor poligrafice ar fi creșterea vizibilității acestora pe piața de servicii. Pentru creșterea serviciilor, întreprinderile ar trebui să își construiască strategii de marketing, care ar permite creșterea numărului de clienți și mărirea cifrelor de afaceri.

În același context, Curtea de Conturi, menționează în raportul din 2008 că **Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chișinău”** a admis calcularea veniturilor pe perioade diferite față de cele indicate în contracte. Astfel, la executarea a 2 contracte de locațiune, în care se prevedea transmiterea bunurilor în locațiune în termen de o zi de la data intrării în vigoare a contractului, acestea s-au transmis prin acte de primire-predare cu 2 luni mai târziu, neobținându-se venituri posibile în sumă de 165,2 mii lei.

Deși înregistrează profituri, întrebarea care apare mai curând este legată nu numai de potențialul concurențial al întreprinderilor, ci și de legătura dintre obiectivele ministerului și activitatea tipografiei și a combinatului poligrafic. Practica de a avea propriile întreprinderi tipografice este comună mai multor ministere și agenții. Considerăm că timpul în care acest tip de întreprinderi era strategic, datorită misiunii ideologice ale ministerelor a trecut. Pentru fortificarea acestora, se recomandă crearea de parteneriate între întreprinderile de stat sau optimizarea acestora. Drept rezultat al analizei, se poate concluziona că este necesară revizuirea concepției editurilor și întreprinderilor de stat în baza calculării impactului economico-financiar și social al acestora. Pentru a realiza misiunea de publicare a operelor naționale, MC ar putea extinde practica pe care o are în editarea de carte prin concurs.

Suștinerea literaturii

Programe pentru susținerea literaturii

La nivel de susținere a literaturii, Ministerul Culturii, a finanțat acțiunile Uniunii Scriitorilor până în 2010. Aceasta însă nu este cea mai de încredere instituție printre literați. Anual, MC organizează un concurs de granturi, pentru organizațiile obștești din domeniu. Începând cu 2011, Ministerul a instituit premiile pentru scriitorii tineri.

Pentru anul 2011, Uniunea Scriitorilor a primit, sub formă de granturi, din partea Ministerului Culturii suma de 115 mii lei. Acțiunile care au fost sponsorizate sunt două festivaluri (Festivalul Internațional de poezie Nichita Stănescu și Festivalul internațional „Grigore Vieru”). Pentru acțiunea numită „Literatura română contemporană din Basarabia – fenomene și evenimente au fost alocați 50 mii lei.

Pentru anul 2013, alocațiile bugetare din Programul de granturi admise la concursul pentru obținerea finanțării din bugetul de stat pentru anul 2013 (*în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr.39 din 26.01.2009 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de finanțare din bugetul de stat a programelor, proiectelor sau acțiunilor culturale desfășurate de asociațiile obștești*), Uniunea Scriitorilor va obține cu 165 mii lei mai mult, adică în total 280 mii lei. Acțiunile finanțate sunt, la fel ca și în anul trecut festivaluri și colocvii. Merită să menționăm că mediatizarea acestor acțiuni lasă de dorit, iar impactul asupra publicului, este datorită acesteia, destul de mic. Acțiunile se adresează mai degrabă unui cerc îngust. În acest context, recomandăm Consiliului de experți ai programului⁶⁴ introducerea indicatorului de impact în analiza proiectelor propuse de uniunile profesionale.

Tabelul 18 Lista proiectelor pentru uniunea scriitorilor planificate pentru 2013

Proiecte	Valoare, mii lei
Festivalul Internațional de Poezie „Nichita Stănescu”, ed. a VII-a	35,0
Festivalul de Epigramă „Donici – cuib de-nțelepciune”	30,0
Colocviul Internațional de analiză și exegeză „Grigore Vieru – Litanii pentru orgă”	30,0
Literatura română din Basarabia – fenomene și evenimente în anul 2013	90,0

⁶⁴ Consiliul de experți este de fapt o Comisie ad hoc, formată în scopul evaluării proiectelor depuse.

Festivalul Internațional de poezie „Lucian Blaga”	30,0
Colocviul Internațional de analiză și exegeză „Personajele lui Spiridon Vangheli și impactul lor asupra copiilor secolului al XXI-lea”	65,0

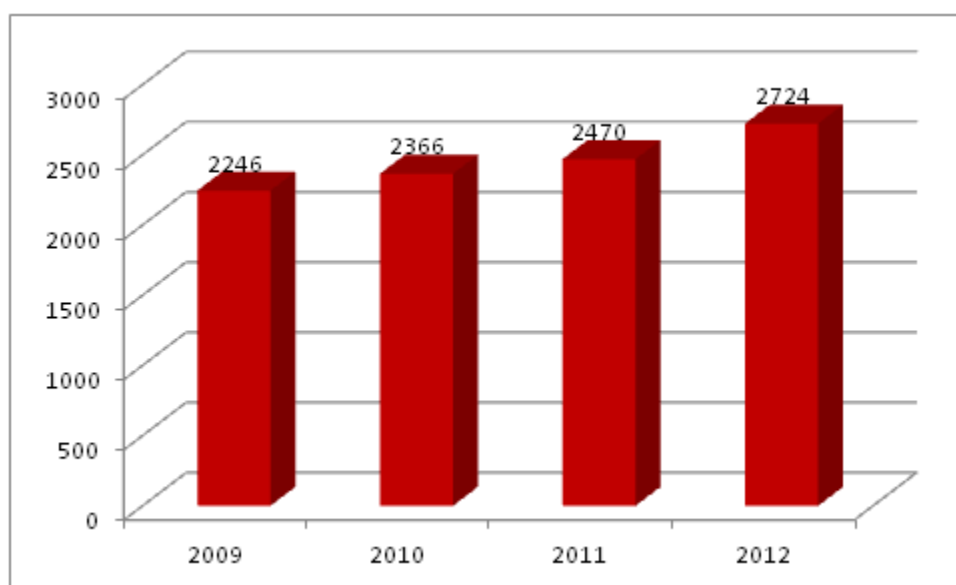
Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Pentru anul 2013 apare ca noutate în programul de granturi și finanțarea proiectelor altor asociații obștești din domeniu. Pentru diferite acțiuni (Revista La plic, Chioșc, portalul informațional Oberliht), Asociația Tinerilor Artiști „Oberliht” va obține 83 mii lei. De asemenea, vor fi alocați bani pentru organizarea unei școli de iarnă pentru tineri jurnaliști, precum și a altor festivaluri și colocvii. Considerăm că aceasta este o practică bună care va contribui la stimularea acțiunilor culturale și descentralizarea acestora. Una dintre problemele cele mai mari cu care se confruntă sistemul cultural în ansamblu este centralizarea excesivă a actului cultural. Există foarte puține instituții care fac artă alternativă. Lărgirea spectrului de finanțare este în acest sens un pas concret în această direcție.

Editare de carte

Numărul de carte editată pe țară, conform datelor BNS este în creștere. Dintre titlurile editate, doar circa 50% sunt în limba română.

Figura 9 Evoluția numărului de titluri de cărți editate în Republica Moldova, titluri

Sursa: BNS

Tirajul edițiilor crește în fiecare an. Totodată, conform datelor BNS, cumpărarea de carte se află în descreștere (276675,9 în 2011 și 278886,2 în 2010). Motivele pentru care scad cifrele de carte cumpărată țin pe de o parte de capacitatea scăzută de cumpărare a cetățenilor, iar pe de alta de cultura joasă a cititului.

Concluzii și recomandări

Principalele concluzii care derivă din analiza acestui subdomeniu sunt:

- Problemele cu responsabilitatea managementului sunt cele mai vizibile. Multe dintre nerealizări nu se datorează subfinanțării, ci gestionării incorecte a instituțiilor sau interpretării greșite a misiunii. În cazul întreprinderilor de stat, cel puțin a editurilor este clară nevoia de a le privatiza sau transforma în societăți pe acțiuni;

- Editarea de carte la nivel național ține de sectorul privat. Pentru anumite priorități MC anunță concurs pentru toate editurile din republică;
- La nivel de susținere a literaturii, singurul lucru care se întreprinde este finanțarea acțiunilor Uniunii Scriitorilor. Aceasta însă nu este cea mai de încredere instituție printre literați. Totodată, MC alocă premii anuale pentru tineri scriitori;
- Relația dintre autoritățile publice centrale și cele locale este una defectuoasă. Acesta poate fi unul dintre motivele majore pentru care obiectivele trasate de programele strategice naționale și documentele de politici, elaborate de minister nu sunt realizate la nivel local;
- Bibliotecile naționale, cât și cele din teritoriu nu mai satisfac nevoile cititorilor. Acest lucru este demonstrat de scăderea numărului de vizitatori și împrumuturi de cărți. Totodată, creșterea numărului de vizitatori virtuali este o bună premisă pentru dezvoltarea domeniului;
- În cea mai mare măsură, obiectivele trasate de către Minister în domeniu sunt realizate. Se observă corelația dintre cele mai importante documente de politici și acțiunile trasate. Pentru acțiunile finanțate de minister se poate vorbi despre eficiența alocării resurselor. Totodată, faptul că instituțiile nu sunt finanțate în baza indicatorilor de performanță, ci majoritatea cheltuielilor suportate țin de salarizare și întreținere, permite ca acestea să nu fie interesate de dezvoltare, ci să supraviețuiască.

În acest sens, se recomandă:

- Instituirea sistemului de management al performanțelor în toate instituțiile culturale publice;
- Creșterea transparenței în concursurile organizate de MC.

Biblioteci:

- Elaborarea indicatorilor de calitate pentru bibliotecile republicii și evaluarea instituțiilor în funcție de criterii stabilite și de analiza cost-eficiență. După analiza reală a situației în domeniu este necesară reorganizarea anumitor biblioteci, care ar putea, în localitățile mici, să fie comasate cu bibliotecile școlare sau închise;
- Dotarea bibliotecilor cu instrumente tehnice, pentru realizarea nevoilor societății;
- Respectarea distribuțiilor bugetare de către APL, în ceea ce privește achiziția de carte;
- Dezvoltarea rețelei naționale de biblioteci, cu acces internet, care ar permite creșterea împrumutului de cărți în variantă electronică și lărgirea accesului la serviciile bibliotecilor;
- Elaborarea unui sistem de colaborare între MC și APL, pentru asigurarea faptului că fondurile nu vor fi redistribuite și va crește importanța cărții și lecturii în republică.

Edituri:

- Evaluarea eficienței și eficacității Revistei Moldova. În cazul în care nu realizează impactul scontat, este necesară închiderea întreprinderii poligrafice și sistarea publicației sau editarea acesteia la una dintre cele două întreprinderi de stat din subordinea MC;
- Realizarea unui studiu de piață privind cartea electronică și reorientarea editurilor din republică spre acest tip de publicații.

5. Utilizarea patrimoniului material din spațiul rural destinat prestării serviciilor culturale

Transmiterea Caselor de Cultură la balanța administrațiilor publice locale în cadrul procesului de descentralizare nu a ținut cont de capacitățile acestor instituții de a menține activitatea culturală. În rezultat o bună parte din patrimoniu a degradat, reducând și activitatea culturală în spațiul rural. În cadrul analizei este prezentată situația actuală a CC, sistemul de management al acestor instituții și cadrul normativ de activitate. Este necesară o revizuire a concepției cu privire la funcțiile acestor instituții în comunitate, asigurându-le maximă autonomie de activitate, pregătirea personalului de administrare în domeniul managementului instituțiilor de cultură în cadrul economiei de piață, managementul proiectelor, fundraising.

Casele de Cultură. Situația actuală

Rețeaua caselor și căminelor culturale constituie 1232 de edificii în cadrul cărora activează 3408 formații artistice de amatori, din ele 790 cu titlul „model”. Din numărul total de edificii doar 615 sunt în stare tehnică bună, 3 instituții sunt la moment construcții nefinisate, 519 necesită reparație capitală iar 97 de clădiri sunt în stare avariata, și doar 347 se încălzesc pe timp de iarnă. Pe parcursul ultimului deceniu 12 instituții au fost privatizate, iar 10 au fost date în arendă integral.

În cadrul Programului prioritar de finalizare a construcțiilor și reparație capitală a edificiilor instituțiilor de cultură implementat prin intermediul Fondului de Investiții Sociale, au fost reparate și dotate cu echipament tehnic, instrumente muzicale, computere și costume naționale 34 case și cămine de cultură în perioada 2004 - 2009.

Centralizarea excesivă a procesului cultural în capitală și orașele mari a dus la marginalizarea rolului caselor de cultură din mediul rural. Bugetele austere ale APL nu pot stopa procesul de degradare. În același timp aceste instituții dispun de un potențial important de generare a surselor suplimentare de venit – așezare geografică centrată în toate localitățile, spații concepute special pentru activități de recreare și odihnă, lipsa concurenței din partea altor instituții, care ar prelua funcțiile de organizator al sărbătorilor și timpului liber, etc.

Principalul rol în asigurarea activității caselor de cultură îi revine administrației publice locale. Casele de cultură se află la balanța primăriilor și nu întotdeauna reprezentanții puterii locale, primarul și consilierii, conștientizează rolul și necesitatea activităților culturale în viața comunității. Fondurile destinate culturii sunt redirecționate pentru alte necesități din localitate. Capacitatea administrației publice locale de a menține activitatea caselor de cultură este o problemă acută în zonele rurale, unde numărul de locuri în casele de cultură raportate la 1000 de locuitori constituie 147, pe când în localitățile urbane – doar 23 de locuri. Efortul financiar al APL în localitățile rurale trebuie să fie de 6 ori mai mare, decât în localitățile urbane, pentru a menține în condiții bune edificiile CC, și aceasta în condițiile unui buget cu mult mai redus în localitățile rurale.

Greșelile procesului de descentralizare au constatat în faptul că, la transmiterea caselor de cultură la balanța administrațiilor locale, nu s-a ținut cont de posibilitățile comunităților de a întreține aceste edificii. În rezultat doar localitățile cu un număr mare de locuitori și cu agenți economici puternici, sunt în stare să mențină activitatea caselor de cultură. Celelalte edificii au fost date în arendă, sau activitatea a fost redusă la minim, treptat trecând în stare avariata.

Fiind la balanța administrațiilor publice locale, casele de cultură nu sunt persoane juridice separate. Deși legislația prevede posibilitatea de a activa independent, lipsa mijloacelor financiare și a capacităților manageriale ale conducătorilor caselor de cultură, nu favorizează trecerea caselor de cultură la autonomie.

O parte de conducători ai Caselor de Cultură sunt numiți fără a ține cont de profesionalism și capacități manageriale. Astfel sunt cazuri când șefii Caselor de Cultură sunt persoane fără studii în domeniu, care îndeplinesc de fapt alte lucruri în cadrul Primăriei decât cele legate de activitățile culturale. Mulți șefi de case

de cultură sunt în rolul „specialiștilor din toate domeniile” de care are nevoie primarul – reparația localurilor publice, organizarea alegerilor, întrunirilor satului pentru soluționare diferitor probleme, etc.

Casele de cultură rămân principala instituție de promovare și organizare a activităților culturale la sate, ele pot oferi spațiu necesar pentru activitatea diferitor cercuri, ansambluri, ateliere meșteșugărești și pot asigura protejarea și dezvoltarea patrimoniului cultural local. Ca instituții sociale, casele de cultură pot contribui la dezvoltarea aptitudinilor sociale și potențialului de creație al populației, organizarea timpului liber și crearea condițiilor de autoperfecționare pentru membrii comunității.

Managementul și finanțarea Caselor de Cultură

Unul dintre obiectivele MC adoptat în cadrul Programului de dezvoltare instituțională 2012-2014 este „coordonarea modernizării activității caselor de cultură și bibliotecilor.” Responsabil de monitorizarea activității CC în cadrul MC este Direcția politici culturale în teritoriu și cultură scrisă, care coordonează metodologic activitatea instituțiilor de cultură din teritoriu, caselor de cultură, formațiilor artistice de amatori, patrimoniului cultural imaterial. Direcția asigură elaborarea proiectelor de legi, regulamentelor și politicilor publice în domeniu. Trecerea Caselor de Cultură la balanța administrației publice locale a redus interesul organelor centrale pentru activitatea culturală la sat. Ministerul Culturii nu dispune de o strategie de dezvoltare și renovare a Caselor de Cultură. Pe parcursul anilor au fost lansate niște activități de susținere a activității culturale la sate, dar acestea au fost sporadice și fără durabilitate.

În cadrul procesului de descentralizare realizat la sfârșitul anilor 90, casele de cultură au fost transferate la balanța administrațiilor locale. Problemele apărute în activitatea caselor de cultură au impus aprobarea de către guvern a Regulamentului-cadru de activitatea a Caselor/Căminelor de Cultură, aprobat prin ordinul MC nr. 121 din 13.04.2006. Prin acest document, casele de cultură au fost subordonate secției raionale de cultură doar în domeniul politicilor culturale și metodologic, iar în organizarea activității, întreținerii și asigurării financiare – administrației publice locale. Casa de cultură poate deține statut de persoană juridică, cont trezorerial, ștampilă, însă majoritatea instituțiilor au rămas în cadrul APL.

Casa de cultură se constituie și se lichidează de către fondator, adică administrația locală, după coordonarea cu Ministerul Culturii. În baza Registrului de evidență a activității casei de cultură prezentat secției cultură lunar, este stabilită categoria caselor și respectiv coeficientul de salarizare.

Casa de cultură este condusă de către director numit în funcție de către fondator, după coordonarea în scris cu secția de cultură raională. Din componența consiliului de administrație care constă din 7-9 membri, face parte directorul casei de cultură, 1-2 specialiști ai caselor de cultură, reprezentanți ai consiliului local, organizațiilor neguvernamentale, personalități ale sferei social-culturale din localitate.

Acoperirea cheltuielilor pentru întreținerea caselor de cultură se efectuează din sursele speciale bugetare ale administrației publice locale (fondatorului). Veniturile acumulate în rezultatul prestării serviciilor culturale se acumulează pe un cont special al instituției.

În fiecare raion există Casa Raională de Cultură, care se află în subordinea directă a secției raionale de cultură, și îndeplinește rolul de centru metodic pentru casele de cultură din raion.

Cadrul legal și normativ de activitate a CC

Legea Culturii, prin art. 27 prevede condiții speciale de schimbare a destinației caselor de cultură. „... (4) Transmiterea edificiilor în care se află organizațiile de cultură altor întreprinderi, instituții, organizații (inclusiv celor religioase) se efectuează conform legislației, asigurându-se organizațiilor de cultură condiții echivalente de funcționare. (5) Înstrăinarea și transmiterea edificiilor, construcțiilor și terenurilor aferente, care aparțin instituțiilor de cultură în alte scopuri decât activitatea culturală se interzice.”. Legea Culturii interzice privatizarea obiectelor ce fac parte din patrimoniul cultural național. Lista acestor obiecte este aprobată de către guvern. Casele de Cultură nu fac parte din această listă. Regulamentul de activitate

al caselor de cultură prevede posibilitatea înstrăinării clădirilor la decizia Consiliului local cu acceptul administrației raionale.

Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006 stabilește competențele și responsabilitățile consiliilor locale și raionale. Articolul 14 prevede că consiliile locale „.....v) contribuie la **organizarea de activități culturale, artistice**, sportive și de agrement de interes local; înființează și organizează târguri, piețe, parcuri și locuri de distracție și agrement, baze sportive și asigură buna funcționare a acestora”, iar competențele consiliului raional sunt determinate în Articolul 43: „Consiliul raional r) **decide înființarea, reorganizarea și lichidarea instituțiilor social-culturale** de interes raional și asigură buna lor funcționare, în limita alocațiilor prevăzute la bugetul respectiv; s) decide organizarea și desfășurarea de activități științifice, instructiv-educative, cultural-educative, sportive și de tineret, de interes raional.”

Pe parcursul a două decenii de independență guvernarea a elaborat două Regulamente de activitate a caselor de cultură. Primul document a fost aprobat de către Ministerul Culturii prin ord. Nr. 152 din 01.07.1992 și se numea „Regulamentul de organizare și funcționare a caselor de cultură în Republica Moldova”. Acest regulament determina casa de cultură ca instituție publică cu personalitate juridică aflată în subordinea secției de cultură din raion. În dependență de opțiunile comunității casele de cultură urmau să organizeze cursuri profesionale, conferințe publice, dezbateri, simpozioane, consultații pe diferite teme, cenacluri literare, artistice, spectacole sau stagioni de spectacole cu formații artistice, programe video și discotecii, seri distractiv-recreative, întreținerea formațiilor artistice proprii, meșteșugari populari, etc. Casa de Cultură urma să fie condusă de un consiliu de administrare format din 7-9 membri pe bază obștească. Din componența consiliului făceau parte directorul casei de cultură, care îndeplinea și funcția de președinte al consiliului, contabilul instituției, precum și personalități de vază ale vieții culturale locale, care erau aleși de către colectivul de salariați și avizați de secția cultură.

Directorul și personalul de specialitate ai casei de cultură erau angajați prin concurs, organizat de către secția de cultură.

Casele de cultură erau instituții autonome cu subvenționare de la stat. Ele puteau realiza venituri extrabugetare din activitate proprie.

Noul regulament-cadru de activitatea a caselor/căminelor de cultură, aprobat prin ordinul MC nr. 121 din 13.04.2006 a fost elaborat pornind de la noile condiții de activitate după procesul de descentralizare.

Obiective de bază pentru activitatea caselor de cultură au fost stabilite după cum urmează:

- Colaborarea cu autoritățile locale pentru elaborarea și realizarea programului de activitate al instituției (determinarea necesităților culturale și monitorizarea vieții culturale a comunității);
- Asigurarea accesului comunității la valorile culturale general-umane (impresariat artistic, promovarea producției cinematografice, activitatea expozițională, accesul la bazele de date informaționale);
- Conservarea și valorificarea patrimoniului cultural local (crearea bazei de date istorico-etnografice a localității, valorificarea creației populare, promovarea patrimoniului muzical și coregrafic local, descrierea și păstrarea datinilor, tradițiilor și obiceiurilor);
- Organizarea și susținerea activității artistice din localitate (concursuri de creație, formații de artiști profesioniști și de amatori, sărbători publice);
- Producerea valorilor cultural-artistice (dezvoltarea meșteșugurilor populare, producerea spectacolelor și programelor de agrement);
- Promovarea culturii localității la nivel raional, național, internațional (participarea la acțiuni culturale de diferit nivel).

Noul regulament nu a îmbunătățit însă situația CC iar în prezent MC a elaborat un nou regulament care prevede posibilitatea de constituire a Caselor de Cultură ca Centre de Servicii Culturale, persoane juridice autonome constituite de către administrația publică locală.

Concluzii și recomandări

Concluzii

- La nivel local, raional și central nu există o viziune cu privire la dezvoltarea caselor de cultură. Programul caselor de cultură este episodic și ține mai mult de organizarea sărbătorilor locale și naționale;
- APL nu sunt în stare să susțină din bugetul propriu starea bună și renovarea caselor de cultură. La balanța unor primării rurale se află câte 2-3 Case de Cultură. Algoritmul de finanțare a activităților culturale în dependență de numărul locuitorilor nu corespunde cerințelor reale ale comunității în servicii culturale;
- CC dispun de baza necesară pentru a servi în calitate de centre de servicii culturale, instruire, recalificare a resurselor umane, de informare a populației; Există o cerere mare din partea administratorilor CC de perfecționare profesională în domeniul managementului instituțiilor de cultură în condițiile economiei de piață, elaborarea și administrarea proiectelor culturale, căutarea surselor alternative de finanțare a activităților culturale;
- Nu există o conlucrarea eficientă dintre casele de cultură și instituțiile de învățământ.

Recomandări

- Elaborarea în cadrul Strategiei de dezvoltare a culturii a principiilor de reformarea a activității CC: modificarea statutului organizațional-juridic, acordarea de maximă autonomie CC și asigurarea unei durabilități prin finanțarea comenzilor de servicii culturale din partea administrației publice locale;
- Crearea unui centru de formare profesională în domeniul managementului și marketingului cultural, elaborarea și administrarea proiectelor culturale, fundrising-ul cultural;
- Modificarea mecanismului de finanțare a activităților de cultură de la finanțare pe cap de locuitor, la finanțare pe proiecte;
- Elaborarea unui plan de activitate comun între Ministerul Culturii și Ministerul Învățământului.

6. Învățământul artistic

Capitolul Învățământul artistic prezintă analiza cadrului învățământului artistic formal din Republica Moldova. Vom analiza în mod special structura învățământului artistic și corelarea acestuia cu normele europene de asigurare a calității și cu reformele care au loc la moment în întreg sistemul educațional.

Cadrul legal și instituțional

Educația artistică face parte din sistemul educațional al Republicii Moldova. Prin urmare, atât în plan structural, cât și în plan curricular educația artistică corespunde structurii generale și tendințelor de conținuturi ale sistemului. Astfel, în primul rând educația artistică este reglementată de Legea Învățământului nr. 547 din 21.07.95.

Conform Legii, pot fi diferențiate două tipuri de educație artistică: învățământul artistic formal, realizat pentru copiii cu aptitudini în domeniul artistic și învățământul complementar (extrașcolar), care are drept scop dezvoltarea abilităților de diferite tipuri (cultural-artistice) și satisfacerea nevoilor personale ale cetățenilor.

Ministerul Culturii finanțează învățământul artistic formal. Finanțarea învățământului extrașcolar se face din bugetul unităților administrative-teritoriale.

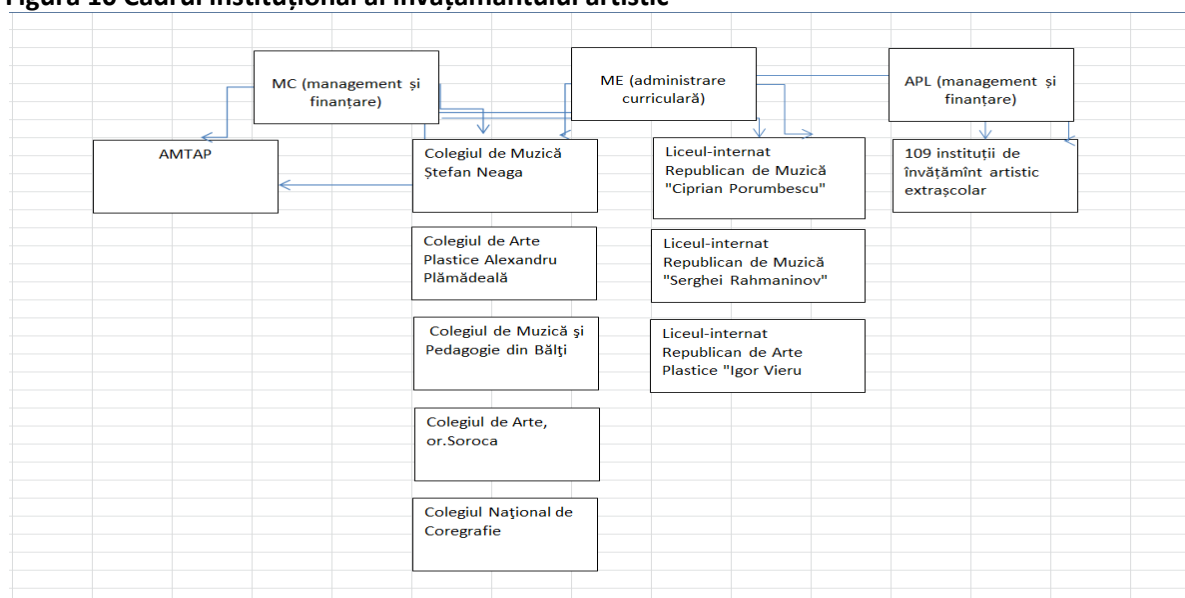
Cadrul normativ

Învățământul artistic nu are un cadru normativ specific. Există un singur regulament *Regulamentul-tip al instituției extrașcolare*, adoptat prin ordinul Ministrului Educației nr. 5 din 04.12.11 stipulează condițiile de organizare, funcționare și evaluare a instituțiilor de învățământ extrașcolar.

Cadrul instituțional

În subordinea Ministerului Culturii activează 9 instituții de învățământ artistic cu profil muzică, teatru, coregrafie, arte plastice: Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, 5 colegii și 3 licee, cu un potențial didactic de 874 profesori și contingent circa 3000 elevi/studenți. Concomitent MC acordă asistență metodică celor 108 școli de muzică, arte și arte plastice amplasate pe întreg teritoriul republicii dar nu este responsabil de managementul instituțiilor și de finanțarea lor.

Figura 10 Cadrul instituțional al învățământului artistic

Sursa: Elaborată de autori

Practica dublei administrări este proprie tuturor instituțiilor de învățământ specializate. Spre exemplu, Ministerul Sănătății este minister de resort pentru Universitatea de Medicină și Farmacie, Ministerul Agriculturii pentru Universitatea Agrară, etc. este o practică bună, prin care ME poate asigura realizarea calitativă a programelor de studii. Totodată, prin aprobarea Regulamentului cu privire la modul de funcționare în condiții de autonomie financiară a instituțiilor de învățământ superior de stat (decembrie, 2012), și operarea modificărilor la Legea Învățământului, instituțiile de învățământ superior funcționează în regim de autonomie universitară. Din această cauză, AMTAP devine instituție autonomă din punct de vedere financiar. Ministerul Culturii ar trebui însă să participe la procedura de evaluare și acreditare a instituției, ca fiind singura instituție de profil de nivel superior din Republica Moldova.

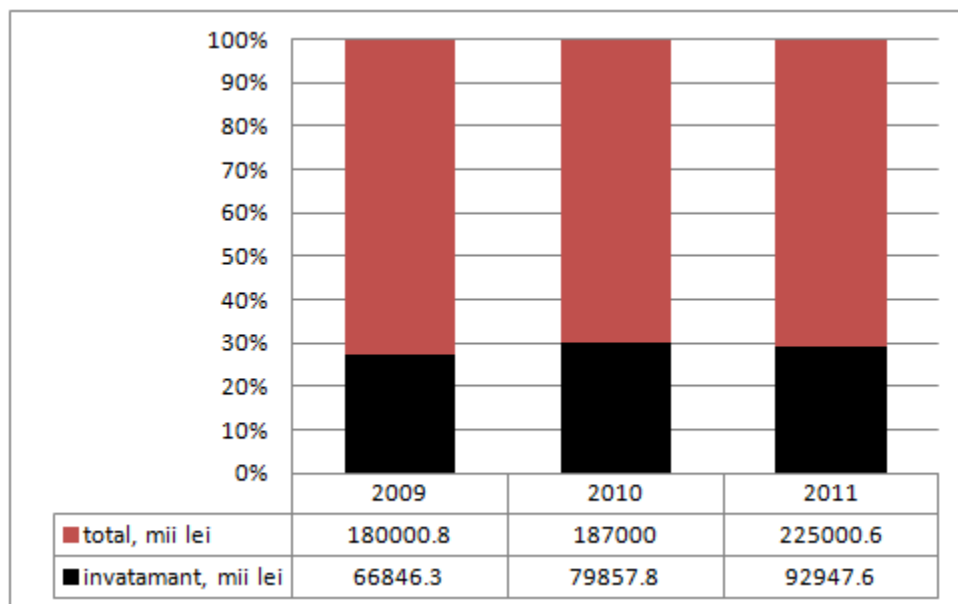
În contextul în care a fost aprobată Strategia de Dezvoltare a Învățământului Vocațional/Tehnic pentru anii 2013-2020, colegiile vor fi reformate. Până la moment MC nu a prezentat public strategia de reformare a colegiilor de profil.

Finanțarea învățământului artistic

Finanțarea învățământului artistic are loc în baza normelor elaborate de Ministerul Educației. În marea majoritate, ponderea cea mai mare o au cheltuielile pentru retribuirea muncii, contribuțiile la bugetul asigurărilor sociale și primelor de asigurare obligatorii de asistență medicală (79,4% pentru anul 2009).

Din bugetul Ministerului Culturii sunt alocate în mediu 40% anual pentru cele 9 instituții de învățământ artistic. Din grafic se poate observa că alocațiile bugetare cresc în fiecare an. În anul 2011 cheltuielile instituțiilor au crescut cu 13089,8 milioane lei.

Figura 11 Ponderea cheltuielilor învățământului artistic din resursele MC

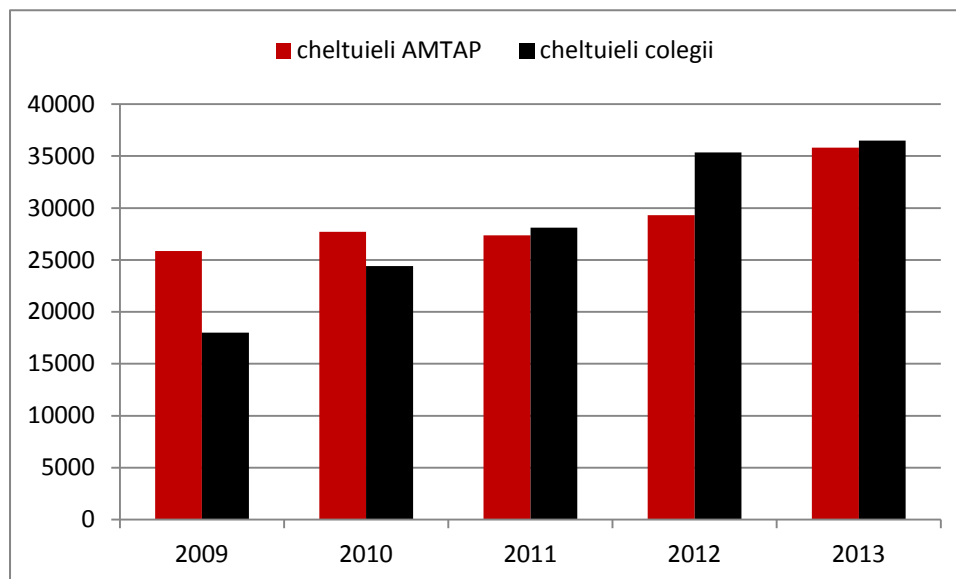
Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Creșterea alocațiilor poate fi explicată prin creșterea cheltuielilor medii per student în instituții. Astfel, de exemplu, în anul 2011, cheltuielile medii pentru un student la AMTAP a constituit suma de 27378 mii lei, cu 322,4 lei mai mult decât în anul 2010. Este interesant de menționat că studiile în colegii sunt mai costisitoare pentru stat cu 721,4 lei, ceea ce apare ca fiind un paradox. De asemenea, media pe țară, atribuită cheltuielilor per student în instituțiile de învățământ superior în 2009 a constituit 6802 lei, iar în AMTAP –

25847,5 mii lei⁶⁵. Această diferență este vizibilă și în costurile unui student de colegiu. La nivel de țară, în 2009, aceste costuri constituiau suma de 8.709 lei, iar în colegiile de profil artistic 18016,6 mii lei. Discrepanța de costuri pentru un student este determinată și de specificul pregătirii profesionale în domeniul artistic.

Merită însă menționat faptul că la nivel de țară până în 2013 nu a existat un sistem diferențiat de calculare a costurilor per student în funcție de specificul instituției. Sistemul de învățământ nu operează cu coeficienți de echivalare pe forme de învățământ, costurile fiind calculate în funcție de necesitățile instituției: remunerarea muncii, achitarea cheltuielilor curente, și alte cheltuieli instituționale.

Figura 12 Cheltuieli per student în funcție de tipul de instituție

Notă: 2013 –aprobat, 2009-2012 executat

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

La compararea costurilor pentru diferite nivele de învățământ, instituțiile de învățământ artistic sunt compatibile cu tendințele întregului sistem educațional. Costurile per elev, ale instituțiilor de învățământ mediu de specialitate sunt mai mari decât costurile per student din învățământul superior.

În afară de finanțarea de la bugetul de stat (componenta de bază), instituțiile de învățământ pot acumula mijloace speciale, provenite majoritar din banii din contractele de studii. Studiul ⁶⁶ „Sistemul de învățământ din Republica Moldova în contextul Procesului de la Bologna 2005-2011”, realizat de Fundația Soros-Moldova demonstrează că, în funcție de sursa de finanțare, rata de creștere/descreștere a cheltuielilor instituțiilor diferă. Astfel, în cazul AMTAP, se înregistrează o creștere lentă a cheltuielilor provenite din mijloace speciale (pentru anii 2005-2010, aceasta constituie 119,3%⁶⁷). Din Tabelul 19 se observa că cifra provenită din mijloace speciale este foarte mică în cazul instituțiilor artistice. În cazul colegiilor, pentru anul 2012, cheltuielile provenite din mijloace speciale au constituit 8,8% din totalul cheltuielilor, iar în cazul AMTAP – 17%.

Tabelul 19 Distribuția cheltuielilor în funcție de tipul de finanțare al instituției

Indicatori	2009	2010	2011	2012
------------	------	------	------	------

⁶⁵ Educație vocațională la răscruce: o analiză a deciziilor de politici în sistemul învățământului mediu de specialitate, Sergiu Lipceanu, IDIS Viitorul, 2010

⁶⁶ <http://www.soros.md/files/publications/documents/StudiuProcesulBologna2005-2011.pdf>

⁶⁷ Idem, pg. 47

Colegii				
Cheltuieli de menținere	28640,8	32900,1	35376,4	38026,5
Componenta de bază	26351,3	29812,9	32392,7	34689,4
Mijloace speciale	2289,5	3087,2	2983,7	3337,1
Pondere mijloace speciale din total, %	7,99	9,38	8,43	8,78
AMTAP				
Cheltuieli de menținere:	26254,8	37632,5	37956,1	42084,6
Componenta de bază	26254,8	32962	32713,6	34871,4
Mijloace speciale	4119,5	4670,5	5242,5	7213,2
Pondere mijloace speciale din total, %	15,69	12,41	13,81	17,14

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Pentru anul 2010, ponderea cheltuielilor din mijloacele speciale ale AMTAP este de doar 12,4%. În acest sens, universitatea poate fi calificată drept una care depinde de fondurile bugetare.

În comparație cu alte instituții din țară, instituțiile de învățământ artistic, având un specific, nu pot asigura prezența unei cantități mari de contracte de studii (cum ar fi cazul ASEM, USM de exemplu, sau colegii de specialitate economică, informatică sau drept).

În același timp, AMTAP ar putea propune specialități atractive pentru nivelul II Masterat, iar colegiile ar putea să se orienteze spre design grafic și industrii culturale pentru a crește finanțarea provenită din mijloace speciale. Fiind instituții de educație artistică, acestea ar putea presta servicii de educație non-formală pentru doritori, precum și alte tipuri de servicii culturale și educaționale (workshopuri, târguri, etc.).

Din rapoartele MC se deduce că starea edificiilor instituțiilor este una degradată. Între anii 2009-2012, pentru investiții capitale au fost acordate 999,6 mii lei (AMTAP). Pentru cheltuielile capitale, din mijloace speciale au fost alocați 431,3 mii lei (2010) și 166,8 mii lei (2011). Comparativ cu anul 2010, în 2011 ponderea cheltuielilor capitale s-a micșorat, conform rapoartelor MC, cu 3,4 puncte procentuale. În schimb, se observă creșterea ponderii cheltuielilor curente (+3,4 puncte procentuale).

Calitatea managementului și a studiilor în domeniul învățământului artistic

În condițiile în care învățământul superior din Republica Moldova a devenit autonom financiar începând cu ianuarie 2013, se poate pune problema, la un moment dat, a închiderii singurei instituții de învățământ superior în domeniul artistic. În același timp, costurile de instruire ale studenților, sunt la AMTAP cele mai mari, în comparație cu alte universități, chiar și în raport cu USMF Nicolae Testemițeanu.

Conform Regulamentului⁶⁸ cu privire la modul de funcționare în condiții de autonomie financiară a instituțiilor de învățământ superior de stat, instituțiile de ÎS beneficiază de alocații transferate de la bugetul de stat pentru programele de studii oferite conform planului (comenzii de stat) de pregătire a cadrelor de specialitate și activități de cercetare științifică. Același Regulament presupune următorii coeficienți de cost pentru domeniile de formare profesională Științe umanitare și Arte. Coeficienții adoptați de către ME și în baza cărora se vor aloca resursele bugetare sunt cei mai mari dintre toate instituțiile de ÎS din țară.

⁶⁸ <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=625>

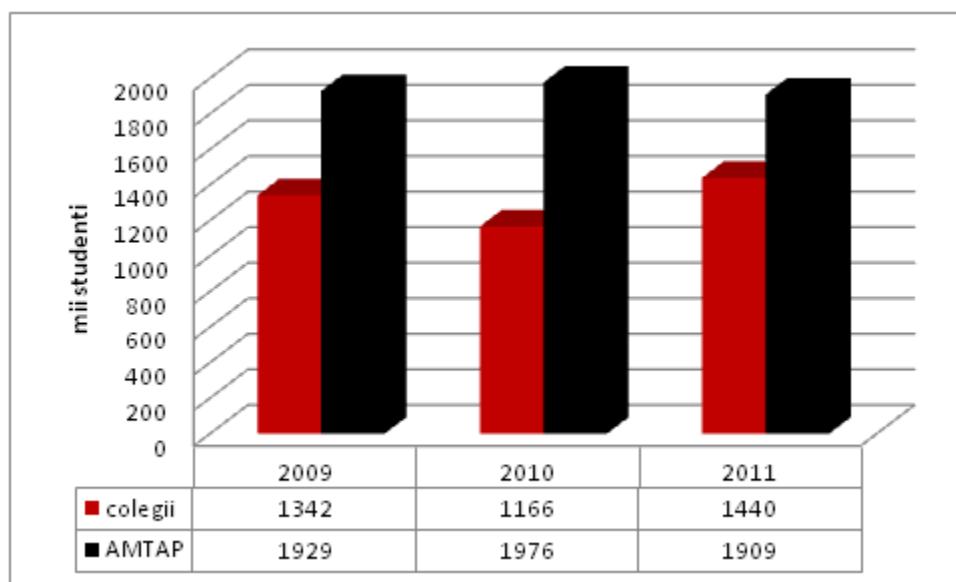
Tabelul 20 Coeficienții de cost în funcție de domeniul de formare

<i>Domeniul de formare profesională</i>	<i>Coeficient de cost</i>
Științe umanitare	1,0
Arte	3.00
Muzică interpretativă	3.00
Arte audio-vizuale	7,50
Arte teatrale	5,37

Sursa: Proiectul Regulamentului cu privire la modul de funcționare în condiții de autonomie financiară a instituțiilor de învățământ superior de stat, <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=625>

Regulamentul presupune și costurile de echivalare pe nivele și forme de învățământ. Acest lucru permite pe de o parte, ca universitatea să își fortifice nivelele și limbile de instruire și drept rezultat să aibă o cotă mai mare la repartitia alocațiilor bugetare.

Pentru moment, în învățământul artistic sunt încadrați 3349⁶⁹ de studenți, pe toate formele și nivelele de învățământ, din care 1909 sunt la AMTAP. Din grafic se poate observa că numărul studenților în învățământul superior din domeniu scade în fiecare an. Acest lucru este îngrijorător pentru menținerea și dezvoltarea sistemului cultural din republică.

Figura 13 Numărul total de studenți în învățământul artistic formal

Sursa: Rapoartele Ministerului Culturii

Scăderea numărului de studenți este determinată pe de o parte de lipsa locurilor de muncă, sau de salariile extrem de joase din domeniul culturii (în mediu 1350 de lei/lună), dar și de incapacitatea instituțiilor de a fi flexibile la cererea de pe piață și la necesitățile de instruire ale tinerilor. Spre exemplu, AMTAP nu participă în programele de mobilitate, pe care le presupune și încurajează aderarea la Procesul de la Bologna al Republicii Moldova și documentele europene în domeniul culturii.

În acest context, considerăm că este necesar un studiu de piață, care să permită instituțiilor de învățământ artistic să identifice potențiale profesii noi sau care ar avea nevoie de cursuri de formare continuă și care să le permită dezvoltarea și atragerea unui număr mai mare de studenți.

⁶⁹ www.statistica.md

Managementul instituțiilor de învățământ artistic se realizează în conformitate cu documentele normativ-reglatorii emise de ME. Procedura de alegere a rectorului/directorilor de instituții, este conform legislației. În AMTAP deciziile se iau cu votul senatului, constituit din membrii titulari ai catedrelor de specialitate. Instituțiile de învățământ preuniversitar funcționează conform cu legislația.

Sistemul de finanțare și administrare al instituțiilor de învățământ artistic este același cu cele ale întreg sistemului educațional din țară. În acest context, se impun câteva concluzii:

- Este necesară revizuirea sistemului de finanțare în instituțiile de învățământ preuniversitar, care sunt în subordinea APL. Noul regulament de finanțare în bază de cost standard elev⁷⁰, elaborate și implementat de ME nu este aplicat liceelor de profil republican. În această ordine de idei, este important ca, la calcularea costului per elev/student să fie luat în considerație coeficientul de echivalare, utilizat de statele europene;
- Instituțiile de învățământ artistic ar trebui să reconceptualizeze instrumentele de atragere a mijloacelor speciale, provenite din contractele de studii, prin oferirea unui spectru mai larg de servicii educaționale;
- Instituțiile artistice, care formează muzicieni, ar trebui să aibă un specific și să fie finanțate total din bugetul statului, în bază de costuri reale per elev/student. Motivul de bază pentru această concluzie este legat de faptul că tocmai aceste instituții nu vor înscrie studenți în bază de contract;
- Este necesară o reformă a structurii învățământului artistic din Republica Moldova și racordarea acestuia la practicile europene. În aceeași ordine de idei, conform strategiilor ME, colegiile subordonate MC trebuie să fie reorganizate în licee de profil. Pentru că acestea există deja în Moldova și sunt concentrate în Chișinău, este necesară optimizarea liceelor. Pe motiv că colegiile de specialitate artistică au demonstrat o calitate înaltă a studiilor, este necesară revizuirea concepției învățământului superior în domeniu. În acest sens, Conservatorul trebuie să redevină instituție separată, cu statut special, finanțată integral din bugetul de stat (motivele au fost explicate mai sus), Academia de Teatru și Film ar putea exista separat și ar putea atrage mijloace speciale prin dezvoltarea unor specialități noi sau cursuri de scurtă durată pentru neprofesioniști (montaj video, fotografie, etc.), iar Universitatea de Arte Frumoase ar fi responsabilă de domeniul de formare profesională Arte Vizuale și Design;
- AMTAP sau instituțiile nou formate ar trebui să dezvolte parteneriate cu mediul de afaceri și cu instituții similare europene, pentru a stimula mobilitatea artiștilor.

70 HG nr. 728 din 02.10.2012 cu privire la finanțarea în bază de cost standard per elev cu utilizarea coeficienților de ajustare în modul stabilit de Guvern pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general, finanțate din bugetele unităților administrativ-teritoriale

7. Transparența în procesul de finanțare și management a culturii

În linii mari activitatea Ministerului Culturii poate fi caracterizată ca fiind transparentă parțial, menționând că în ultimii ani există o tendință pozitivă de sporire a transparenței. În scopul implementării Hotărârii Guvernului nr. 96 din 16 februarie 2010 cu privire la acțiunile de implementare a Legii nr. 239-XVI din 13 noiembrie 2008 privind transparența în procesul decizional în Ministerul Culturii a fost aprobat Regulamentul cu privire la organizarea procedurilor de asigurare a transparenței în procesul de elaborare și adoptare a deciziilor care are drept scop:

- Asigurarea informării multilaterale asupra procesului decizional din cadrul Ministerului;
- Asigurarea posibilităților pentru participarea și stimularea cetățenilor și organizațiilor interesate la procesul decizional;
- Dezvoltarea unor raporturi de cooperare și parteneriat cu societatea civilă;
- Informarea societății civile despre desfășurarea procesului decizional la toate etapele;
- Recepționarea și examinarea recomandărilor, primite de la părțile interesate;
- Asigurarea transparenței în activitatea Ministerului.

Prezentul Regulament stabilește procedurile de organizare a consultărilor publice pentru asigurarea unor standarde de consultare publică și a transparenței procesului decizional în cadrul ministerului. Ministerul Culturii plasează raportul anual privind asigurarea transparenței procesului decizional care cuprinde informația despre:

- Procesul de elaborare a deciziilor, inclusiv;
- Contestații/sanctiuni, inclusiv.

Pagina web a Ministerului Culturii (www.mc.gov.md) conține un număr considerabil de date cu privire la cadrul legal al culturii, proiectele de lege și hotărâri de guvern, planul de dezvoltare strategică a ministerului, proiecte desfășurate și rapoarte anuale, oferă date cu privire la procesele de consultări publice, etc. Astfel, la capitolul informare se poate spune că pe anumite segmente, cum ar fi publicarea rapoartelor de activitate și de executare a bugetului Ministerului, lucrurile stau relativ bine, acestea fiind plasate pe pagina web. Totodată, chiar dacă aceste rapoarte sunt destul de amănunțite, este necesară sporirea calității informației, în special în ce privește punerea în evidență a rezultatelor obținute, indicatorilor de performanță și impact, elaborarea unei structuri de prezentare relativ stabile.

De asemenea, Ministerul utilizează pagina web ca instrument de informare asupra procesului decizional. În anul 2012 au fost elaborate 6 proiecte de legi, 38 de hotărâri de guvern, dintre care au fost aprobate 37 și alte date relevante. Totodată, pagina web a MC conține informații despre inițierea și desfășurarea procesului de consultări, însă nu oferă informații despre părțile interesate, despre finalizarea procesului de consultări prin plasarea procesului-verbal cu sinteza recomandărilor prezentate.

Cele mai mari deficiențe se constată la nivelul instituțiilor subordonate și activității consiliilor și comisiilor consultative, lipsește informația comprehensivă privind activitatea și utilitatea acestora. Unele date pot fi găsite public în rapoartele Bugetului de Stat ale Ministerului Finanțelor, în rapoartele de audit ale Curții de Conturi, a Agenției de Achiziții Publice etc. Aceste date cât și orice conținut plasat pe pagina web a ministerului trebuie să fie însoțite de un indicator care aplică automat data la care a fost plasat anunțul, articolul, informația despre tendere sau licitații etc., astfel societatea este asigurată că datele cu privire la un concurs, tender, nu a fost plasat postfactum sau modificat. De asemenea trebuie asigurată opțiunea de a oferi servicii și consultații online pentru cetățenii care solicită date și informații cu privire la activitatea ministerului sau care vor să depună un proiect sau o petiție. Astfel poate fi asigurată parțial funcția consultărilor publice cu societatea civilă și cu instituțiile specializate atât din țară cât și din diasporă.

Pe pagina web a ministerului lipsesc totalmente date cu privire la patrimoniul cultural mobil, imobil, date despre instituțiile de specialitate care administrează patrimoniul cultural. Lipsesc de asemenea datele cu

privire la registrele și inventarele patrimoniului cultural mobil și imobil, etc. Din datele prezentate public de către Ministerul Culturii și Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor nu este clar cum se iau deciziile de cheltuire, cum se fac procurările, cum se utilizează patrimoniul cultural pentru a genera venituri etc. Totodată Ministerului Culturii nu plasează pe pagina web date cu privire la activitatea comisiilor și consiliilor pe diverse domenii, nu există date publice cu privire la componența și regulamentul în baza cărora activează, recomandările pe care le oferă și rapoartele activităților și deciziilor luate. Este greu de evaluat eficiența acestor comisii și consilii de vreme ce nu există acces la aceste date pentru a vedea cât de transparent și echidistant sunt luate deciziile pe fiecare proiect în parte. Lipsa de transparență în activitatea acestor consilii poate fi observată în baza a câteva exemple relevante care merită atenția: cazul Conacului Teodosiu din str. Ștefan cel Mare, 160 (A,B), demolat în anul 2005 cu participarea Ministerului Culturii; cazul similar din anul 2011 al demolării Complexului de clădiri a fostei școli de pomicultură și viticultură din Chișinău (sec. XIX) din str. Sarmizegetuza 48/12; cazul din str. Vlaicu Pârcălab 71 și cazul din str. Șciusev 52 ambele avizate de către Artur Cozma și Nicolae Răilean de la Direcția patrimoniu și arte vizuale, prin care și-au depășit atribuțiile în funcție; cazul din str. Veronica Micle 7 (Teatrul „Luceafărul”), care sub pretextul restaurării a primit aviz pozitiv din partea Consiliului Național al Monumentelor pentru conceptul de proiect de reconstrucție adăugând un nivel în plus, deși imobilul are statut de monument protejat de stat, etc.

Deoarece au existat precedente în care conducerea Ministerul Culturii, și administrația Primăriei mun. Chișinău, a fost implicată și învinuită de lipsă de transparență, de privatizarea ilicită a imobilelor cu statut de monument, de scheme de corupție și conflicte de interese ce au contribuit la pierderea și distrugerea patrimoniului cultural este nevoie de:

- Îmbunătățirea calității serviciilor la nivelul central și local;
- Crearea unor mecanisme de prevenire a fenomenului corupției de depășire a atribuțiilor etc.;
- Îmbunătățirea calității instituționale ale paginilor web a Ministerului Culturii, Primăria Chișinău, APL;
- Asigurarea transparenței publice în procesul de procurări și cheltuieli, tendere și licitații;
- Îmbunătățirea mecanismelor de recepționare și răspuns la petiții și solicitări din partea cetățenilor;
- Promovarea politicilor de înlăturare a conflictelor de interese;
- Asigurarea transparenței cu privire la procedurile de angajare;
- Conlucrarea și cooperarea eficientă cu structurile societatea civilă și alte ministere.

Grație eforturilor mai multor instituții printre care AIRM, Consiliul Național pentru Participare, Consiliul Național al ONG-urilor, Grupul Civic pentru Patrimoniu Cultural, Grupul de Inițiativă Civică „Poștașii Chișinăului”, Consiliul Național al Monumentelor, Asociația Tinerilor Istorici „ANTIM”, ICOMOS Moldova, Centrul de Cercetări Arheologice, ICOM Moldova, Asociația „Orașul meu Drag” etc, numeroase cazuri de intervenții și demolări a patrimoniului cultural au fost oprite la timp și puse în discuție prin intermediul mass-mediei, sensibilizând astfel societatea și administrația publică centrală și locală cu privire la starea reală a patrimoniului, lipsa de transparență și administrarea ineficientă a patrimoniului cultural în Republica Moldova, oferind soluții și recomandări pentru îmbunătățirea cadrului instituțional, cadrului legal și de politici în domeniu.

Responsabil de asigurarea transparenței în procesul decizional pe domeniul artelor este șeful Direcției arte profesioniste, învățământ artistic și industrii culturale. Responsabilul are obligația de a identifica părțile interesate, care urmează a fi consultate în cazul fiecărui proiect, de a informa părțile interesate despre inițierea procesului de elaborare a actelor legislative și normative, despre organizarea consultărilor publice. După organizarea și desfășurarea procedurii de consultări, responsabilul întocmește procesul-verbal privind consultarea publică și redactează sinteza recomandărilor prezentate.

Pe parcursul anilor 2011-2012 au fost organizate consultări la documentele care țin de dezvoltarea domeniului artelor - Propuneri de Politică Publică ”Introducerea managementului culturii bazat pe performanță”, Strategia Națională a Dezvoltării Culturii, modificare și completarea Legii privind meșteșugurile populare, modificarea Legii cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice.

8. Concluzii și recomandări generale

Reformele în Cultură au întârziat foarte mult, din care cauză, în Cultură se mai păstrează o bună parte din aspectele sistemului de guvernare și management din perioada sovietică. Prezența statului în acest domeniu, în special prin numărul mare de organizații și instituții de cultură, este nejustificat de mare, în timp ce sectorul privat în majoritatea subdomeniilor din cultură este subdezvoltat.

Până în prezent, cultura a fost văzută pe nedrept doar ca un consumator net de resurse. Această abordare strategică eronată a diminuat rolul culturii în societate și nu a permis scoaterea în evidență a potențialului economic și rolului direct și indirect al acesteia în sporirea valorilor economice. De asemenea, această viziune nu a contribuit la elaborarea politicilor de promovare a sectorului privat și a creat condiții de competiție neloială pentru companiile private.

Obiectivele statului privind dezvoltarea culturii nu sunt suficient de orientate spre rezultat fiind axate de regulă pe efectuarea anumitor acțiuni sau producerea unor rezultate, fără a fi clar legate cu rezultatele finale de dezvoltare a domeniului. Cadrul instituțional de administrare și reglementare a culturii are serioase goluri în funcționare, acestea fiind cauzate de disfuncționalități dintre nivelul local și central, precum și instituțiile aceluiași nivel. Finanțarea instituțiilor și organizațiilor publice de cultură este excesiv bazată pe finanțarea infrastructurii și articolelor de cheltuieli și nu pe producerea rezultatelor dorite.

Finanțarea culturii la nivel local este în mare parte rezultatul modalității existente de formare a transferurilor de la bugetul central bazat pe asigurarea cheltuielilor normative. Această modalitate de formare a transferurilor nu contribuie la sporirea veniturilor proprii ale APL și a eficienței utilizării resurselor publice. Din această cauză, metoda mai devreme sau mai târziu va fi înlocuită cu una bazată pe venituri, un astfel de proiect de lege se află în prezent în Parlament. Totodată, modificarea regimului de transferuri comportă anumite riscuri pentru sectorul de cultură, prin faptul că o parte din APL vor considera că cultura nu este o prioritate pentru acestea și prin urmare vor diminua drastic cheltuielile pentru cultură. Pentru evitarea unor astfel de riscuri, Ministerul Culturii trebuie să vină cu programe suplimentare de stimulare a culturii în teritoriu, prin susținerea organizării festivalurilor și concursurilor regionale și naționale, precum și pentru sprijinul inițiativelor locale, pregătirii cadrelor și sporirii prestigiului Primarilor care acordă atenție sporită culturii.

Începând cu anul 2009, Guvernul a conștientizat necesitatea reformării culturii. Astfel în perioada 2009-2012 au fost inițiate în șir de documente de politici și acte legislative menite să producă modificări profunde în anumite sectoare ale culturii, precum și a domeniului în ansamblu. În acest sens, o nouă lege privind cultura este în Parlament, Strategia de dezvoltare a culturii se află la ultima etapă de elaborare, și câteva acte legislative sectoriale au fost aprobate.

Arte

Politicile privind instituțiile teatral concertistice (ITC) aplicate până în prezent nu au permis valorificarea potențialului repertorial acumulat și nu au contribuit la dezvoltarea acestora, chiar dacă alocațiile bugetare au crescut. Pentru redresarea situației este necesară abrogarea Legii „Cu privire la teatre, circuri și organizații concertistice” (2002) și a Legii cu privire la cinematografie (2004) și adoptarea unui mecanism de administrare și finanțare a artelor bazat pe principiul de maximă autonomie a ITC și cu acces la resursele bugetare ale ITC indiferent de forma de proprietate. Excepție de la acest principiu pot face doar un număr extrem de limitat de ITC naționale (Teatrul de Operă și Balet, Teatrul Național „Mihai Eminescu”, Filarmonica Națională, Circul din Chișinău, Sala cu Orgă). Susținerea ITC trebuie organizată în bază de programe multianuale.

Menținerea în proprietatea statului a unor întreprinderi din domeniul artei cinematografice (S.A. „Moldova-Film”, S. A. „Moldcinema, etc.) a demonstrat că acestea nu au fost capabile să facă față condițiilor de piață și au fost gestionate ineficient, ba chiar în detrimentul interesului public. Menținerea în continuare a întreprinderilor, cel puțin în forma actuală nu este justificată nici economic nici prin rațiuni de interes public.

Rolul personalității în dezvoltarea culturii este crucial, prin urmare omul de creație ar trebui să fie în centrul politicilor culturale. În acest sens crearea unui mediu în care oamenii pot să-și manifeste și să-și realizeze talentul este foarte important. Adoptarea legii cu privire la Statutul omului de creație în baza principiilor recomandate de către UNESCO la întrunirea din Belgrad, 1980, ar crea baza legală necesară pentru susținerea inițiativelor oamenilor de creație și crearea unui mediu de promovare a valorilor culturale în beneficiul întregii societăți.

Una dintre problemele cu care se confruntă domeniul cultură este lipsa cadrelor pentru managementul cultural. În acest sens Ministerul Culturii trebuie să devină forța motrică în dezvoltarea formatului necesar pentru rezolvarea acestei probleme. Acesta ar putea opta pentru formarea sau dezvoltarea unei instituții deja existente destinate pregătirii și perfecționării capacităților manageriale ale conducătorilor instituțiilor de cultură și a funcționarilor publici din cultură.

Pentru promovarea activităților și a valorilor culturale, Ministerul Culturii trebuie să vină cu programe bine ținute, care joacă rolul de catalizator și integrator în societate adresate persoanelor, colectivelor, comunităților, autorităților publice și companiilor private. Activitățile de acest gen, de regulă nu sunt costisitoare, sunt bazate inclusiv pe motivații nonmateriale, însă au un efect orizontal multiplu în societate și promovează spiritul de competitivitate, coeziune comunitară și inter-generații. Programele adresate promovării și susținerii activităților culturale printre copii și a oamenilor în vârstă fac parte din acestea, astfel Ministerul Culturii împreună cu alte Instituții centrale să elaboreze și să pună în aplicare programe ample în acest sens.

Patrimoniul Cultural

În contrast cu normele și practicile europene privind patrimoniul cultural, în ultimii douăzeci de ani patrimoniul cultural al Republicii Moldova este supus unei agresiuni fără precedent și se află în continuă degradare⁷¹. În urma evaluării cadrului legal, instituțional și de politici în domeniul patrimoniului cultural s-a constatat că în acești 20 de ani nu a fost asigurată o gestionare eficientă și transparentă a patrimoniului.

Printre cauzele principale ce generează disfuncții în domeniul patrimoniului cultural sunt: lipsa voinței politice și a unor politici coerente ale statului; imperfecțiunea cadrului legal; corupția la toate nivelele de administrare a patrimoniului cultural imobil; lipsa unui program de salvagardare a patrimoniului cultural; utilizarea ineficientă a mijloacelor publice și proasta gestionare a patrimoniului de către autoritățile publice centrale și locale; cadrul instituțional slab dezvoltat și pasivitatea instituțiilor publice municipale și neguvernamentale în salvagardarea patrimoniului național; lipsa cronică a resurselor financiare; lipsa dotărilor cu echipament și tehnică necesară; lipsa specialiștilor și a personalului calificat, etc.

Patrimoniul cultural material și imaterial al Republicii Moldova are un potențial care la moment nu este valorificat pe deplin, iar lipsa unui management eficient bazat pe indicatori de performanță pune în pericol tezaurul patrimoniului cultural național. Dacă actualul model de management și de finanțare nu se va modifica esențial, există riscul ca în viitorul apropiat starea patrimoniului să se înrăutățească irecuperabil. În fond managementul actual al patrimoniului cultural din Republica Moldova are la bază modelul centralizat sovietic, care în condițiile economiei de piață și-a dovedit din plin ineficiența.

După anul 2009 Ministerul Culturii a îmbunătățit vizibil sistemul de identificare, protejare și utilizare a patrimoniului culturii, însă pentru păstrarea acestuia este nevoie de voință politică, de continuarea reformelor practice în sistemul cultural și administrarea eficientă a patrimoniului.

Pentru asigurarea unui management eficient al patrimoniului cultural național se recomandă adaptarea cadrului legislativ la realitățile actuale, prin elaborarea unei noi legi referitoare la protejarea monumentelor istorice în contextul experienței internaționale în domeniu și respectării obligațiilor asumate de Republica Moldova în fața partenerilor europeni și UNESCO, care va înlocui actuala Lege privind ocrotirea

⁷¹ Cavruc, Valeriu, Postică, Gheorghe, Salvagardarea Patrimoniului Cultural Național al Rep. Moldova, Akademos, Nr 2 (17) 2010, p. 38,

monumentelor din (1993). Totodată este necesară modificarea de urgență a prevederilor Legii Autorizării în Construcții pentru a face imposibilă eliberarea actelor permise pentru intervenții la monumente de către APL fără avizul obligatoriu prealabil al Consiliului Național al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii.

Pe termen lung protejarea patrimoniului imobil ar putea fi asigurată prin modificarea și înăsprirea pedepselor prevăzute de Codul Penal și Contravențional legate de încălcarea legislației privind patrimoniul cultural în conformitate cu practica internațională în domeniu.

Este necesar de continuat procesul de identificare, protejare, propagare a patrimoniului prin elaborarea actelor normative, a fișelor de inventariere, a pașapoartelor monumentelor, a cadrului normativ privind cadastrul monumentelor istorice. Deoarece finanțarea patrimoniului este precară și instabilă, se recomandă promovarea responsabilității corporative și a parteneriatelor public-private (PPP); scutiri fiscale în beneficiul patrimoniului cultural; modificarea Legii Sponsorizării și Filantropiei în scopul încurajării investițiilor în sectorul cultural.

În scopul administrării eficiente a patrimoniului se recomandă elaborarea unui Program Național de Salvagardare a patrimoniului cultural al Republicii Moldova pentru a consolida capacitățile instituționale și de politici pe termen lung. Pentru ca Ministerul Culturii, să-și poată onora obligațiunile în domeniul protejării monumentelor în conformitate cu practica europeană în domeniu este nevoie de creat Institutul Național al Monumentelor Istorice. Pentru a beneficia de suportul societății civile în procesul de elaborare de politici culturale o soluție ar fi crearea în cadrul Consiliului Național de Participare a unui grup de lucru pe domeniul culturii, care va oferi Guvernului consultanță în domeniul politicilor culturale, asigurând astfel monitorizarea și administrarea transparentă a domeniului culturii. Totodată este nevoie de evaluarea eficienței în baza unor indicatori de performanță a tuturor direcțiilor, comisiilor, consiliilor și agențiilor din subordinea Ministerului Culturii, pentru a optimiza și consolida capacitățile lor instituționale. În acest sens se recomandă modificarea cadrului legal cu scopul de a consolida rolul Agenției de Inspectare și Restaurare. Este important ca AIRM să fie abilitată cu dreptul legal de a înainta prescripții persoanelor fizice și juridice, care încalcă legislația în domeniul protejării monumentelor, inclusiv cu dreptul de a stopa șantierile ilegale de intervenție la monumente.

Se recomandă cartografierea resurselor culturale la nivel național pentru a identifica, proteja, propaga, utiliza și valorifica eficient patrimoniul cultural. În același context se recomandă elaborarea de urgență a Registrului Național Patrimoniului Arheologic, a Registrului Național al Monumentelor de For Public, a Registrului Național al Patrimoniului Audiovizual etc, pentru a le oferi un cadru juridic de protecție la nivel de stat.

Biblioteci

Bibliotecile publice sunt la moment într-o criză de misiune. Numărul cititorilor reali (fizici) prezenți în biblioteci este în continuă descreștere. În schimb se atestă o creștere a numărului de vizite virtuale și a numărului de vizitatori unici. Acest lucru a determinat bibliotecile să își regândească formatul de funcționare și să se orienteze spre dezvoltarea serviciilor on-line.

Totodată în situația creată se fac de vină și politicile bibliotecilor și autorităților publice privind crearea unei oferte de carte corespunzătoare cererii. Rata medie de reînnoire a fondului pe țară în bibliotecile publice constituie în mediu 57 de ani, ceea ce contravine atât normelor internaționale, cât și cerințelor pieței informaționale actuale. De asemenea, edificiile care găzduiesc bibliotecile deseori nu întrunesc condițiile necesare pentru o activitate normală.

Pentru îmbunătățirea accesului la carte și ajustarea la cerere sunt necesare activități ale autorităților locale care ar îmbunătăți oferta de carte, ținând cont de modificările ce au loc în cerere. Este necesară o mai bună colaborare dintre autoritățile publice centrale și cele locale, precum și măsuri de fortificare a colaborării bibliotecilor prin Asociația Bibliotecilor în vederea formării politicilor de procurare de carte, schimbului interbibliotecar, sporirea accesului la cărțile electronice. Pentru sporirea accesului în spațiul rural cu localități

mici este necesar de implementat conceptul bibliotecilor mobile, și/ sau reorganizarea anumitor biblioteci, care ar putea să fie comasate cu bibliotecile școlare.

Totodată, obiectivele trasate de către Minister în domeniul bibliotecilor sunt realizate. Se observă corelația dintre cele mai importante documente de politici și acțiunile trasate. Pentru acțiunile finanțate de minister se poate vorbi despre eficiența alocării resurselor. Faptul că instituțiile nu sunt finanțate în baza indicatorilor de performanță, ci majoritatea cheltuielilor suportate țin de salarizare și întreținere, face ca acestea să nu fie interesate de dezvoltare, ci să supraviețuiască.

Formele de susținere a literaturii sunt realizate prin finanțarea acțiunilor Uniunii Scriitorilor și prin premiarea tinerilor scriitori. Pentru dezvoltarea literaturii este necesar ca Ministerul Culturii să susțină scriitorii în primul rând prin promovarea rezultatelor acestora, promovarea tinerilor talente și organizarea evenimentelor literale. În aceste activități Ministerul Culturii trebuie să finanțeze producerea rezultatelor excluzând finanțări instituționale de lungă durată adresate asociațiilor sau uniunilor profesionale. De asemenea, este indicată elaborarea unui program de promovare a lecturii și a scriitorilor naționali.

Casele de cultură

Casele de cultură, un patrimoniu valoros moștenit din perioada sovietică în mare măsura s-a degradat, mai mult ca atât există riscul că chiar și acolo unde aceste edificii au fost reparate acestea să nu poată fi întreținute și să se deterioreze în continuare. Menținerea artificială a Caselor de Cultură ca instituții pure de cultură în o bună parte din localitățile rurale este o pierdere nejustificată de resurse. Principala problemă a acestor edificii este dificultatea ajustării ofertei de infrastructură la o reală și efectivă cerere. Trecerea în proprietatea APL a acestora nu a rezolvat această problemă. Lipsa de interes a autorităților locale privind găsirea unor forme adecvate de utilizare a acestor edificii fiind determinată de incapacitatea financiară și managerială a acestora, precum și de modalitățile de alocare a transferurilor de la bugetul de stat.

În acest sens Ministerul Culturii trebuie să formuleze și implementeze programe, politici și măsuri care să vină în ajutorul autorităților locale privind utilizarea acestor spații astfel încât acolo unde este posibil acestea să nu fie pierdute pentru activitățile de cultură din localitate. Direcțiile de bază a Ministerului trebuie să fie orientate în implementarea proiectelor culturale în spațiul rural, asigurarea unei mai bune colaborări între Ministerul Educației, Ministerul tineretului și Sportului, Administrațiilor Raionale și altor instituții pentru crearea unei platforme în care acolo unde este autoritățile locale să poată oferi spațiu în casele de cultură altor activități compatibile cu activitățile culturale.

Pentru eficientizarea utilizării Caselor de Cultură este necesar ca acestea să fie reorganizate în întreprinderi autonome sau departamente autonome în cadrul administrațiilor publice pentru oferirea de spații inclusiv pentru activități non-culturale, însă compatibile cu cele culturale și cu posibilitatea de utilizare a resurselor obținute din utilizarea edificiului pentru întreținerea și dezvoltarea acestuia. De asemenea, trebuie schimbat statutul Managerului Casei de Cultură, care trebuie să devină persoana care este responsabilă pentru oferirea condițiilor pentru activitățile culturale cerute în localitatea dată și pentru utilizarea cât mai avantajoasă a edificiului.

Edituri

Este necesară evaluarea eficienței și eficacității Revistei Moldova. În cazul în care nu realizează impactul scontat, este necesară închiderea întreprinderii poligrafice și sistarea publicației sau editarea acesteia la una dintre cele două întreprinderi de stat din subordinea Ministerul Culturii.

Analiza demonstrează necesitatea realizării unui studiu de piață privind cartea electronică și reorientarea editurilor din țară spre acest tip de publicații.

Învățământul artistic

Sistemul de educație artistică formală necesită o revizuire a standardelor de calitate și o reorganizare în consecință. Nu există un studiu al pieței forței de muncă, care ar permite elaborarea noilor trasee

educaționale. Instituțiile colaborează puțin cu partenerii din domeniul industriilor culturale, pentru a asigura calitatea actului educațional și a crește compatibilitatea cerințelor angajatorului cu calificările oferite. De asemenea, școlile de educație artistică nonformale nu întotdeauna se regăsesc în politicile educaționale. În acest context ar fi indicată elaborarea, în comun cu Ministerul Educației a unui program curricular nou pentru orele de artă existente în școli și licee.

Este necesară revizuirea sistemului de finanțare în instituțiile de învățământ preuniversitar, care sunt în subordinea APL. Noul regulament de finanțare în bază de cost standard elev⁷², elaborat și implementat de Ministerul Educației nu este la moment aplicat liceelor de profil republican. Noul Cod al Educației aflat în Parlament stipulează că atât liceele, cât și colegiile vor fi finanțate în baza acestei formule. În această ordine de idei, este important ca, la calcularea costului per elev/student să fie luat în considerație coeficientul de echivalare, utilizat de statele europene.

Este necesară o reformă a structurii învățământului artistic din Republica Moldova și acordarea acestuia la practicile europene. În aceeași ordine de idei, conform Strategiilor Ministerului Educației, colegiile subordonate Ministerului Culturii trebuie să fie reorganizate în licee de profil. Pentru că acestea există deja în Moldova și sunt concentrate în Chișinău, este necesară optimizarea liceelor. Pe motiv că colegiile de specialitate artistică au demonstrat o calitate înaltă a studiilor, este necesară revizuirea concepției IS în domeniu. În acest sens, Conservatorul trebuie să redevină instituție separată, cu statut special, finanțată integral din bugetul de stat (motivele au fost explicate mai sus), Academia de Teatru și Film ar putea exista separat și ar putea atrage mijloace speciale prin dezvoltarea unor specialități noi sau cursuri de scurtă durată pentru neprofesioniști (montaj video, fotografie, etc), iar Universitatea de Arte Frumoase ar fi responsabilă de domeniul de formare profesională Arte Vizuale și Design.

Performanța în domeniul culturii în mare parte depinde de schimburile culturale și existența unui mediu competițional cât mai larg, inclusiv și în învățământul artistic. În această privință, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice sau instituțiile nou formate cu participarea Ministerului Culturii ar trebui să dezvolte parteneriate cu mediul de afaceri, cu instituțiile similare europene, pentru stimularea mobilității artiștilor.

Se recomandă dezvoltarea parteneriatelor cu școlile din localități, pentru asigurarea educației civice active și creșterea ponderii culturii în educarea axiologică a cetățenilor.

⁷² HG nr. 728 din 02.10.2012 cu privire la finanțarea în bază de cost standard per elev cu utilizarea coeficienților de ajustare în modul stabilit de Guvern pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general, finanțate din bugetele unităților administrativ-teritoriale

Anexe

Anexa 1 Lista instituțiilor teatrale subordonate Ministerului Culturii

Instituții teatrale:

- Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”;
- Teatrul "Luceafărul";
- Teatrul "Licurici";
- Teatrul Dramatic Rus A..P.Cehov";
- Teatrul Național "Mihai Eminescu";
- Teatrul "Eugene Ionescu";
- Teatrul Național „V. Alecsandri”;
- Centrul de Cultură și Artă "Ginta Latină”;
- Teatrul "Alexei Mateevici";
- Teatrul "B.P.Hasdău";
- Teatrul studio "Na Ulite Roz";
- Teatrul Epic de Etnografie și folclor "Ion Creangă”.

Instituții concertistice:

- Filarmonica Națională „S. Lunchevici” cu colectivele artistice:
- Orchestra Simfonică;
- Capela Corală „Doina”;
- Orchestra de Muzică Populară „Folclor”;
- Sala cu Orgă;
- Organizația Concertistică și de impresariat (O. C. I.) "Moldova-Concert" cu colectivele artistice:
- Ansamblul de cântece și dansuri populare „Fluieraș”;
- Orchestra de muzică populară „Lăutarii”;
- Orchestra de muzică populară „Mugurel”;
- Formația de estradă „Noroc”;
- Ansamblul de dansuri „Cadînja” din Comrat;
- Ansamblul de dansuri „Radoliubie” din Taraclia;
- Ansamblul Academic de dans popular „Joc”.

Anexa 2. Dinamica alocațiilor de la bugetul de stat, și indicatorii de rezultat al instituțiilor teatrale.

Nr. d/o	Denumirile ITC	Alocațiile de la buget, mln lei		Nr. de premiere			Nr. de spectacole		
		2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011*
1	Teatrul Național de Operă și Balet	15,18	16,99	0	1	2	67	137	
2	Teatrul "Luceafărul"	2,93	3,55	4	3	3	179	208	
3	Teatrul "Licurici"	2,93	3,70	7	3	5	499	709	
4	Teatrul Dramatic Rus A. P. Cehov"	3,00	3,40	7	5	4	195	213	
5	Teatrul Național „Mihai Eminescu"	4,93	6,40	2	3	5	145	176	
6	Teatrul „Eugene Ionesco"	3,00	3,60	3	1	1	71	59	

7	Teatrul Național „V. Alecsandri”	3,71	4,30	4	6	6	144	196	
8	Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină”	2,39	3,00	2	1	1	135	189	
9	Teatrul „Alexei Mateevici”	1,10	2,00	4	3	3	117	140	
10	Teat.„B. P. Hașdeu” Cahul	1,10	1,00	4	3	4	112	205	
11	Teatrul studio „Na Ulite Roz”	0,58	0,90	2	5	4	114	170	
12	Teatrul Epic de Etnografie și folclor „Ion Creangă”	0,41	0,52	0	0	0	20	25	
Total:		41,26	49,36	39	33	57	1798	2427	2552

- * Informația nu este disponibilă, decât total

Anexa 3 Acoperirea cheltuielilor din venituri proprii și din alocații de la buget în instituțiile teatrale în anul 2011.

Denumirea instituției	Ponderea acoperirii cheltuielilor, %		Alocații de la buget, mln lei
	Din venituri proprii	Din alocații de la buget	
Teatrul Național de Operă și Balet	24,8	70,9	16,99
Teatrul „Luceafărul”	43,4	65,1	3,55
Teatrul „Licurici”	34,4	64,2	3,70
Teatrul Dramatic Rus „A. P. Cehov”	47,3	57,7	3,40
Teatrul Național „Mihai Eminescu”	24,5	73,0	6,40
Teatrul „Eugene Ionescu”	34,0	131,5	3,60
Teatrul Național V.Aleksandri	15,0	72,7	4,30
Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină”	48,4	51,2	3,00
Teatrul „Alexei Mateevici”	21,9	99,8	2,00
Teatrul „B. P. Hașdeu”, Cahul	21,5	78,4	1,00
Teatrul Epic de Etnografie și folclor „Ion Creangă”	4,1	97,8	0,90
Teatrul studio „Na ulițe Roz”	48,0	50,6	0,52
Total	27,5	74,8	49,36

Anexa 4.Dependența veniturilor proprii ale IT de numărul de spectatori și costul biletelor.

Nr. d/o	Denumirile ITC	Numărul de spectatori, mii		Veniturile proprii, mln lei		Costul mediu al unui bilet, lei	
		2009	2010	2009	2010	2009	2010

1	Teatrul Național de Operă și Balet	20,0	16,7	1,08	1,67	54,4	76,2
2	Teatrul „Luceafărul”	28,1	35,3	0,41	0,53	14,57	15,0
3	Teatrul „Licurici	78,3	63,9	0,42	0,50		
4	Teatrul Dramatic Rus A. P. Cehov”	46,9	46,9	1,79	1,81	38,0	38,5
5	Teatrul Național „Mihai Eminescu”	16,9	18,8	0,30	0,38	17,8	20,3
6	Teatrul „Eugene Ionesco”	10,4	6,9	0,36	0,39	40,3	55,9
7	Teatrul Național „V. Alecsandri”	21,0	16,7	0,29	0,36	13,3	21,1
8	Centrul de Cultură și Artă „Ginta Latină”	28,0	32,6	0,42	0,65	16,1	19,8
9	Teatrul „Alexei Mateevici”	3,0	2,8	0,04	0,04	40,3	13,6
10	Teatrul „B. P. Hașdeu” Cahul	89,0	22,0	0,09	0,21	1,0	9,5
11	Teatrul studio „Na Ulite Roz”	5,6	14,0	0,31	0,72	56,0	50,8
12	Teatrul Epic de Etnografie și folclor „Ion Creangă”	2,0	4,6	0,08	0,34	4,1	7,4

Anexa 5 Cadrul Legal privind Patrimoniul Cultural

Actualul cadru legal privind patrimoniul cultural și istoric al R. Moldova are la bază:

- *Legea privind ocrotirea monumentelor (1993);*
- *Legea muzeelor nr. 1596-XV din (2002);*
- *Legea privind constituirea Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (2008);*
- *Legea protejării patrimoniului arheologic (2010);*
- *Legea monumentelor de „for public” (2011);*
- *Legea protejării patrimoniului cultural mobil (2011);*
- *Legea privind protejarea patrimoniului cultural imaterial (2012).*

Unele aspecte privind patrimoniul cultural sunt menționate în alte legi, precum:

- *Legea privind Fondul Arhivistic al Republicii Moldova (1992);*
- *Legea Culturii a Republicii Moldova (1999);*
- *Legea cu privire la activitatea arhitecturală (2000);*
- *Legea cu privire la modul de introducere și scoatere a bunurilor de pe teritoriul Republicii Moldova de către persoane fizice (2002).*

Cele mai importante acte normative care reglementează relațiile din domeniul protejării patrimoniului cultural și natural sunt:

- *Legea privind protecția mediului înconjurător;*
- *Legea privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător;*
- *Legea cu privire la resursele naturale;*
- *Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat;*
- *Legea cu privire la spațiile verzi ale localităților urbane și rurale.*

Protejarea patrimoniului cultural și natural interacționează cu codurile naționale: Codul Civil, Codul Penal, Codul Vamal, Codul Contravențional, Codul Fiscal, Codul Funciar, Codul Subsolului, Codul Apelor, Codul Silvic, etc.

Republica Moldova a semnat 11 tratate internaționale prin care cadrul legislației naționale se sincronizează la cel internațional. Dintre acestea 9 sunt convenții în domeniul protecției patrimoniului cultural cum ar fi:

- *Convenția pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat (2000);*
- *Convenția privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural (2000);*
- *Convenția Consiliului Europei pentru protecția patrimoniului arhitectural (2001);*
- *Convenția UNESCO pentru protejarea patrimoniului cultural și natural mondial (2002);*
- *Convenția pentru conservarea patrimoniului arhitectural al Europei (2002);*
- *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic (2002);*
- *Convenția peisajului European (2004);*
- *Convenția privind salvagardarea patrimoniului cultural (2006);*
- *Convenția privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale (2006);*
- *Convenția asupra măsurilor ce urmează a fi luate pentru interzicerea și împiedicarea operațiunilor ilicite de import, export și transfer de proprietate al bunurilor culturale (2007);*
- *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea socială a patrimoniului cultural pentru societate (2008).*

Regulamente:

- *Regulamentul privind Certificatul de Urbanism și autorizarea construirii sau desființării construcțiilor și amenajărilor, (1997);*
- *Regulamentul general de urbanism (1998);*
- *Regulamentul privind zonele protejate naturale și construite (2001);*
- *Regulamentul de activitate a Serviciului de Arheologie Preventivă (2007);*
- *Regulamentul Agenției de Inspectare și Restaurare a Monumentelor (2010);*
- *Regulamentul privind consultarea populației în procesul elaborării și aprobării documentației de amenajare a teritoriului și de urbanism;*
- *Regulamentul-cadru privind activitatea organelor locale de arhitectură și urbanism (2000);*
- *Regulamentul privind certificatul de planificare urbană și autorizația de construcție sau demolare a construcțiilor și amenajărilor;*
- *Regulamentul Comisiei naționale pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial (2012).*
-

Anexa 6 Alocații destinate finanțării investițiilor capitale – Patrimoniul Cultural

Beneficiar	Suma, mii lei
2012	
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din str.31 August 1989 nr.115, mun. Chișinău	3 277,2
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din bd. Ștefan cel Mare 115, mun. Chișinău	2 000,0
Restaurarea edificiului Salii cu Orga, bd. Ștefan cel Mare 81, mun. Chisinau	2 500,0
Restaurarea blocului administrativ al Muzeului National de Etnografie si Istorie Naturală, str. M. Kogălniceanu nr.83, mun. Chișinău	750,0
Filiala Muzeului National de Arheologie si Istorie "Conacul familiei Lazo" din s. Piatra, raionul Orhei	2 801,0
2011	
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din str. 31 August 1989 nr.115, mun. Chișinău	1250,0
Reconstrucția edificiului Teatrului "Eugene Ionesco", bd. Grigore Vieru nr.11, mun. Chișinău	737,0
Restaurarea și reconstrucția edificiului Agenției de Inspectare și Restaurare a	750,0

Monumentelor din str. A. Șciusev nr.103 D, mun. Chișinău	
Restaurarea și reconstrucția edificiului Agenției de Inspectare și Restaurare a monumentelor din str. A. Șciusev nr.103 D, mun. Chișinău	331,0
2010	
Restaurarea blocului de studii nr.1 al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, str. Alexe Mateevici nr.111, mun. Chișinău	1000,0
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte de pe str.31 August 1989 nr.115, mun. Chișinău	2000,0
Reconstrucția edificiului Teatrului "Eugene Ionesco" de pe bd. Renașterii nr.15, mun. Chișinău	1000,0
2008	
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din str.31 August 1989 nr.115, mun. Chișinău	2000,0
Restaurarea edificiului Muzeului Național de Arte din bd. Ștefan cel Mare nr.115, mun. Chișinău	2000,0
Restaurarea edificiului Sălii cu Orgă, bd. Ștefan cel Mare nr.81, mun. Chișinău	3000,0

Anexa 7: Studii de Caz Patrimoniul Cultural Imobil

Casa urbană a familiei Teodosiu și Vila familiei Tumarchin str. Ștefan cel Mare, 160 A,B (colț str. Sfatul Țării)

La 11 august 2005 Conacul Teodosiu (ridicat la 1836 de către arhitectul Alexandru Bernadazzi) monument introdus în Registrul Monumentelor ocrotite de stat a fost demolat la comanda guvernării comuniste. Dispoziția de demolare a fost semnată de către Ministrul Culturii și Turismului DI Artur Cozma. Clădirea conacului era situată chiar peste drum de sediul Președinției, a dispărut peste noapte, molozul fiind evacuat și locul nivelat de buldozere. La o săptămână după demolare, Guvernul a adoptat o decizie de excludere a Conacului din Registrul monumentelor Republicii Moldova ceea ce este o gravă încălcare a normelor juridice, deoarece orice scoatere din Registrul monumentelor ocrotite de stat se face doar prin avizul Parlamentului⁷³. Până în ziua de astăzi nici un demnitar de stat nu a purtat răspundere penală pentru demolarea monumentului.

Complexul de clădiri a fostei școli de pomicultură și viticultură din Chișinău (sec. XIX) din str. Sarmizegetuza 48/12 înscrisă în Registrul Monumentelor ocrotite de stat cu nr 238⁷⁴. A fost demolată la data de 3 noiembrie 2011. În februarie 2011 Primăria a eliberat un certificat de urbanism prin care se permitea proiectarea din contul demolării imobilului protejat de categorie națională o clădire nouă cu multe etaje. La data de 04.04.2011 la solicitarea Consiliului Municipal Chișinău Ministerul Culturii a eliberat fără avizarea Consiliului Național al Monumentelor și fără consultarea Direcției Patrimoniu și Arte Vizuale un certificat prin care se menționează că clădirea din str. Sarmizegetuza 48/12 nu este monument de categorie națională cu statut protejat de stat deoarece în registru este menționat un complex de clădiri aflat pe str. Sarmizegetuza 48. Certificatul este semnat de ministrul culturii DI Boris Focșa. În luna mai a fost stopat începutul demolării acestui imobil, însă prin judecată, Primăria Chișinău a fost obligată să elibereze companiei FPC „Exfactor-grup” SRL proprietare a monumentului o autorizație de demolare a imobilului protejat de stat, deși unica instituție competentă în emiterea unor decizii legate de monumente cu acest statut este Parlamentul RM, care a instituit regimul lor de protecție. Astfel avem o situație stranie în care vedem cum instituțiile care sunt obligate să protejeze patrimoniul cultural dimpotrivă contribuie la demolarea

⁷³ Art.55. – (1) al Legea privind ocrotirea monumentelor nr. 1530-XII din 22.06.1993 „Responsabil, în caz de nimicire, pierdere, vânzare fără avizare, tăgădnare a lucrărilor de salvare, protejare, conservare și restaurare a monumentelor, este Ministerul Culturii, precum și deținătorii”.

⁷⁴ Notă informativă pentru Ședința de Guvern privind obiectivele de arhitectură și arheologice, AIRM, 06. 06. 2011

lor prin documente și certificate emise, inclusiv cu suportul autorităților judecătorești. Până la moment pe acest caz nimeni nu a fost tras la răspundere.

București 62 (Conacul Râșcanu-Derojinski)

Unul dintre cazurile supuse auditului⁷⁵ a fost monumentul de arhitectură cu statut protejat de stat din str. București 62 (Conacul Râșcanu-Derojinski), construit de celebrul arhitect Alexandru Bernardazzi, care ne prezintă o metodă de înstrăinare a proprietății publice.

Urmare a încheierii contractului de locațiune între MC și S.C. „Maxelegant” S.R.L., la 26.12.2008, ultimei i-au fost transmise bunurile imobile amplasate pe str. București 62, inclusiv dreptul de suprafață asupra terenului aferent acestora, cu condiția restaurării edificiului blocului principal, care reprezintă monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură din mun. Chișinău, construit în jum.II a sec. XIX. Cu toate că ambele părți s-au obligat să respecte angajamentele asumate, în realitate, peste 5 luni de la data semnării contractului, viceministrul culturii intervine cu solicitarea adresată APP de a permite privatizarea încăperilor nelocuibile transmise în locațiune, cu condiția optimizării proiectului de restaurare și reconstrucție a monumentului de arhitectură și menținerii condiției obligatorii prevăzute în contractul de locațiune.

Deși, conform art.17 alin.(4) din Legea culturii nr.413-XIV din 27.05.1999, privatizarea obiectelor și obiectivelor care alcătuiesc patrimoniul cultural național este interzisă, însăși MC a inițiat procedura de privatizare, prin solicitarea sa adresată APP, urmare căreia, la 25.06.2009, Comisia de privatizare respectivă a decis transmiterea dreptului de proprietate asupra încăperilor nelocuibile date în locațiune firmei S.C. „Maxelegant” S.R.L., contra sumei de 3,3 mil.lei. Totodată, se menționează că MC nici nu a facturat locatarul pentru perioada de locațiune și nu a reflectat date privind executarea contractului vizat nici în evidența contabilă, astfel, conform calculelor echipei de audit, la momentul semnării contractului de vânzare-cumpărare, restanța locatarului constituind suma de 640,4 mii lei.

APP, în contractul de vânzare-cumpărare, a stipulat obligațiunea cumpărătorului de a restaura monumentul cultural în termen de 3 ani de la data primirii-predării acestuia, iar monitorizarea procesului de restabilire și respectare a aspectului arhitectural al imobilului a fost delegată MC.

Peste 4 luni de la tranzacția de cumpărare, noul proprietar înstrăinează bunurile privatizate, prin introducerea valorii acestora în capitalul social al companiei străine Î.C.S. „Universal Proiect” S.R.L.. Ultima, având acceptul MC privind gajarea bunurilor privatizate, la 24.11.2009, a contractat de la o bancă comercială un credit în sumă de 320,0 mii euro, grevînd cu ipotecă nu numai imobilul privatizat, dar și terenul aferent pentru construcție, care nu-i aparține.

În pofida faptului că MC, prin intermediul Procuraturii Generale, a înaintat în instanța de judecată acțiunea privind anularea procesului-verbal al ședinței Comisiei de privatizare a încăperilor nelocuibile date în locațiune, precum și declararea nulității contractului de vânzare-cumpărare, încheiat între APP și Î.C.S. „Maxelegant” S.R.L., tranzacția de cumpărare n-a fost anulată de către instanțele de judecată (decizia irevocabilă a Curții Supreme de Justiție din 03.06.2010).

Se menționează că, la 02.09.2010, MC a încheiat cu noul proprietar – Î.C.S. „Universal Proiect” S.R.L. un contract privind constituirea dreptului de suprafață asupra terenului aferent construcției pe un termen de 99 de ani, totodată acesta fiind obligat să îndeplinească condițiile prevăzute în contractul de vânzare-cumpărare, încheiat între Î.C.S. „Maxelegant” S.R.L. și APP (care prevedea reconstrucția monumentului în termen de 3 ani). S-a constatat că contractul de suprafață n-a prevăzut elaborarea unui program

⁷⁵ Raportul auditului performanței „Există oportunități de îmbunătățire a mecanismului de gestionare a patrimoniului dat/luat în locațiune de către autoritățile publice și societățile comerciale cu capital integral sau majoritar public și de sporire a eficienței administrării acestuia”, Curtea de Conturi, 06.07.2012

investițional real de asigurare a executării angajamentelor asumate, fiind stipulată doar condiția rezilierii contractului de suprafață în cazul neîndeplinirii de către suprafațiar a condițiilor menționate.

Misiunea de audit, urmare examinării la fața locului, a constatat că reconstrucția monumentului, care urma a fi realizată în termen de 3 ani, nici n-a fost inițiată.

Totodată, verificările documentelor prezentate de către APP au relevat că MC, la 13.10.2010, printr-un demers adresat Î.C.S. „Universal Proiect” S.R.L. și APP, își exprimă acordul privind prelungirea termenului de executare a lucrărilor de restaurare și reconstrucție a monumentului respectiv până la 5 ani, invocând drept motiv depășirea termenelor stabilite în contract, în vederea executării lucrărilor aferente înregistrării dreptului de gestiune economică al MC asupra terenului din str. București 62, din cauzele neimputabile agentului economic.

Complexului muzeal „Conacul Balioz” din s. Ivancea⁷⁶.

Un alt caz este cel al Complexului muzeal „Conacul Balioz” din s. Ivancea. Întru revitalizarea și includerea în circuitul turistic național și internațional a Complexului muzeal „Conacul Balioz” din s. Ivancea, r-nul Orhei, la 17.10.2006, au fost încheiate, între MNEIN și S.R.L. „Casa Vinului”, 2 contracte – de dare în locațiune și de colaborare între părți. Potrivit contractului de locațiune, ultimei i-au fost transmise în chirie 5 clădiri, care fac parte din Complexul muzeal „Conacul Balioz”, cu costul chiriei anuale în sumă de 54,9 mii lei, pe un termen de 25 de ani, cu condiția restaurării și reconstrucției complexului până la 31.12.2007. Ulterior, din momentul restaurării obiectelor închiriate și numai în baza raportului avizat de către MC privind confirmarea lucrărilor îndeplinite, locatarul urma să dezvolte activități turistice și muzeale, care să includă producerea articolelor meșteșugărești, organizarea și desfășurarea acțiunilor de menire cultural-folclorice.

Cel de-al doilea contract – de colaborare, care este interdependent de contractul de locațiune menționat, a prevăzut gestiunea în comun a terenului și a altor 7 bunuri imobile din Complexul muzeal „Conacul Balioz”, în scopul creării și asigurării funcționării Complexului turistic în ansamblu, cu restaurarea și reconstrucția tuturor monumentelor complexului în termen de până la 31.12.2008.

Probele de audit acumulate la acest compartiment denotă că, deși părțile contractante s-au obligat să demareze lucrările de restaurare numai după întrunirea integrală a condițiilor de elaborare, coordonare și aprobare a Concepției proiectului, a proiectului de restaurare a obiectivelor Complexului și a programului investițional, totuși restaurarea și restabilirea aspectului inițial al edificiilor conacului s-au inițiat doar în baza Concepției proiectului de restaurare.

Potrivit explicațiilor conducerii MNEIN, demararea parțială a lucrărilor a fost permisă în baza unor indicații verbale ale ex-ministrului culturii. Astfel, în perioada anilor 2006-2008, lucrările de restaurare și construcție a Complexului au fost efectuate fără a dispune de documentele de proiect, însoțite de calcule de deviz aprobate și expertizate în modul stabilit, care ar fi permis aprecierea investițiilor reale în lucrările respective, precum și volumul necesar pentru a realiza toate lucrările preconizate.

De asemenea, examinarea proceselor-verbale ale ședinței Comisiei de lucru privind mersul lucrărilor de proiectare, restaurare și reconstrucție a Complexului, creată în cadrul MNEIN, relevă că lucrările de restaurare până în anul 2008 au fost efectuate în lipsa autorizației de construcție și știrbesc, în mare măsură, din autenticitatea monumentului și nu corespund tehnologiilor de restaurare. Se exemplifică că pereții au fost placați cu rigips, iar unele elemente decorative – deteriorate nejustificat, parametrii clădirii – schimbați, pereții exteriori – tencuiți cu ciment etc. Totodată, pe parcursul tergiversării și întreruperii lucrărilor pe o durată de 3 ani, din cauza executării necalitative a acestora, au ieșit la iveală mai multe neajunsuri, inclusiv degradări.

⁷⁶ Ibid

Cu toate că S.R.L. „Casa Vinului” a fost avertizată permanent, prin demersurile înaintate de către conducerea MNEIN și a MC, totuși aceasta a ignorat legislația în domeniul protejării monumentelor , precum și tehnologiile de restaurare în procesul de execuție a lucrărilor.

De asemenea, n-au fost respectate obligațiunile contractuale privind achitarea plății pentru locațiune. Astfel, la situația din 01.01.2012, urmare neachitării plății pentru locațiune pentru o perioadă de circa 2 ani, a fost înregistrată creanța locatarului în sumă totală de 125,9 mii lei.

Se relevă că, la 25.01.2012, MNEIN a înaintat o cerere de chemare în judecată privind rezilierea contractelor de locațiune și de colaborare, încheiate în anul 2006 cu S.R.L. „Casa Vinului”, precum și evacuarea forțată a acestora din încăperile și de pe teritoriul Complexului muzeal „Conacul Balioz”, aceasta aflându-se la etapa de examinare.

Eminescu 52 (Clădirea reprezintă monument de arhitectură de însemnătate națională (Conacul urban al lui A.D. Inglezi)⁷⁷.

Neexecutarea obligațiunilor contractuale a fost constatată de către echipa de audit și la Î.S. Teatrul Republican „Luceafărul”. Astfel, conform contractelor încheiate în anul 2010, ultima a transmis în locațiune bunurile imobile din str. M. Eminescu 52 , pe o perioadă de 25 de ani și de 15 ani, către „Somex-Consulting” S.R.L. (214,6 m²) și, respectiv, „Safe-Com” S.R.L. (192,3 m²). În alt caz în baza contractului de uzufruct din 07.10.2010, Teatrul Republican „Luceafărul” a transmis agentului economic „Alicecom” S.R.L. dreptul de folosință și posesie a proprietății imobiliare din str. M. Eminescu 52, pe un termen de 29 de ani, cu condiția reconstrucției, restaurării și renovării proprietății imobiliare. La rândul său, uzufructuarul s-a angajat să investească în lucrările menționate minimum 5,0 mil.lei, cu prezentarea spre coordonare a programului investițional în decurs de 12 luni de la momentul înregistrării prezentului contract la OCT Chișinău. Până la ora actuală nici una din clădirile care au fost subiectul acestor contracte nu a fost reparată, restaurată și repusă în valoare.

În rezultatul auditului s-a constatat că cerințele contractuale prestabilite nu au fost respectate din cauza estimărilor nechibzuite la determinarea condițiilor contractuale pentru uzufruct, ultimului nefiindu-i stabilite responsabilități pentru nerealizarea angajamentelor asumate, precum și termenele concrete de realizare a tuturor obiectivelor propuse, iar în rezultat patrimoniul cultural istoric degradează. În evidența contabilă la Î.S. Teatrul Republican „Luceafărul”, conform situației din 01.01.2011, nu sunt înregistrate terenurile cu suprafața de 0,5 ha, iar unele construcții sunt reflectate la prețuri simbolice. Spre exemplu, clădirea teatrului din str. Veronica Micle 7 este înregistrată în evidența analitică cu valoarea de 802,4 mii lei, iar la organele cadastrale – cu valoarea de 6,5 mil.lei.

La data 01.01.2008, valoarea inițială a bunurilor imobile (clădiri) constituia 12,3 mil.lei, care, la situația din 01.01.2011, practic a rămas neschimbată – 12,2 mil.lei, însă conform evaluării organelor cadastrale, valoarea acestora, cu excepția a două terenuri care nu au fost evaluate, constituie 39,3 mil.lei.

Notă: În rezultatul auditului efectuat ,Î.S. Teatrul Republican „Luceafărul”, în raportul financiar pe anul 2011, a consemnat înregistrări parțiale în sumă de 6,5 mil.lei la capitolul terenuri.

Muzeul Satului (Muzeul Arhitecturii Populare)⁷⁸

Terenul destinat edificării complexului „Muzeul Satului”, pe parcurs, s-a transformat într-o zonă de odihnă neautorizată. Conform Decretului Președintelui RM nr.251 din 24.07.1995 și Hotărârii Guvernului nr.16 din 16.01.1992, MNEIN i-a fost repartizat teritoriul dintre bulevardul Dacia și Institutul Național de Ecologie, cu suprafața totală de 175,3 ha, în scopul conservării și antrenării monumentelor de cultură națională, prin edificarea „Muzeului Satului”. În anul 2002, în baza protocolului de intenții, MC, în comun cu MNEIN, a

⁷⁷ Ibidem

⁷⁸ Ibidem

încheiat un contract de colaborare și activitate în comun, pe o perioadă de 12 ani, cu Asociația de Golf din Republica Moldova, pentru executarea lucrărilor de edificare a Golf-Clubului și amenajarea terenului pentru golf, pe o suprafață de 17-20 ha, activități care nu erau prevăzute în conceptul de arhitectură pentru complexul „Muzeul Satului”. În cele din urmă, Asociația de Golf, deși s-a obligat să realizeze obiectivele contractuale până în luna mai a anului 2004, în realitate, acest contract s-a finalizat la nivel de concept, investitorul elaborând doar schița de proiect pentru amplasarea Golf – Clubului. Această situație a fost determinată de litigiile apărute, în anii 2003-2004, între MNEIN și Grădina Botanică, ultima susținând că inițial terenul vizat se afla în gestiunea sa. De asemenea, nerespectând angajamentele asumate, Asociația de Golf nu a achitat nici plățile aferente utilizării terenului, care au fost negociate în sumă de 3350 dol.SUA/anual pentru fiecare hectar, drept rezultat MNEIN ratând venituri pasibile încasării din arendă, în anii 2002-2008, în sumă totală de 398,7 mii dol. SUA.

Cu toate că Asociația de Golf s-a obligat să asigure din fondurile proprii, în proporție de 50,0%, paza militarizată a teritoriului complexului „Muzeul Satului” pentru toată perioada de acțiune a contractului, în realitate, cheltuielile de pază în sumă de 722,4 mii lei, pentru 7 ani, au fost suportate integral de către MNEIN. Între timp, din lipsa mijloacelor financiare și a potențialilor investitori pentru implementarea conceptului proiectului privind crearea complexului „Muzeul Satului”, terenul destinat impulsiei dezvoltării industriei turismului, prevăzut inițial ca un parc etnografic, s-a transformat într-o zonă de odihnă neautorizată, fiind prestate servicii cu plată populației. MNEIN a înaintat mai multe adresări atât conducerii țării, cât și MC, în vederea soluționării problemelor apărute în activitatea acestei zone de odihnă neautorizate, întru evitarea degradării și poluării mediului ambiant, precum și în scopul demarării lucrărilor de edificare a „Muzeului Satului”. În rezultat, prin Dispoziția prim-ministrului nr.1114-304 din 12.02.2007, a fost creat un grup de lucru, care urma să prezinte, în termen de o lună, Guvernului varianta reactualizată a conceptului de edificare a „Muzeului Satului”. Cu toate acestea, lucrările respective nu au fost inițiate.

În scopul selectării unui agent economic care ar fi disponibil să investească în amenajarea zonei de odihnă pe teritoriul „Muzeului Satului”, la 03.04.2009, MNEIN a publicat în Monitorul Oficial un comunicat informativ. Urmare desfășurării concursului, grupul de lucru a desemnat drept câștigătoare oferta prezentată de către Fundația „Viitorul Moldovei”. În rezultatul negocierilor, la 27.05.2009, a fost întocmit proiectul contractului investițional și de colaborare cu câștigătorul concursului, în vederea gestionării în comun a terenului destinat complexului „Muzeul Satului” cu suprafața de 151,2 m², pentru stoparea impactului negativ antropogen asupra acestui teren, amenajarea și dezvoltarea zonei de odihnă neautorizate, precum și pentru realizarea Programului de stat privind edificarea „Muzeului Satului”.

Întru verificarea legalității prevederilor contractuale, MNEIN a prezentat proiectul de contract CCCEC și APP, ultima constatând că concursul pentru adjudecarea investițiilor la amenajarea zonei de odihnă s-a desfășurat cu încălcarea prevederilor legislației în vigoare, în lipsa unui cadru juridic care reglementează un asemenea raport juridic. Totodată, aceasta a recomandat MNEIN realizarea proiectului „Muzeului Satului” prin aprobarea unui act normativ care ar reglementa realizarea proiectului, etapele și metodele, componența și atribuțiile comisiei de concurs. La rândul său, și MC a constatat mai multe lacune de ordin juridic, din care motiv nu a recurs la aprobarea contractului, iar potrivit clauzei contractuale, investitorul a fost obligat să execute lucrări și să realizeze investițiile preconizate doar după aprobarea contractului de către MC.

Cu toate că contractul investițional și de colaborare încheiat între MNEIN și Fundația „Viitorul Moldovei” nu a fost aprobat de către fondator, organul cadastral a înregistrat contractul vizat în Registrul bunurilor imobile, la capitolul grevarea dreptului patrimonial pe o perioadă de 29 de ani, fapt ce denotă grevarea unor drepturi nejustificate ale investitorului.

În anul 2011, MC a depus în instanța judiciară o cerere privind declararea nulității contractului investițional și de colaborare, precum și obligarea OCT Chișinău de a efectua modificări în Registrul bunurilor imobile prin radierea drepturilor asupra acestui bun ale Fundației „Viitorul Moldovei”, examinarea căreia nu s-a definitivat.

Odaia Dragalina a familiei Ianovschi ⁷⁹

Monumentul de arhitectură, „Odaia Dragalina a familiei Ianovschi” situat în satul Gura Bâcului, r-l Anenii Noi. Secția urmărire penală a CPR Anenii Noi, Procuratura Anenii Noi efectuează urmărirea penală pe cauza penală nr. 2010250013, pornită la 15.01.2010, în baza elementelor infracțiunii prevăzute de art. 329 alin. (1) Cod penal, pe faptul că în perioada anului 2005, persoane cu funcții de răspundere în obligațiile cărora în conformitate cu Legea nr.1530 din 22.06.1993, „Privind ocrotirea monumentelor”, ce include supravegherea și controlul asupra măsurilor de protecție a monumentelor, ca rezultat al atitudinii neglijente sau necuviincioase față de obligațiile de serviciu, au admis înstrăinarea bunului imobil cu nr. cadastral 1030107230, recunoscut monument de arhitectură de importanță Națională „Odaia Dragalina a familiei Ianovschi” situat în satul Gura Bâcului, r-l Anenii Noi, fiind cauzate daune în proporții mari intereselor publice. Astfel la data de 08.07.2005 Cooperativa Agricolă de Producere Gura Bâcului, în persoana dlui Chiperi Ion, donează cu titlul gratuit și fără obligațiuni, complexul de clădiri cu statut protejat - „Odaia Dragalina a familiei Ianovschi”, către Fundația „Împreună” reprezentată de Batuev Nina. Bizar în acest caz este și scrisoarea Ministerului Culturii, din acea perioadă, astfel Serviciul Juridic al Ministerului a trimis pe adresa Fundației „Împreună” o scrisoare prin care se neagă statutul protejat al monumentului de arhitectură - „Odaia Dragalina a familiei Ianovschi”(deși monumentul este inclus în Registrul monumentelor RM cu nr 98), scrisoarea fiind semnată de juristul – Aleco Vicol. Mai târziu, 6 martie 2008, Fundația „Împreună” vinde Odaia Dragalina a familiei Ianovschi”, cu anexele și terenul aferent, către Sterea Valeriu, la un preț de 1079994 lei. Copiile contractelor se anexează, inclusiv scrisoarea Ministerului Culturii prin care se stabilește ca - „Odaia Dragalina a familiei Ianovschi,, nu are statut protejat.

Cetatea de pământ construită de Ștefan cel Mare și Sfânt⁸⁰

Un caz excepțional de distrugere a patrimoniului național este cel al construcției în 1997 a căii ferate Cahul-Giurgiulești, efectuate sub direcția lui Miron Găgăuz. Constructorii au utilizat solul singurei cetăți de pământ construite de Ștefan cel Mare și Sfânt pe teritoriul nostru pentru terasamentul căii ferate. Tractoarele au demolat cetatea, care era departe de traiectoria căii ferate, utilizând pământul din care era făcută și valurile de fortificație din jurul ei la înălțarea terenului pentru a pune șinele. Era mai comod și mai ieftin să utilizezi cetatea voievodului. Deși arheologii alergau după tractor să-l oprească, nu au reușit, iar cetatea domnitorului a dispărut împreună cu numeroase alte vestigii arheologice din zonă.

⁷⁹ Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor

⁸⁰ Iuliana Pârțac, Arheologia foarte uitată în Republica independent Moldova, Radio Tranning, februarie 25, 2011